VICTOR HUGO

SAMLADE SKRIFTER

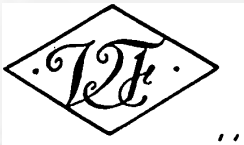

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

Minnesupplaga

SAMHÄLLETS OLYCKSBARN

AV

Victor Hugo

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
A.-B. Malmö Centraltryckeri
1927

FÖRFATTARENS FÖRORD.

Så länge det i kraft av lagar och seder består en social fördömelse, som på konstlad väg, mitt i en högt utvecklad civilisation, skapar helveten och till det av Gud skapade ödet fogar ett av människohjärnor bestämt öde; så länge århundradets tre stora problem, mannens urartning genom proletariatet, kvinnans demoralisering till följd av timlig nöd och den bristande omvårdnaden om barnen, ej ha blivit lösta; så länge inom vissa samhällsskikt en social förkvävning är möjlig, eller med andra ord och betraktat under en allmännare synpunkt, så länge okunnighet och nöd råda på jorden, torde böcker som denna ej sakna sin uppgift.

Hauteville-House, 1 januari 1862.

Första bandet

Fantine.

FÖRSTA BOKEN.

En rättfärdig.

I.

MYRIEL.

År 1815 var Charles François Bienvenu Myriel biskop i Digne. Han var då omkring sjuttiofem år gammal och hade beklätt sitt ämbete sedan år 1806.

Denna senare omständighet står egentligen inte i något väsentligt sammanhang med innehållet i vår berättelse, men det är kanske inte överflödigt att här beröra, vad som berättades om honom vid hans ankomst till platsen. Vad man berättar om en människa spelar ju, om det är sant eller ej, ofta lika stor roll som hennes handlingar. Myriel var son till en parlamentsledamot från staden Aix, han tillhörde sålunda den s. k. ämbetsadeln. Det berättades, att fadern, som ville att sonen skulle är-

va hans ämbete, hade gift bort honom redan vid unga år, som aderton eller tjugoåring, såsom det var brukligt hos parlamentsadeln. Trots detta tidiga äktenskap gav Myriel upphov till många historier. Han var välvuxen och proportionerlig, även om han var något liten, han nedlade stor omsorg på sitt yttre, var intagande och spirituell och tillbragte den första delen av sitt liv med världsliga förströelser och kärleksäventyr. Så bröt den stora revolutionen ut år 1789, och snart rycktes även parlamentsadelsfamiljerna med i den stora strömmen; de decimerades, jagades i landsflykt och skingrades. Även Charles Myriel emigrerade strax efter revolutionen och for till Italien. Här dog hans hustru i en bröstsjukdom, av vilken hon lidit i flera år. Barn hade de inga. Vilka öden mötte sedan herr Myriel?

Var det den gamla samhällsordningens sammanbrott, hans familjs motgångar, 1793 års skräckvälde, som för den landsflyktige framstod i en ännu hemskare dager än verklighetens, kort sagt, var det de yttre omvälvningarna, som kommo honom att avsvärja sig världen och dess fröjder? Eller möttes han mitt i nöjenas virvlar av någon

personlig olycka, som gick honom djupt till sinnes och gav hans tankar en ny riktning? Dessa frågor kunde ingen besvara, endast så mycket var säkert, att han, när han vände åter från Italien, var präst.

År 1804 var Myriel pastor i Brignolles, där han förde ett mycket tillbakadraget liv. Han var redan nu en gammal man. Vid denna tid, kort efter det Napoleon krönts till kejsare, kom han en gång i ämbetsaffärer till Paris och måste bland annat även för sina församlingsbors räkning göra kardinal Fesch sin uppvaktning. Under det nu vår gode pastor väntade i förrummet, kom händelsevis även kejsaren på besök hos sin morbror, kardinalen. Kejsaren frapperades av de nyfikna blickar, varmed Myriel betraktade honom, och i det han vände sig om frågade han barskt:

— Vem är den där mannen, som så envist betraktar mig?

— Ers majestät, svarade Myriel, ser en god och jag en stor man. Det kunna vi båda ha glädje av.

Kejsaren frågade senare kardinalen efter pastorns namn, och kort tid därefter erfor Myriel till

sin stora förvåning, att han kallats till biskop i Digne.

För övrigt visste ingen, om man kunde sätta tilltro till alla de rykten om Myriels föregående, som vore i omlopp. Endast få hade känt hans familj före revolutionen.

Naturligtvis gick det Myriel liksom det går varje nykomling i en liten stad, där många tungor prata men ett fåtal ha en hjärna att tänka med. Han måste låta folk prata, ehuru eller kanske emedan han var biskop. Vad man talade om, var endast hörsägner och löst prat, och när nio år voro gångna, hade allt förtal, som till en början försatt alla små själar i denna småstad i stark rörelse, sjunkit i glömskans hav. Ingen vågade mera tala därom eller utmynta det i onda avsikter.

Myriel hade med sig till Digne en gammal fröken vid namn Baptistine. Det var hans syster, som var tio år yngre än han. De båda syskonens tjänstepersonal bestod av en jungfru av samma ålder som fröken Baptistine. Hennes namn var fru Magloire; och förut hade hon endast varit "pastorns tjänarinna". Nu fungerade hon samtidigt

som kammarjungfru hos fröken Baptistine och hushållerska hos hans högvördighet biskopen.

Fröken Baptistine var en högväxt, smärt och blek dam av mild läggning. Hon förkroppsligade allt det, som man aktar högst hos ett kvinnligt väsen och som uttryckes bäst med ordet respektabel. På epitetet vördnadsvärd kan väl endast den kvinna göra anspråk, som är moder. Vacker hade hon aldrig varit, men då hela hennes liv varit upptaget med from kärleksverksamhet, låg det nu över hela hennes väsen ett slags klarhet, som, ju mera hon åldrades, man skulle kunna kalla en sinnets skönhet. Det, som i hennes ungdom hade varit magerhet, hade nu övergått till en änglalik genomskinlighet. Hon var mera själ än jungfrulik kvinna, hon var lik en skugga med så mycket kropp, att man annu kunde tala om ett kön. En smula materia, utstrålande en mild ljusglans. Hon hade stora ögon, som alltid sänktes mot marken, som om denna själ sökte en förevändning för att ännu dröja kvar härnere.

Fru Magloire var en liten gråhårig, tjock gumma, som alltid pustade, emedan hon alltid hade bråttom och för övrigt hade astma.

När Myriel kom till Digne, installerades han i det biskopliga palatset med alla de hedersbetygelser, som enligt ett kejserligt dekret tillkommo biskopar, vilka i rang kommo omedelbart efter brigadgeneralerna. Mären och domstolspresidenten gjorde honom först sin uppvaktning, och han å sin sida besökte först generalen och prefekten. Sedan installationen var överstånden, avvaktade staden, hur deras nye biskop skulle förvalta sitt ämbete.

II.

HERR MYRIEL BLIR HANS HÖGVÖRDIGHET BIENVENU.

Biskopspalatset i Digne låg tätt vid sjukhuset. Det var en stor vacker byggnad, som i början av 1700-talet uppförts av hans högvördighet, teologie doktorn vid Paris universitet och abbé de Simore Henri Puget, som år 1712 blivit biskop i Digne. Allt i denna verkligt furstliga byggnad var anlagt i stor stil: biskopens rum, salongerna, sovrummen, gården med sina täckta pelargångar i gammalflorentinsk stil och den med härliga träd planterade parken. I matsalen, ett långt och praktfullt galleri, beläget i bottenvåningen med utsikt över parken, hade Henri Puget en gång på ett storslaget sätt tagit emot deras högvördigheter Charles Brûlart de Genlis, furst-ärkebiskopen d'Embrun, kapucinermunken Antoine de Mesgrig-

ny, biskopen av Grasse, Philippe de Vendôme, hans nåd abbé de Saint-Honoré de Lerins, baronen och biskopen i Vence, François de Berton de Grillon, biskopen i Glandève, Cesar de Sabran de Foralquier samt Jean Soanen, hovpredikant och biskop i Senez. Dessa sju högvördiga prelaters porträtt smyckade nu salen, och detta minnesvärda datum, den 29 juli 1714, var med guldbokstäver inristat på en marmortavla.

Sjukhuset var ett litet trångt envåningshus omgivet av en liten trädgård.

Tre dagar efter sin ankomst besökte biskopen sjukhuset. Efter visitationens slut lät biskopen kalla till sig sjukhusets föreståndare.

— Herr föreståndare, yttrade han, hur många patienter har ni för närvarande?

— Tjugosex, ers högvördighet.

— Jag har kommit till samma summa, sade biskopen.

— Sängarna, fortsatte sjukhusföreståndaren, stå ganska trångt.

— Det har jag också lagt märke till.

— I stället för salar ha vi endast små rum, som äro svåra att vädra.

— Jag har just tänkt på detsamma.

— Och faller någon gång en solstråle in i trädgården, så är denna för liten för de många rekonvalescenterna.

— Jag har gjort samma iakttagelse.

— Om epidemier härja, som t. ex. tyfusepidemin i år och kopporna för två år sedan, ha vi stundom upp till hundra patienter och veta inte, hur vi skola härbärgera dem alla.

— Den tanken stod också för mig.

— Men alla dessa missförhållanden kunna nu en gång inte avhjälpas, sade slutligen sjukhusföreståndaren; man måste foga sig i de nuvarande förhållandena.

Detta samtal ägde rum i matsalen i biskopspalatsets bottenvåning.

Biskopen stod tyst ett ögonblick. Så vände han sig plötsligt om mot föreståndaren med frågan:

— Hur många sängar tror ni denna sal skulle kunna rymma?

— Ers högvördighets matsal, utropade den tilltalade i största förvåning.

Biskopen lät blicken överfara salen. Han tycktes företaga vissa mätningar.

— Det skulle nog bli plats för tjugo sängar här viskade han, som om han talade för sig själv. Så vände han sig mot föreståndaren och fortsatte med högre röst:

— Jag vill säga er en sak. Det föreligger tydligen ett misstag. Ni äro tjugosex personer i fem à sex små rum. Vi äro här endast tre, och vi ha plats för sextio. Det föreligger ett misstag, säger jag er, ännu en gång. Ni får min våning, och jag får er. Giv mig mitt hus tillbaka. Ni har er rätta hemvist här i denna byggnad.

Följande dag hade de tjugosex sjuklingarna flyttat över till det biskopliga palatset och biskopen till sjukhuset.

Myriel hade, emedan hans familj ruinerats genom revolutionen, ingen förmögenhet. Hans syster åtnjöt en livränta på femhundra francs, vilket på sin tid hade varit tillräckligt för bådas behov. Myriel hade av staten en biskopslön på femtontusen francs. Hur Myriel förfogade över denna summa framgår av en förteckning, som han själv

upprättat samma dag han bytte bostad med sjukhuset och vars original vi härmed återgiva:

Förteckning på mina hushållsutgifter:

	Francs
För det lilla seminariet	1500
Missionskongregationen	100
Behövande i Montdidier	100
Seminariet för utlandsmissionen i Paris	200
Helige andens kongregation	150
De religiösa anstalterna i det heliga landet	100
Kvinnoföreningarna för understöd åt fattiga mödrar	300
Föreningen i Arles dessutom	50
Förbättring av fängelsernas inre	400
Understöd åt frigivna fångar	500
Befrielse av familjefäder från gäldstugan	1000
Tillskott till lönen åt de fattiga skollärarna i stiftet	2000
Spannmålsmagasinet i Övre alperna	100
Damkongregationerna i Digne, Manosque och Sisteron för undervisning av fattiga flickor	1500
Till de fattiga	6000
Mina personliga behov	1000
Summa francs	15000

På denna uppställning av hans s. k. hushållsutgifter ändrade han ingenting så länge han innehade biskopssätet i Digne; som man sett kallade han detta en utgiftsstat för sitt hushåll.

Denna fördelning av utgifterna godkändes även

av fröken Baptistine utan den minsta invändning. För denna fromma kvinna var Myriel inte endast hennes broder utan även hennes biskop, en vän, som försynen givit henne, och en överordnad, som kyrkan satt att vaka över henne. Hon bemötte honom aldrig med annat än kärlek och vördnad. Hon lyssnade lydigt till alla hans råd, allt vad han gjorde, höll hon för gott. Endast tjänarinnan, fru Magloire, knorrade en smula. Hans högvördighet hade ju — som framgår av ovanstående förteckning — endast förbehållit sig tusen francs, vilket tillsammans med fröken Baptistines femhundra francs årligen utgjorde en summa av femtonhundra francs. Med detta belopp skulle de tre personerna bestrida hela sitt uppehälle.

Men när en sockenpräst kom till Digne, blev han undfägnad på ett hederligt vis, tack vare fru Magloires stora sparsamhet och fröken Baptistines kloka hushållningskonst.

En dag, det var tre månader efter ankomsten till Digne, sade biskopen:

— Mina inkomster vilja inte räcka till.

— Nej, det förstår jag mycket väl, utropade fru

Magloire. Om ers högvördighet åtminstone ville utkvittera de pengar, som departementet är skyldigt för ekipage och resekostnader. Ers högvördighets företrädare gjorde alltid så.

— Ja, ni har verkligen rätt, fru Magloire, medgav biskopen, och insände en ansökan till statsförvaltningen.

Biskopen erhöll också tretusen francs årligen för att bestrida sina kostnader för ekipaget i staden och för resorna med diligensen.

Naturligtvis upphävde fritänkarna ett ramaskri och en senator, en f. d. medlem av de femhundras råd, som röstat för statskuppen av den 18 brumaire och av Napoleon som förläning erhållit ett stort gods vid Digne, avlät en irriterad men strängt privat biljett till kultusministern herr Bigot de Préameneau. Vi tillåta oss återgiva följande rader därur:

"Varför ett ekipage i staden, som ej har fyratusen invånare? Och kostnader för resor? Vad är det för mening med dylika resor? Och hur kan man resa med diligens i ett berglandskap? Vi ha ju här överhuvudtaget inga landsvägar. Man färdas här

endast till häst. Bron över Durance vid Chateau-Arnoult kan knappast bära en oxvagn. Men sådana äro alla präster. Penninggalna och giriga. Denne har till en början velat synas verkligt from. Nu är han precis som de övriga. Han måste åka i ett ekipage och färdas med diligens. Han lever i lyx, som den gamla regimens biskopar. Oh, detta prästvälde! Tro mig, herr greve, förrän kejsaren skaffat sig dessa svartrockar från halsen, förr bli förhållandena ej bättre. Ner med påven! (Frankrike stod då på spänd fot med Rom.) Jag för min del håller på att Cæsar ensam regerar. O. s. v., o. s. v."

Fru Magloire gladde sig däremot mycket mera över saken.

— Så skall det vara, sade hon till fröken Baptistine. Hans högvördighet har hittills endast sörjt för andra, men äntligen har han måst tänka något på sig själv också. De fattiga ha fått sitt, och de tre tusen francsen bli över för oss själva. Det var på tiden, att även vi fingo något.

På kvällen samma dag upprättade biskopen åter en förteckning, som han gav sin syster. Den såg så här ut:

Ersättning för ekipage och tjänsteresor.

Till buljong åt de sjuka på vårt sjukhus ..	1500	francs
Kvinnoföreningen i Aix	250	„
Kvinnoföreningen i Draguignon	250	„
Till hittebarnen	500	„
Till barnhusbarnen	500	„
Summa	3000	francs

Det var Myriels budget.

Vad biinkomsterna beträffa, sportler för lysningar, dispenser, sista smörjelser, invigningar av kyrkor och kapell, vigslar och annat, så indrev biskopen dem med stor stränghet av de rika och använde dem alla för att hjälpa de fattiga.

Efter en kort tid inflöto också kärleksgåvor i stor mängd till honom. Välbärgade och nödlidande, alla klappade på Myriels dörr, den ene för att lämna någon gåva, den andra för att taga emot. Men hur avsevärda summor, som än gingo genom hans händer, fann han sig dock aldrig föranlåten att ändra sina egna vanor i någon punkt för att unna sig något utöver det absolut nödvändiga.

Tvärtom. Då det i det mänskliga samhället alltid finns mer elände i den undre världen än det

finns givmildhet i den övre, så hade han givit bort allt, innan han fått det, allt föll som vattendroppar på en het sten. Om man gav honom aldrig så mycket, så hade han ingenting kvar. Därför gav han bort allt mera av sitt eget.

Invånarnas instinkt utvalde av de förnamn, som deras biskop i enlighet med gammal hävd utsatte fullständigt under sina skrivelser och herdabrev, just det, som hade en sinnebildlig betydelse. De goda människorna kallade honom blott hans högvördighet Bienvenu. Vi vilja följa detta exempel och endast kalla honom vid detta namn. Denna vana tilltalade för övrigt biskopen själv. — Namnet behagar mig, sade han, det mildrar det högtidliga "ers högvördighet".

Vi våga ej påstå, att den skildring, vi här givit, har sannolikheten för sig, men det oaktat är den i överensstämmelse med sanningen.

III.

EN FLITIG ARBETARE FINNER MYCKET ATT GÖRA.

Ehuru biskopen förvandlat sitt ekipage i allmoser, bereste han likväl flitigt sitt stift, vilka resor voro förbundna med avsevärda strapatser. Dignes stift ligger i ett landskap med få slätter men många berg, dessutom nästan blottat på landsvägar, som redan nämnts. Det omfattar trettiotvå pastorat, fyrtioen vice pastorat och tvåhundraåttiofem annexförsamlingar. Att ha överinseendet över allt detta fordrade en verkligt aktningsvärd arbetsförmåga, men biskopen gick i land med allt. Han gick till fots när avstånden voro små; på slätten använde han sig av en mindre vagn, i bergen red han på en mulåsna. De båda kvinnorna brukade vanligtvis ledsaga honom, då inte resan erbjöd alltför svåra strapatser. I sådana fall reste han ensam.

En dag red han på sin åsna in i Senez, en gammal biskopsstad. Han hade på grund av den starka ebb, som för tillfället rådde i hans börs, ej kunnat anlita sig av något annat transportmedel. När han nu steg av åsnan, mötte honom borgmästaren, som infunnit sig framför biskopshuset, med en blick full av rättmätig förtrytelse, och några förbigående, som att döma av kläderna tillhörde de högre klasserna, blevo stående och brusto ut i gapskratt.

— Mina herrar, sade biskopen, jag kan tänka mig orsaken till er ovilja. Ni finna det anstötligt, att en stackars präst använder sig av samma riddjur som Jesus Kristus, men jag försäkrar er, att det sker av nödvändighet och ej av fåfänga.

Varhelst han kom under dessa sina inspektionsresor, visade han sig alltid mild och förlåtande, och i sina predikningar anslog han med förkärlek en förtrolig samtalston. Han ställde aldrig dygden på en sådan höjd, att den verkade ouppnåelig. Han tyckte inte om bilder och exempel, hämtade fjärran från. För invånarna i en by kunde han ofta framhålla invånarna i grannbyn som mönster. På platser, där man var

hård mot de nödlidande, sade han till exempel: Tag edra grannar i Briançon till förebild. Där ha de givit de fattiga, änkor och föräldralösa barn tillstånd att slå deras ängar tre dagar före alla andra, och man reparerar deras hus kostnadsfritt, när så behöves. Därför har också den gode Guden välsignat deras samhälle, ty på hundra år har det ej begåtts något mord där på orten.

Till folk, som voro giriga och vinningslystna sade han: Se på folket i Embrun. Om en familjefader har söner, som ligga i militärtjänst eller döttrar, som tjäna i staden eller om han på grund av sjukdom eller andra orsaker ej själv kan bärga sin skörd, då anbefaller prästen honom i församlingens välvilja. På söndagen, efter mässan, kommer så folk från byn, män, kvinnor och barn, och de hugga hans säd och hjälpa honom att få skörden i ladan. — Till familjer, som voro oeniga i penning- eller arvsaffärer, sade han: — Lägg märke till, hur man går till väga i Devolny. Det är en karg bergstrakt, där man knappt en gång på femtio år får höra näktergalen sjunga. I denna bygd

vandra sönerna till fjärran land, när fadern dör, och överlåta hela arvet på systrarna, så att dessa kunna gifta sig. — På platser, där folket led av processlystnad och lantbrukarna ruinerade sig på stämpelavgifterna, sade han: Tag exempel efter de duktiga bönderna i Queyrasdalen. Där finnas tretusen själar, och människorna leva där i endräkt och sämja, som om de alla voro en liten republik för sig. Domare och polis finnes där ej. Byfogden besörjer där allt. Han taxerar folk efter bästa förmåga, han avgör stridigheter, fördelar arv utan att betinga sig någon ersättning, han dömer utan vederlag, och man lyder honom, emedan han är en rättvis man bland enkla människor.

I byar, där det ej fanns någon skollärare, pekade han åter på bönderna i Queyras: Vet ni, hur de göra? Då en by med endast tolv till femton hus ej har råd att betala en lärare, så slå invånarna i hela dalen sig tillsammans och hålla gemensamt skollärare. Dessa gå från by till by och undervisa på ett ställe åtta dagar, på ett annat i tio. Dessa skollärare infinna sig på platser, där det är årsmarknad. Jag har själv ofta lagt märke till dem. Man känner igen dem på skriv-

pennan, som de ha fäst i hatten. De som endast meddela undervisning i läsning, ha en fjäder, de som undervisa i läsning och räkning ha två och de som undervisa i dessa båda ämnen jämte latin ha tre. Dessa senare äro verkligt lärda män. Det räknas också för en stor skam att vara okunnig. Tag invånarna i Queyras som föredöme!

På detta övertygande och faderliga sätt brukade han tala med människorna, och när han led brist på exempel uppfann han liknelser, som framhävde det, han ville ha fram, bildlika, vältaliga vändningar, lika övertygande och klara, som dem, vilka Jesus Kristus brukade.

IV.

LÄRA OCH LEVERNE.

Hans samtalston var vänlig och glad. Han anpassade sig alltid efter de två kvinnor, vilka levde i hans närhet, och han kunde skratta som en skolpojke.

Fru Magloire kallade honom gärna "vår höge herre". En dag reste han sig från sin vilstol för att taga en bok, men denne stod så högt upp på hyllan att biskopen, som var liten till växten ej kunde nå den. Då ropade han till fru Magloire:

— Var vänlig och tag en stol till mig. "Den höge herrn" räcker inte upp till den hyllan.

En avlägsen släkting till honom, grevinnan de Lô, underlät aldrig att i hans närvaro räkna upp sina tre söners "förhoppningar", nämligen alla de rikedomar och fördelar, de inom kort skulle

ärva efter gamla rika släktingar. Den yngste sonen väntade av en faster en årsinkomst på icke mindre än hundratusen francs, den andre i ordningen skulle få ärva en farbroders hertigtitel, och den äldste skulle bli pär efter sin morfar. Denna oskyldiga och förlåtliga fåfänga hos den ömma modern åhörde biskopen mestadels stillatigande. Vid ett tillfälle satt han emellertid försänkt i sina egna funderingar, under det grevinnan pladdrade på om alla dessa arv och "förhoppningar". Plötsligt avbröt hon sig och utbrast förtretad: — Hör nu kusin, vad sitter ni då och tänker på? — På ett sällsamt uttalande, svarade han, som, om jag ej missminner mig, står hos den helige Augustinus: Sätt edert hopp till den, som ingen efterträder.

En annan gång, när han emottagit ett dödsbud med en lång förteckning på alla den avlidnes värdigheter och alla anförvanternas adliga titlar, utropade han: — Vilken kraftig rygg Döden måste ha, då man kan lasta på honom så många tyngande titlar, och så sluga människorna äro, då de till och med i graven förstå att tillfredsställa sin fåfänga.

Han förstod även att på ett harmlöst sätt vara

satirisk, men det fanns alltid en allvarlig tanke bakom. En gång under fastan kom en ung kaplan till Digne och höll en ganska god predikan om välgörenhet. Han uppmanade de rika att skänka till de fattiga för att på så sätt undgå helvetets fördömelse, vars fasor han utmålade i de starkaste färger, och erövra himlen, som han framställde som oändligt ljuv och eftersträvansvärd. Denna predikan gjorde ett så kraftigt intryck på en av åhörarna, en viss herr Géborand, vilken ansågs som ockrare och förtjänat en halv million på att väva grovt linne, sars, finare och grövre, samt vadmal, att han, som aldrig tidigare givit en allmosa, sedermera aldrig underlät att varje söndag skänka ett litet kopparmynt åt de gamla tiggerskorna som skockade sig vid kyrkdörren. Som regel var det sex stycken, som skulle dela kopparmyntet. En dag, när han just fullföljde detta varmhjärtade offer, såg biskopen honom och sade leende till sin syster: — Se där, nu köper herr Géborand sig evig salighet för en sou.

När det gällde välgörenhet, lät han inte så lätt avskräcka sig, ej ens inför ett kategoriskt nej, utan förstod att med ett ord på rätt plats

få den motsträvige på andra tankar. En gång insamlade han pengar åt de fattiga i ett sällskap. Bland de närvarande befann sig även markis de Champtercier, en gammal rik girigbuk, som var så finurlig, att han på samma gång var ultra rojalistisk och ultra voltaireiansk. Denna egendomliga kombination har verkligen existerat. När biskopen kom fram till honom, berörde han hans arm och sade: — Herr markis, ni måste också giva mig något. Markisen vände sig om och anmärkte torrt: — Ers högvördighet, jag har också mina fattiga. — Nå så giv mig dem, svarade biskopen

En dag höll han följande predikan i domkyrkan.

Dyra bröder, kära vänner! Det finns i Frankrike en million trehundratjugotusen bondgårdar med endast tre öppningar, en million åttahundrasjuttontusen med endast två, dörr och fönster, och slutligen trehundrafyrtiosextusen stugor med endast en öppning, nämligen dörren. Skuld till detta är den så kallade dörr, och fönsterskatten. Tänk er nu de fattiga familjerna, gamla kvinnor, små barn, i dylika hus, och tänk på, vad det måste bli av dem, när febrar och

andra sjukdomar uppträda! Gud har skänkt människorna luften, men lagen säljer den åt dem. Jag anklagar inte lagen, men jag prisar Guds godhet. I departementet Isère, i Var, och i departementen på gränsen mellan Hög- och Låg-alperna ha bönderna inte ens skottkärror och måste bära gödseln på ryggen. De ha inga talgljus utan måste lysa sig med spån eller med harz bestrukna repstumpar. Så står det till i hela övre delen av Dauphiné. Man bakar där bröd för ett halft år i sänder, och man eldar bakugnen med torkad kospillning. I vintertid slå de sönder brödet med yxan och låta det ligga tjugofyra timmar i vatten för att uppmjukas. Varen barmhärtiga, käre bröder; tänk på huru mycket elände och nöd det råder runt omkring er!

Som han var född i Provence, var det lätt för honom att bli grundligt förtrogen med alla sydfranska dialekter. Detta tilltalade den lägre befolkningen och bidrog i hög grad till att vinna dess förtroende. Han var som hemma, var helst han kom, i slott som i koja. Han förstod att säga de sublimaste ting på det enklaste språk, och

då han kunde göra sig förstådd av alla, skaffade han sig också tillträde till allas hjärtan.

För övrigt förblev han precis densamme inför fattig som rik.

Han överilade sig aldrig och dömde aldrig i onödan, utan försökte alltid först undersöka en sak i botten. — Vi måste först se, på vilken väg felet har kommit, brukade han säga.

I medvetandet om att han var en "före detta syndare", som han på skämt kallade sig, uppträdde han aldrig med strängheten hos dygdens fanatiker. Han handlade alltid efter grundsatsen: "Människan är en ande, som är fången i kroppen. Denna kropp är en börda och en frestelse. Människan är beroende av den och dukar ofta under.

Hon skall komma ihåg att hålla den tillbaka och endast i yttersta nödfall bifalla dess önskemål. Ett sådant tillmötesgående kan vara behäftat med skuld, men en sådan skuld kan förlåtas. Den, som på så sätt ger efter, hon faller, men hon faller endast på knäna och i så fall kan hon åter upprätta sig genom bönen.

Att vara helig är inte allom givet, men rättvi-

sa böra vi alla vara. Synda, fela och begå felsteg, men varen alltid rättfärdiga.

Så litet synd som möjligt, så lyder lagen för människorna. Att inte alls synda, det är änglarna förbehållet. Allt jordiskt är behäftat med synd. Vi kunna lika litet frigöra oss från den, som från tyngdlagen."

När han hörde alla människor beskärma sig över något och uttala sin förtrytelse, brukade han leende anmärka: — Här tycks föreligga en synd, som alla begå, annars skulle de hycklarna inte haft så bråttom med protesterna. De vilja avleda misstankarna från sig själva.

Mot de kvinnor och mot de fattiga, som samhället låter känna hela tyngden av sitt ogillande, var han mycket överseende: — Det är männen, de gifta, husbönderna, de mäktiga, de rika och de lärda, som äro skuld till kvinnornas, barnens, tjänarnas, de svagas, de okunnigas och de fattigas synder.

Vidare sade han: — Undervisa de okunniga, lär dem så mycket som möjligt i alla de ämnen som ni har förmåga att meddela någon kunskap i; det är samhällets eget fel, om undervisningen ej

är allmän och kostnadsfri. Samhället är ansvarigt för det andliga mörkret. Om en själ är förmörkad, vinner synden lätt insteg. Den, som syndar, är ej skyldig, utan den, som skapat det andliga mörkret.

Man ser, att han hade ett originellt och eget sätt att se på saker och ting. Man kan starkt misstänka, att han hämtat dessa tankar ur evangelierna.

En dag hörde han i ett sällskap talas om en kriminalprocess, som för tillfället sysselsatte domstolarna. En stackars man hade av kärlek till en kvinna och till det barn, hon fött honom, gjort sig skyldig till falskmynteri för att rädda sina kära från hungersdöden. Denna förbrytelse straffades ännu på den tiden med döden. Kvinnan hade häktats, när hon försökte utprångla det första falska mynt, som tillverkats av mannen, men man hade inga bevis på, att hon gjort det. Hon ensam kunde genom en bekännelse störta honom i fördärvet. Hon nekade emellertid hårdnackat. Då fann allmänna åklagaren på en utväg. Han förelade henne skickligt utvalda stycken ur mannens brev och fick henne på så vis att tro,

att mannen varit henne otrogen. Då angav hon, driven av vansinnig svartsjuka, sin älskade och lämnade de nödiga bevisen. Nu var mannen förlorad, och nästa dag skulle processen mot honom och hans medskyldiga förekomma i Aix. Det var alltså denna händelse, som var föremål för det allmänna samtalet, och alla uttryckte sin oförställda beundran över åklagarens finurlighet. Genom att taga svartsjukan med i spelet och spekulera i den kränkta fåfängans hämndkänslor hade han förhjälpt sanning och rättvisa till seger. Alla dessa lovsånger hörde biskopen tigande på. Sedan frågade han:

— Inför vilken rätt skola de båda ställas?

— Inför assisdomstolen.

— Och inför vilken rätt skall åklagaren dömas?

Vi måste här berätta om en annan tragisk händelse, som tilldrog sig i Digne. En man dömdes till döden för mord, en olycklig, som ej besatt någon egentlig bildning, men dock inte var helt och hållet obildad. Han hade förtjänat sitt uppehälle som taskspelare på marknadsplatserna och brevskrivare. Processen väckte stor sensation. Dagen före avrättningen blev fängelsepastorn sjuk, och

när man behövde en präst, som skulle följa den stackars syndaren på hans sista väg, skickade man efter kyrkoherden. Denne vägrade emellertid. — Den saken angår inte mig, svarade han bestämt, jag vill inte ha något att göra med den där gycklaren. Dessutom är jag själv sjuk, och det är för övrigt inte mitt y r k e. Dessa yttranden kommo till biskopens öron, och han sade: — Kyrkoherden har rätt. Det är inte hans yrke. Men det är mitt.

Han begav sig ofördröjligen till fängelset, lät föra sig till akrobatens cell, tilltalade honom med hans namn och grep hans hand. Hela dagen stannade han hos honom, försakade mat och dryck och sömn, bad till Gud för den dömdes själ och uppmanade den olycklige att tänka på sin själs salighet. Han talade till honom som en fader, en bror, en vän. Biskop var han blott när det gällde att välsigna. Han undervisade honom samtidig med att han lugnade och tröstade honom. Mannen motsåg sina sista ögonblick med förtvivlan. Döden var för honom en avgrund vid vars brädd han rysande ryggade tillbaka. Han var ej så okunnig, att han förfallit till den rena slöheten och apatien. Domen hade skakat honom i hans innersta.

Denna skakning, som liknade en jordbävning, hade på något sätt brutit igenom den mur, som skilde honom från det mystiska, vi benämna liv; genom dessa brescher såg han för sitt inre öga endast mörker och mörker. Men biskopen visade honom ljuset.

Nästa dag, då den stackars olycklige mannen skulle föras till schavotten, var biskopen närvarande. Han gick bredvid honom och visade sig för mängden iklädd en violett kåpa och biskopskorset på bröstet sida vid sida med denne olycklige och i bojor fjättrade.

Han tog plats bredvid honom på bödelskärran och följde med honom upp på schavotten. Den dödsdömde, som dagen förut varit nedtryckt och förtvivlad, såg nu lugn ut. Han hade känslan av att hans själ funnit förlösning och snart skulle vara förenad med Gud. Biskopen omfamnade honom och sade i samma ögonblick som bilan skulle falla: — Den som människor döda, den skall Gud låta uppstå. Den som förjagas av sina bröder, finner i Gud sin fader. Bed och tro och ingå i det eviga livet. Din fader skall där upptaga dig

i sin famn. När han åter steg ned från schavotten låg det i hans blick något sällsamt, som kom mängden att vika vördnadsfullt tillbaka. Man visste inte vilket man skulle beundra mest, blekheten eller den strålande glansen över hans ansikte. När han kom hem till sin enkla våning, som han på skämt kallade sitt palats, sade han till sin syster: — Jag har i dag tjänstgjort som överstepräst.

Då det sublima ofta finner den minsta förståelsen, utlade många människor hans handlingssätt som affekterat, visserligen endast människor ur de högre klasserna. Folket, som ej misstyder en helig mans handlingar kände sig gripet och beundrade sin biskop.

Vad biskopen själv beträffar, så hade anblicken av avrättnigen uppskakat honom på det djupaste, och det dröjde länge, innan han helt återhämtade sig.

Schavotten uppväcker i själva verket, när man ser den upprest, väntande på sitt offer, hemska tankar och föreställningar. Så länge man ej själv sett en guilljotin, kan man förhålla sig ganska oin-

tresserad av dödsstraffets vara eller icke vara; när man ser en sådan, blir stöten så stark, att man tvingas att taga parti i denna fråga. En del, som till exempel de Maistre, beundra guillotinen, andra, som Beccaria, hata den. Guillotinen är lagens förkroppsligande; den är ej neutral och tillåter ej heller någon att vara det. Den, vars blickar falla därpå, genomilas av mystiska rysningar. Alla sociala frågor ställa fram sina frågetecken i skuggan av dess fallbila. Schavotten är en vision. Schavotten är ej en träbyggnad, den är ej en maskin, den är ej en apparat av det döda träet, järnen och repen. Den förefaller att vara en dyster och hemsk varelse, begåvad med en egendomlig förmåga till initiativ; man skulle vilja säga, att denna estrad ser, att denna maskin förstår och fattar, att detta trä, detta järn och dessa rep besjälas av en vilja. I den fruktansvärda dröm, i vilken man slungas vid åskådandet av en schavott, visar sig denna som något fasaväckande, vilket blandas samman med den gärning, det utför. Schavotten är bödelns medbrottsling; den slukar, den förtär köttet och den dricker blodet. Schavotten är ett slags monstrum,

skapat av domaren och timmermannen i förening, en vålnad, vilken synes leva ett hemskt liv, vilket förlänats den av döden.

Guillotinen är den tankar och föreställningar?

Därför dröjde det också länge, innan biskopen kunde frigöra sig från det hemska intrycket. Dagen efter avrättningen, ja, många dagar därefter såg han nedstämd ut. Den själskraft, som på schavotten vuxit till en sällsam höjd, svek honom nu, och han plågades av sina tankar om den sociala rättvisan. Han, som annars brukade blicka tillbaka på sina gärningar med det djupaste sinneslugn, tycktes nu förebrå sig själv något. Ibland kunde man höra honom halvhögt anställa dystra betraktelser. Hans syster lyssnade en kväll till en dylik monolog och gömde den i minnet: — Nej, något så förfärligt hade jag ej föreställt mig. Det är orätt att till den grad fästa sin uppmärksamhet vid den gudomliga lagen att man därvid glömmer den mänskliga. Gud allena har rätt att bestämma över döden. Varför befatta då människorna sig därmed? Döden är ju dock något obekant för dem.

Med tiden blevo dessa intryck svagare och utslocknade måhända helt. Man lade emellertid märke till, att biskopen sedan dess undvek att ta vägen förbi avrättningsplatsen.

Jämt och ständigt kallades Myriel till sjuka och döende. Det stod fullt klart för honom att det var en av hans ämbetes mest bjudande plikter att följa dessa kallelser. Till änkor och faderlösa gick han utan att bli kallad. Han kunde sitta i timmar utan att säga något hos en man, som förlorat en älskad maka eller hos en mor, som förlorat sitt barn. Men liksom han förstod att tiga, där ord ej kunde uträtta något, så förstod han också att tala i rätta ögonblicket. Och han var en utomordentlig tröstare. Han försökte inte dämpa sorgen genom att blott och bart tala om glömska, nej, han trånade efter att fördjupa och luttra den, i det han pekade på hoppets stjärna. Han brukade säga: — Tag er i akt för hur ni sakna de döda. Tänk ej på det, som förgängligt är. Rikta era blickar stadigt uppåt, så skola ni däruppe skåda den levande glans, som kringstrålar den, ni begråter. Han kände trons läkande

kraft och lugnade de förtvivlade, i det han framhävde tålamodet och resignerandet inför det ofrånkomliga, och lärde den smärta, som är riktad på en grav att skåda bort över denna mot himlen.

V.

BISKOP BIENVENU BÄR SIN KAFTAN FÖR LÄNGE.

Myriels husliga liv rörde sig inom samma tankevärld som hans offentliga liv. Den frivilliga fattigdom, i vilken biskopen av Digne framlevde sitt liv, torde väl för alla, som lagt märke till den, varit både vördnadsbjudande och uppbyggligt.

Likt äldre människor i allmänhet, och i synnerhet alla tänkare, sov han endast några få timmar. Men hans sömn var hård. På morgonen hängav han sig en timmes tid åt religiösa betraktelser och läste därefter mässan, antingen i domkyrkan eller i sitt hem. Efter mässan åt han en frukost, som bestod av rågbröd doppat i mjölk från hans egna kor. Sedan började arbetet.

En biskop är en man, som är mycket upptagen.

Han måste dagligen ta mot sin sekreterare, som vanligen är en kanik, samt nästan dagligen domprostarne, han måste kontrollera kongregationer, och privilegier, som skulle skänkas bort, genomläsa hela den teologiska litteraturen, kyrkohandböcker, läroböckerna i stiftets skolor, uppbyggelseböcker, postillor, katekesutläggningar samt över huvud taget hela den rikligt flödande produktionen inom sitt stift. Han skulle utfärda påbud, genomse predikningar, vara fridstiftare både när det gällde kyrkoherdar och borgmästare och föra korrespondens med statliga och kyrkliga myndigheter — kort sagt sysselsätta sig med tusen olika saker å både kyrkans och statens vägnar.

Den tid, han fick övrig från sina ämbetsåliggganden och andaktsövningar, ägnade han i första hand åt de fattiga, sjuka och olyckliga. Blev dessutom någon tid honom övrig, ägnades den åt arbete. Än ägnade han sig då åt sin trädgårds skötsel, än läste och skrev han. Båda slagen av arbete voro för honom likvärdiga, och hans valspråk var: "förståndet behöver sin vård likaväl som trädgården".

Framemot tolvslaget åt han en middag, som

liknade en lunch. Klockan två gick han, när det var vackert väder, ut på landet eller i staden och besökte då ofta de fattiga. Människorna kastade då välvilliga och kärleksfulla blickar efter honom, där han gick, försjunken i djupa tankar och stödd på sin långa käpp, klädd i sin tjocka kappa, sin varma, välvadderade, lilafärgade halsduk, violetta strumpor, grova skor och sin flata, med guldtränsar försedda hatt, från vars trenne uppvikta hörn tre förgyllda frukter syntes falla.

Han hälsades med glädje var helst han passerade. Han var en ljus- och värmebringare. Barn och åldringar kommo ut på tröskeln, såsom de brukade, när de ville njuta av Guds sköna sol. Han utdelade sin välsignelse, och de önskade honom lycka och välsignelse tillbaka. Alla nödlidande visade man till hans dörr.

Här och var blev han stående, talade med barnen och kastade en vänlig blick åt deras mödrar. Så länge hans pengar räckte, besökte han de fattiga. När de togo slut, gick han till de rika.

Då hans kaftan började bli sliten, och han inte gärna ville, att folk skulle märka det, gick han alltid omkring i staden i sin tjocka, vadderade kap-

pa, som i sommarvärmen blev ganska besvärande.

När han kom hem, åt han middag, och den såg ut precis som frukosten.

Klockan halv nio intog han sin kvällsvard i sällskap med sin syster, varvid fru Magloire stod bakom dem och passade upp. Det var en övervägande vegetabilisk måltid. Men när biskopen hade någon av sina präster på besök, använde fru Magloire tillfället att kompensera hans högvördighet med någon delikat fiskrätt eller ett utsökt stycke vilt. Varje besökande prästman var för henne en kärkommen anledning till att locka sin husbonde från hans stränga diet. Vanligtvis kommo endast i vatten kokta grönsaker och soppor med olja på bordet. I staden brukade man också säga: — När biskopen ej äter tillsamman med en präst, äter han som en trappist.

Efter kvällsvarden pratade han en halv timmes tid med Baptistine och fru Magloire. Sedan drog han sig tillbaka till sitt rum och började åter skriva, än på lösa blad, än i marginalen på en foliant. Han var mycket beläst och besatt en verkligt vetenskaplig bildning, något som betydligt skilde honom från större delen av hans kolleger, vilka kan-

ske ofta genomgått samma världsmannaskola som hans högvördighet Bienvenu, men sällan förstått att rikta sin smidiga intelligens med hela dess styrka på de teologiska spörsmålen. Han har också efterlämnat fem till sex anmärkningsvärda manuskript, bland annat en avhandling över denna vers i första Mosebok: "I begynnelsen svävade Guds ande över vattnet". Han jämförde tre varianter av denna text. En arabisk: "Guds vindar blåste", en av Flavius Josephus, som återfinnes i hans "Judafolkets historia": "En vind från höjden blåste över jorden", och den på kaldeiska formulerade beskrivningen hos Onkelos: "En vind kom från Gud och blåste över havens ytor". I en annan avhandling behandlade han de tre teologiska arbetena av biskop Hugo, biskop av Ptolemaios, stamfader till den, som skriver denna bok, och han fastslog, att det fanns diverse smärre skrifter från förra seklet, vilka borde tillskrivas honom, och detta fast de utgivits under pseudonymen Barleycont.

Ibland svävade hans tankar, medan han satt där med en bok framför sig, bort från bokens in-

nehåll och han fördjupade sig i djupsinniga betraktelser, vilka endast avbrötos för nedskrivandet av resultatet av hans spekulationer i boken. Naturligtvis stodo dessa anteckningar mången gång inte alls i något sammanhang med den bok, vari de nedskrevos. Sålunda heter en av hans folianter: "Lord Germains korrespondens med generalerna Clinton, Cornwallis och den amerikanska koloniens amiraler. Till salu hos bokhandlare Poinçont i Versailles; i Paris hos Pissot, Quai des Augustines. I denna bok ha vi funnit följande av biskopen nedskrivna rader:

"O, du, som är!

Salomo kallar dig Allmakt, mackabéernas böcker Skaparen, brevet till efesierna Frihet, Baruch kallar dig Oändlighet, psalmerna Vishet och Sanning, Johannes Ljuset, konungaböckerna Herre, Exodus kallar dig Försynen, Leviticus Helighet, Esra Rättfärdighet. Skapelsen kallar dig Gud och människan kallar dig Fader, men Salomo kallar dig Förbarmaren, och det är det skönaste av dina namn. —

Vid niotiden begåvo sig de båda kvinnorna till sina rum i andra våningen och lämnade honom

ensam i bottenvåningen till nästa morgon. Den resterande delen av aftonen, då han var ensam, begagnade han vanligen till en nattlig, i långsam takt företagen promenad i den trädgård, han älskade så högt. Han syntes där hämta inspiration till de studier, varåt han plägade ägna nattens första timmar, studier, vilka ej så mycket avsågo att inhämta kunskaper som att bidraga till klarläggandet av de egna tankarne.

Här måste vi lämna en noggrann beskrivning på vår biskops hem.

VI.

VEM SOM BEVAKADE HANS HUS.

Huset, som Myriel bebodde, bestod, som redan nämnts, av två våningar, tre rum i första våningen, tre sovrum i andra och däröver vindsrummet. Bakom huset fanns en trädgård på ett kvarts tunnland. De båda kvinnorna bebodde andra våningen, den undre var biskopens. Rummet, som vette åt gatan, användes som matsal, den andra som sovrum och det tredje som bönrum. Till detta bönrum hade man endast tillträde genom sovrummet, och till detta senare kunde man endast komma genom matsalen. I bönrummet fanns dessutom en alkov, där gästande prästmän hade sin sovplats.

Sjukhusets före detta apotek, en åt trädgårds-

sidan gjord tillbyggnad, tjänstgjorde nu som köks- och förrådsavdelning.

Dessutom fanns i trädgården en ladugårdsbyggnad, som tidigare varit sjukhusets kök. Där höll biskopen nu två kor. Oberoende av vilken mjölkkvantitet, dessa kor lämnade, skickade biskopen regelbundet varje morgon hälften därav till sjukhuset. — Jag betalar därmed mitt tionde, sade han.

Hans sovrum var ganska stort och svårt att uppvärma. Då bränslet i Digne är mycket dyrt, kom han på den tanken att i ladugården låta göra en avbalkning med bräder. I detta "rum", som han kallade sin vintersalong, tillbragte han kvällarna, när det var mycket kallt.

I denna vintersalong såväl som i matsalen fanns ingenting annat i möbelväg än ett fyrkantigt, omålat bord och fyra korgstolar. I matsalen stod dessutom en gammal rosafärgad buffet. Av en dylik buffet, behängd med vita lakan och oäkta spetsar, hade biskopen gjort bönrummets altare.

Hans rika skriftebarn och de fromma kvinnorna i Digne hade ofta hopsamlat pengar för att förse hans högvördighets bönkammare med ett

nytt, vackert altare, men dessa pengar hade han också skänkt åt de fattiga. Det vackraste altaret, ursäktade han sig, är själen hos en stackars tröstad olycklig, som tackar Gud.

I sin bönkammare hade han två bönstolar och i sovrummet en korgstol. Hade man tillfälligtvis sju eller åtta besökare på en gång, prefekten eller generalen eller regementsstaben från garnisonen i Digne eller elever från det lilla seminariet, såg man sig nödsakad att samla ihop alla biskopshusets stolar, det vinterbonade stallets möbler, bönrummets bönstolar, sovrummets fåtölj och även resten av bohaget. På så sätt kunde man uppbringa elva stolar. För varje ny gäst plundrade man ett nytt rum.

Men det kunde också hända, att besökarnas antal var tolv. Då klarade biskopen situationen genom att stående underhålla sig med dem, om det var i vintertid, eller promenera med dem i trädgården, om det var sommar.

Visserligen fanns det två stolar till i huset, men den ena av dem var söndrig — ena benet var avbrutet — och den måste stödjas mot en vägg, och den andra var så stor, att den ej kunde bäras med

genom trappan. Den hade en gång hissats upp till andra våningen genom fönstret och kunde ej räknas bland husets rörliga lösöre.

Det hade varit fröken Baptistines varma önskan att kunna anskaffa ett dussin förgyllda, stoppade salongsstolar och en kanapé av mahogny och klädda med gul Utrechtersammet. Men härtill hade hon behövt minst femhundra francs, och då hon på fem år ej kunnat spara ihop mer än fyrtiotvå francs och femtio centimes för detta ändamål, hade hon måst uppgiva tanken. Vem når väl också sitt ideal?

Något enklare än biskopens sovrum kan man knappt föreställa sig. En glasdörr åt trädgården, mitt emot den en säng, en vanlig sjukhussäng med en sänghimmel av grön sits. Bakom ett förhänge i skuggan av sängen fann man hans toalettföremål, som ännu röjde den forne världsmannens vanor. Två dörrar, varav den ene ledde till bönkammaren, ett stort bokskåp, en kakelugn av imiterad marmor, i vilken det sällan brann någon eld. Över eldstaden hängde ett kopparkrucifix, som tidigare varit försilvrat, på en urblekt sammetsbotten, omramat av en träram, som en gång i tiden

varit förgylld. I närheten av glasdörren stod ett stort bord med ett bläckhorn, oredigt kringströdda papper och tjocka böcker. Framför bordet stod länstolen, framför sängen en från bönkammaren lånad stol.

Bredvid sängen hängde på varje sida ett porträtt i ovala ramar. Dessa porträtt, som biskopen funnit i sjukrummet, när han flyttade dit, föreställde abbé de Chaliot, biskop i Saint-Claude, och abbé Tourteau, generalvikarie i Agde och abbé i Grand Champ i Cîtreaux i stiftet Chartres. Han hade behållit dem, emedan de föreställde prästmän, de hade kanske en gång gjort donationer till sjukhuset, tvenne orsaker till att han skulle högakta dem. Allt vad han visste om dessa män var, att de utnämnts av konungen, den ene till sitt biskopsämbete, den andre till sitt pastorat, på samma dag, den 27 april 1785. Fru Magloire hade en gång tagit ned tavlorna för att damma dem och vid detta tillfälle hade biskopen funnit dessa upplysningar, skrivna med ett urblekt bläck på en liten gulnad, fyrkantig papperslapp, som med fyra nålar fästs på baksidan av abbé Grand-Champs porträtt. Över fönstret hängde en gardin av grovt ylletyg,

som slutligen blev så gammalt och skört, att fru Magloire såg sig nödsakad att förse det med två korsställda sömmar. — Så bra de ta sig ut, anmärkte biskopen ofta.

Alla rum i huset hade vita väggar, såsom det brukas i kaserner och sjukhus. Emellertid upptäckte fru Magloire, såsom senare skall utförligt berättas, väggmålningar under tapeterna i Baptistines rum. Byggnaden hade nämligen, innan den blev sjukhus, varit rådhus, och från denna tid härstammade dessa utsmyckningar. Golven i sovrummen bestod av rött tegel, och framför sängarna lågo halmmattor. För övrigt härskade i detta hus, där två kvinnor rådde, den allra största ordning och renlighet. Det var den enda lyx, biskopen tillät sig. — Den undandrager inte de fattiga något, brukade han säga.

Det måste dock medges, att det av hans tidigare rikedom fanns kvar sex bordskuvert och en stor soppslev av silver, vilka fru Magloire varje dag brukade betrakta med synnerlig tillfredsställelse, där hon såg dem stråla på den grova, vita duken. Och om vi vilja skildra biskopen i detalj, sådan

han var, måste vi också omnämna, att han mer än en gång låtit undslippa sig: — Det skulle kosta på att avstå från att äta på silver.

Förutom dessa saker ägde han ytterligare två stora ljusstakar i massivt silver, som han ärvt av en faster. Dessa stakar voro försedda med två vaxljus och tronade i allmänhet på kamingesimsen. Hade biskopen gäster till bords, tände fru Magloire de båda ljusen och ställde stakarna på matbordet.

I biskopens eget sovrum hängde ett litet väggskåp över sängen. I detta låste fru Magloire varje kväll in silverskedarna. Nyckeln togs emellertid aldrig ur, det bör tilläggas.

Trädgården, som vanställdes genom den förut omtalade fula byggnaden, genomskars av fyra alléer, som möttes i mitten vid en brunn. En annan allé löpte runt trädgården längs muren. Dessa trädgårdsgångar omslöto fyra med buxbom kantade kvadrater. Tre av dessa använde fru Magloire som kökträdgård, på den fjärde hade biskopen planterat blommor; även en del fruktträd funnos här och där. En dag sade fru Magloire godmodigt ironiskt till biskopen: — Ers högvör-

dighet vet att utnyttja allting på ett förträffligt sätt, men har planterat blommor i den där rabatten, och de inbringa ingenting. Det vore bättre att så sallad i stället.

— Fru Magloire, svarade biskopen, däri har ni inte riktigt rätt. Det sköna har en lika stor uppgift som det nyttiga. Efter en stund tillade han: — Kanske ännu större.

Denna blomsterodling, som bestod av tre à fyra rabatter, sysselsatte biskopen nästan lika mycket som hans böcker. Han arbetade på den en till två timmar dagligen, rensade bort ogräset varsamt, vattnade blommorna, beskar buskarne, luckrade upp jorden och gallrade, när så var av nöden; men mot insekterna var han inte så sträng, som en riktig trädgårdsmästare skulle ha funnit önskvärt. Biskopen ville ej pråla med några botaniska kunskaper. Han var fullständigt okunnig om växternas olika underavdelningar och han eftersträvade aldrig att träffa ett avgörande mellan Tournefort och den naturliga metoden. Han tog varken parti för cell- eller hjärtbladsteorien, varken för Jussieu eller för Linné. Han studerade inte plantorna, han älskade blommorna. Han lät så-

väl lärda som olärda vara i fred men glömde aldrig i sommartid att varje kväll vattna sina rabatter med en kanna av grönmålat järnbleck.

Det fanns ingen dörr i huset, som riglades. Dörren mot domkyrkoplatsen hade förut varit försedd med riglar och lås som en fängelsedörr. Biskopen hade låtit borttaga alla dessa säkerhetsanordningar, och sedan dess stod denna dörr dag och natt endast tillslagen. Förste bäste, som kom dörren förbi, kunde öppna den. Till en början hade denna ostängda dörr förorsakat de båda kvinnorna mycket bekymmer, men biskopen hade sagt till dem: — Låt ni göra riglar för edra dörrar, om ni vill, och slutligen hade de lugnat sig eller låtsade åtminstone, som om de kände sig trygga. Fru Magloire fick emellertid då och då ett anfall av ångest. Vad biskopen tänkte om saken, framgick av ett par rader, som han skrivit i marginalen på en bibel: — Skillnaden är den: En läkares dörr skall aldrig vara stängd, en präst skall alltid vara öppen.

I en annan bok, som hette "Den medicinska vetenskapens filosofi", hade han skrivit: Är inte jag lika mycket läkare som de? Även jag har mina

sjuka. Först deras, som de kalla patienter och sedan mina, som jag kallar de olyckliga.

Och på ett annat ställe hade han skrivit: Fråga inte den, som ber eder om tak över huvudet, efter hans namn. Just den, vars namn bereder honom förlägenhet, behöver en tillflyktsort.

Det hände en gång, att en vördig pastor, jag erinrar mig ej längre om det var kyrkoherden i Couloubroux eller i Pompierry, och troligtvis på fru Magloires anmodan, frågade honom, om hans högvördighet vore övertygad om att ej begå en oförsiktighet genom att låta huset stå så öppet för var och en. Biskopen klappade honom milt men allvarligt på axeln och citerade: Om Herren ej vaktar huset, så vakta väktarna förgäves. Sedan började han tala om något annat.

Han framhöll gärna, att prästen hade sin tapperhet såväl som dragonöversten. — Men vår måste, tillade han, vara av det lugna, stillsamma slaget.

VII.

CRAVATTE.

Vi kunna här ej förbigå en händelse, som allra tydligast visar biskopens av Digne egendomliga själsegenskaper.

Efter tillintetgörelsen av det rövarband, med vilket Gaspard Bés hade gjort passen vid Ollioules osäkra, flydde de överlevande under ledning av Gaspards underanförare, Cravatte, upp i bergen. Sedan han under en tid hållit sig gömd i grevskapet Nizza, lyckades det honom komma till Piemont, och plötsligt uppenbarade han sig åter i Frankrike i trakten av Barcelonnette. Han var först synlig vid Jauziers, sedan vid Tuiles. Därefter gömde han sig i hålorna vid Joug-de-l'Aigle, och därifrån ryckte han ned genom Ubayes och Ubayettes hålvägar och trängde fram till Embrun,

där han en natt plundrade domkyrkans sakristia. Hans framfart spred skräck och fasa över hela landet. Men förgäves följde gendarmerna honom i spåren, han undkom alltid, och ibland kunde han till och med leverera batalj med dem. Så kom vår biskop en dag till de trakter, som behärskades av Cravatte, närmare bestämt till Chastelar. Mären sökte upp honom och rådde honom att vända om. Till och med en eskort erbjöd ingen säkerhet och man utsatte endast de stackars gendarmerna för onödiga faror.

— Jag tänker ju resa utan eskort, svarade biskopen.

— Det kan inte vara ert allvar, ers högvördighet.

— Det är mitt fulla allvar, jag avböjer varje eskort och bryter upp om en timme.

— Ers högvördighet ämnar verkligen företaga en så farlig resa?

— Ja, det ämnar jag.

— Och alldeles ensam?

— Ja, alldeles ensam.

— Ers högvördighet, det skulle ni inte göra.

— I bergen, förklarade biskopen, finns det en liten församling, som jag ej besökt på tre år. Där bo goda vänner till mig, godmodiga och rättskaffens herdar. Av trettio getter, som de vakta, är en deras egendom. De ha behov av att någon gång få höra Guds ord. Vad skulle de säga om en biskop, som vore rädd? Vad skulle de säga, om jag ej kom till dem?

— Men tänker ers högvördighet då inte alls på rövarna?

— Det var rätt av er att även påminna mig om dem. Jag kan kanske sammanträffa med dem. Även de ha behov av att få höra något om Gud.

— Men ers högvördighet, det är ett helt band, en flock vargar.

— Herr mär, kanske vill vår frälsare göra mig till herde över just denna hjord. Vem känner försynens vägar?

— Ers högvördighet, packet kommer att utplundra er fullständigt.

— Jag äger ju ingenting.

— De komma att slå ihjäl er.

— En gammal, fredlig präst, som läser sina böner! Vad skulle de ha för nytta därav?

— Min Gud, om ers höghet skulle möta karlarna!

— Då skulle jag bedja dem om en allmosa till mina fattiga.

— För himlens skull, res inte. Ni sätter ert liv på spel!

— Herr mär, är det ingenting annat? Jag är icke här för att vårda mitt liv utan mina medmänniskors själar.

Man måste således låta honom hållas. Han begav sig i väg utan något annat sällskap än en pojke, som erbjudit sig att visa honom vägen. Hans envishet väckte stor förskräckelse i trakten.

Han tog ej sin syster och fru Magloire med sig. Han red på en mulåsna över bergen, mötte ingen och kom välbehållen till sina vänner herdarna. Hos dem stannade han fjorton dagar, flitigt sysselsatt med utövandet av sina tjänsteplikter. Kort före sin avresa beslöt han att hålla ett Te deum och

talade med byprästen därom. Men hur skulle det låta göra sig? Det fanns ingen biskoplig ornat att uppdriva. Ett par gamla luggslitna mässhakar med oäkta guldstickning var allt, vad sakristian hade att erbjuda.

— Herr pastor, sade biskopen, vi meddela efter predikan att vi det oaktat komma att hålla vårt Te deum. Det kommer nog att ordna sig.

Man sökte i alla grannkyrkor, men där stod ingenting att uppbringa, som kunde tjäna till ornat. Under det man befann sig i den största förlägenhet, avlämnades i prästgården av två obekanta ryttare, som genast begåvo sig i väg igen en kista, avsedd för biskopen. Denna kista innehöll en korkappa av guldtyg, en med diamanter prydd biskopsmössa, ett ärkebiskopskors, en dyrbar biskopsstav, ja överhuvud taget alla de föremål, som fyra veckor tidigare stulits i Notredamekyrkan i Embrun. I kistan låg dessutom en lapp, på vilken det stod skrivet "Från Cravatte till hans högvördighet, biskop Bienvenu".

— Sade jag inte, att allt skulle ordna sig, triumferade biskopen. Den, som nöjer sig med en

enkel prästkappa, den sänder Gud en ärkebiskopsklädnad.

— Gud eller djävulen, svarade pastorn skämtsamt och skakade på huvudet.

Biskopen såg skarpt på prästen och sade med eftertryck: Gud.

Detta äventyr hade till följd, att han på återresan och i Le Chastelar blev föremål för allmän nyfikenhet. I prästgården i Le Chastelar träffade han fröken Baptistine och fru Magloire, vilka därstädes väntade på hans återkomst. Till sin syster sade han:

— Nå, hade jag inte rätt. Den fattige prästen drog med tomma händer till de fattiga bergsborna, och med fulla händer kommer han tillbaka. Jag hade endast med mig min förtröstan till Gud och för med mig hem en domkyrkas skatter.

Innan de gingo till vila på kvällen, sade han vidare:

— Låt oss aldrig frukta rövare och mördare. De faror, som hota oss från det hållet, äro yttre och obetydliga. I stället böra vi frukta oss själva. De verkliga farorna lura inom oss. Det är lik-

giltigt, vem som hotar vårt liv och våra ägodelar. Låt oss endast tänka på det, som hotar vår själ.

Därpå fortsatte han, vänd till sin syster:

— Kära syster, en präst får aldrig vara försiktig gentemot sina medmänniskor. Vad våra medmänniskor göra, tillstädjer Gud. Vi skola inskränka oss till att bedja till Gud, när vi tro, att en fara nalkas oss. Men vi skola ej bedja för oss själva, utan att vi ej må bli anledning för vår broder att falla i frestelse.

I det stora hela var hans liv för övrigt fattigt på händelser. Vi berätta dem, som kommit till vår kännedom; vanligtvis gick hans liv lugnt i de gamla spåren.

Hur gick det då med skatten från Embruns domkyrka? Vi medge, att denna fråga sätter oss i verklig förlägenhet. Tanken att behålla dessa dyrbarheter och att omsätta dem i klingande mynt till fördel för de fattiga låg mycket nära. Stulna voro de ju också redan. Det stulna godset hade endast behövt en något annan riktning för att ha vandrat till de fattigas kojor. Hur det gick, kunna vi ej uttala oss med bestämdhet om.

Bland biskopens papper ha vi anträffat några rader, som måhända hänsyfta på denna sak: "Frågan är, om det bör gå till domkyrkan eller till sjukhuset".

VIII.

BORDSFILOSOFI.

Senatorn, vilken det talats om förut, var en klok man, som hade gjort sin karriär obekymrad om alla de hinder, som man kallar samvete, hederlighet, rättvisa, plikt; han hade gått rakt fram mot sitt mål utan att en enda gång göra ett felsteg, som kunnat skada hans befordran eller hans intressen . Han var f. d. advokat, en hygglig människa, som gjorde så mycket han kunde för sina söner, sina mågar, sina släktingar samt till och med för sina vänner.

Han var spirituell och just lagom beläst för att kunna anse sig som en Epikurs lärjunge, fast han kanske blott var en produkt av Pigault-Lebrun. Han skämtade behagligt och gärna, isynnerhet när det gällde de eviga tingen, oandligheten och det gudomliga, allt ting, som han plägade kalla för kuriösa fantasifoster och utgjutelser av den där hedersmannen, biskopen och hans tokprat. Han skrattade ofta däråt, med en godmodig överlägsenhet och till och med i biskop Myriels närvaro.

Vid en halv-officiell fest, vi veta nu inte vilken, skulle greve *** (senatorn) och biskop Myriel äta middag hos prefekten. Vid desserten utropade senatorn, en smula upprymd, men som alltid med en viss värdighet: — Parbleu, herr biskop, låt oss tala ut. En senator och en biskop kunna svårligen se på varandra utan att blinka med ögonen. Vi äro två augurer. Jag ämnar göra en bekännelse; jag har min egen filosofi.

— Ni gör rätt, svarade biskopen, så som man gör sin filosofi, så ligger man. Och ni har en purpursäng, herr senator.

Senatorn, som kände sig uppmuntrad, återtog:

— Låt oss vara goda barn.

— Till och med goda djävlar, sade biskopen.

— Jag säger eder, återtog senatorn, att markis d'Argens, Pyrrhon, Hobbes och Naigeon icke äro några dumhuvuden. Jag har dem alla i guldsnitt i mitt bibliotek.

— Som er själv, herr greve, avbröt biskopen.

Senatorn återtog: — Jag hatar Diderot. Han är en opraktisk tänkare, ordkrämare och revolutionär, som i grund och botten tror på Gud och är än mera bigott än Voltaire. Voltaire har med orätt gjort narr av Needham; ty Needham bevisar med sina ålar att Gud är överflödig. En droppe ättika i ett skedblad mjölgröt ersätter orden varde ljus. Ni vet väl, att det lyckats för Needham at på sätt framkalla levande varelser, att han i sitt laboratoriums deglar kunnat skapa slingrande ålar, där det förut blott fanns den döda materien. Han har upprepat skapelsen i smått. Om man antager, att droppen är större och att skedbladet är större, så har man världen. Människan, det är Needhams ål. Vartill behöva vi då den evige fadern? Herr biskop, hypotesen om Jehova tröttar mig. Den åstadkommer endast människor med tomma hjär-

nor. Ned med detta "Allt", som trakasserar mig. Leve detta "Intet", som lämnar mig i fred. Oss emellan och för att som sig bör bikta sig för en präst, tillstår jag, att jag håller på det sunda förnuftet. Jag är icke tokig i eder Jesus, som åt alla håll predikar försakelse och uppoffring. En girigs råd till tiggarna. Varför försakelse? Jag kan inte förstå annat än att den ene vargen offras för den andres skull. Var finnes det i denna världen en plats för er omskrutna självuppoffring? Är det ej så, att en var skall stå på egna ben? Är det ej den sunda egoismen, som bör driva oss framåt? Vi stå högt, när vi inte ser längre än näsan räcker? Låt oss leva glatt, livet är allt. Att människan har ett framtida öde däruppe, därnere eller någon annanstans — tror jag inte alls. Man uppmanar mig att försaka och offra. Jag måste bli yr i huvudet vid att fundera på, vad som är ont eller gott, rätt eller orätt, f a s e l l e r n e f a s.

— Varför? Jo — för att jag måste avlägga räkenskap för mina handlingar. När? Efter min död. Vilken härlig dröm . Låt oss tala ärligt, vi som äro upplysta och som ha lyft på Isis slöja. Det finns varken ont eller gott. Låt oss söka det

verkliga, gå till djupet, lämna alla dessa vaga talesätt, vilka, som Voltaire en gång så väl och så oförsiktigt uttryckte det, äro avsedda att slå blå dunster i ögonen på profanun vulgus. Man måste snoka reda på sanningen, gräva under jorden och gripa den. Då giver den också utsökta uppenbarelser. Herr biskop, människans odödlighet är bluff. Åh, det härliga löftet;man är själ, man blir ängel, man får blå vingar på skuldrorna. Är det inte Tertullianus, som säger, att de saliga vandra från den ena planeten till den andra . Må så vara. Man blir då stjärnornas gräshoppor och sedan ser man Gud o. s. v. Strunt i paradiset. Gud är en produkt av sladder och prat . Det säger jag förstås inte i "Moniteur", men jag viskar om det bland vänner. Inter pocula, i vänners lag. Avstå livet för paradiset, det är ju intet annat än att släppa bytet för dess skugga, att göra, som korpen, vilken av räven lurades att gapa över den bild, vattnet avspeglade av den ost, han höll i näbbet och att så mista, det han hade. Jag är ingenting, jag kallas bara för herr Ingenting, advokat. Var jag något före födelsen? Nej. Blir jag något efter min död? Nej. Vad är jag? En smula

stoft, samlad till en organism. Vad har jag att uträtta på denna jorden? Jag har att välja mellan att lida eller att njuta. Vart för mig lidandet? Ingenstans. Vart för mig glädjen? Ingenstans. Mitt val är gjort. Man måste ätas eller äta. Jag äter. Sådan är min visdom. Sedan — låt det gå som det vill. Till slut finnes alltid graven eller — för en del av oss — Panthéon. Allt faller i den stora graven, som är vanmaktens plats. Döden är död, tro mig, och blotta tanken, att det skulle finnas någon, som har något att säga mig, kommer mig att le. Busen för barnen, Jehova för de äldre. Nej, då vet jag något bättre. De vuxna skrattad åt de oförståndiga barnen och deras rädsla; vi två, ni och jag, herr biskop, kunna le vårt auguriska leende åt de stora, dumma, vuxna barnen. Vi skrämma dem med inferno, de skrämma sina barn med sotaren. Men vi, vi tro något annat, eller på intet. Morgondagen vilar i mörker. Bakom graven finns ingenting. Använd ert liv, så länge ni har det. Antingen ni varit en Sardanapalus eller en Vincent de Paul, så säger det lika mycket. Så är det. Därför måste vi leva, leva

framför allt. Utnyttja vårt tillfälle så länge det gives. Jag säger er, herr biskop, att jag har min filosofi och mina filosofer, och jag låter mig icke förvirras av några dumheter. Men förresten måste det finnas något för dem, som stå lågt under oss, för de fattiga och för de olyckliga. Man låter dem tro på legender och chimärer, på själen och odödligheten, på paradiset och stjärnorna. Och de svälja det. De lägga det på det torra brödet som ett kostligt sovel, som lagrad, aptitretande ost. Den, som inte äger något, har i alla fall den gode Guden. Jag vill inte taga honom ifrån dem, men jag behåller Naigeon för mig själv. Den gode Guden är för folket. —

Biskopen slog ihop sina händer. — Det här kan man kalla prata, utropade han . Verkligen en härlig uppfinning, denna materialism. Har man den, låter man inte lura sig; man låter sig inte helt dumt drivas i landsflykt som Cato, stenas som Stefanus eller brännas levande som Jeanne d'Arc. De som ha lyckats förskaffa sig denna beundransvärda materialism, kunna ha lyckan att känna sig oansvariga för allt, att kunna smälta

allt utan oro och besvär; de kunna utan samvetskval mottaga alla de platser och värdigheter de kunna förskaffa sig på grund av så kallade "konuektioner", alla de sinekurer, vilka stå vissa utvalda till buds; för dessa människor finnes det över huvud taget inga gränser när det gäller att skapa sig en mjuk vilobädd. Med lock eller pock, med gott eller ont, utan ett ögonblicks tvekan inför en förödmjukelse, som kan medföra materiella fördelar, tveka de aldrig att begå det mest avskyvärda förräderi, om det kan vara gagneligt för dem själva. Deras samvete tiger stilla inför varje handling, som bringar dem en fördel och man skulie misskänna dem om man ett ögonblick trodde att deras matsmältningsapparat vid ett enda tillfälle skulle råka i olag. Det måtte vara härligt. Jag säger det inte för er, herr senator, men i alla fall är det omöjligt att inte lyckönska er. Ni höga herrar ha, säger ni, er egen filosofi, utsökt raffinerad och endast användbar för de förmögna, välsmakande till alla såser, en beundransvärd krydda till livets alla njutningar. Denna filosofi är hämtad ur djupen och framletad av speciella sökare,

under det att ni anser tron på den gode Guden vara folkets filosofi och religion, ungefär på samma sätt, som kastanjerna äro de fattigas tryfferade kalkon.

IX.

SYSTERN BERÄTTAR OM SIN BROR.

För att giva en bild av biskopens av Digne dagliga liv, och hur de gamla fröknarna underordnade sig biskopens vilja och vanor, utan att han ens behövde uttrycka dem i ord, kunna vi inte göra bättre än genom att återgiva ett brev från fröken Baptistine till en barndomsväninna, grevinnan de Boischevron. Detta brev lyder:

Digne den 16 december 18..

Kära fru grevinna!

Inte en dag förflyter utan att vi tala om er. Det är visserligen av gammal vana, men det finnes ännu ett skäl. Tänk er, fru Magloire har gjort upptäckter. Nu skulle våra sovrum, som varit klädda med vitkalkad papp, ej misspryda ens ett slott

som ert. Fru Magloire tog bort alla gamla tapeter. Bakom dem fanns något. Min salong, där det ej finns några möbler emedan vi använt den till att torka tvätten efter byken, är femton fot bred och aderton fot lång och taket prydes av antika förgyllningar samt har tvärbjälkar alldeles som på Edert slott. Sedan den tid, då det var sjukhus, är det försett med en överklädnad av lärft. Där fanns dessutom panel sedan våra mormödrars tid. Men vad ni framför allt skulle se är mitt eget rum. Där har fru Magloire, under åtminstone tio olika tapetlager, funnit målningar, vilka, utan att vara överdådiga, dock gott förtjäna sin plats. De föreställa Telemakos, när han koras till riddare av Minerva, och så synes han i de där trädgårdarna, vars namn jag ej kommer ihåg. Det är dit romarinnorna begåvo sig för en enda natt Men vad säger jag, det finnes romare och romarinnor (här är ett ord oläsligt) och allt det andra. Fru Magloire har tvättat fram allt det här, och hon ämnar nu reparera små skavanker, så mitt rum kommer att likna ett verkligt museum. Hon har också funnit två spegelbord av trä i gammal stil. Man begärde sex francs för att förgylla om dem, men det

är bättre att ge dem till de fattiga; förresten äro de förfärligt fula, och jag skulle tycka bättre om ett runt bord av mahogny.

Jag har det bra alltjämt. Min bror är så god. Han giver allt vad han har åt de fattiga och sjuka. Livet är hårt på landsbygden under vintern, därför måste man göra något för dem, som behöva hjälp och ej ha några anhöriga att falla tillbaka på, vilka äro i stånd att avvara något.

Min bror har sina vanor för sig själv. Tänk Er, att husets dörr aldrig är stängd. Stig in, den som vill. Han fruktar ingenting, inte ens om natten. Det är hans sätt att vara modig, säger han. Han vill inte, att jag eller fru Magloire skola vara rädda för hans skull. Han utsätter sig för alla faror, och han vill inte ens, att vi skola förstå vad det är, han utsätter sig för.

Han går ut, när det regnar, han promenerar i vätan om vintern. Han är inte rädd för mörkret, för ruskiga vägar eller obehagliga möten.

Förra året reste han alldeles ensam till en trakt, bebodd av tjuvar. Han ville inte taga oss med. Han var borta i fjorton dagar, och man trodde ho-

nom död. Han kom tillbaka utan något som helst äventyr och sade: — Se, det är på det viset man bestulit mig — och han öppnade en väska full med kyrkreliker från katedralen i Embrun, vilka tjuvarna hade givit honom.

Då jag jämte några vänner foro honom till mötes den gången, kunde jag inte låta bli att gräla på honom en smula, och var jag särskilt mån om att göra det, då vagnen slamrade, så att ingen skulle höra, vad jag sade.

Den första tiden sade jag mig, att inga faror kunna hindra honom. Han är förskräcklig. Nu har jag slutat med det. Jag ger tecken åt fru Magloire, så att hon inte skall motsäga honom. Fru Magloire tar jag med mig, går in i mitt rum och beder för honom och sedan somnar jag. Jag är lugn, ty jag vet så väl, att om något händer nonom, skulle det bliva mitt slut. Jag skulle gå min väg till den gode Guden med min bror och biskop.

Fru Magloire har haft det svårare att vänja sig vid, vad hon kallar hans oförsiktigheter. Men nu be vi båda för honom och äro ängsliga tillsammans. Förresten, vad ha vi att frukta i det här huset?

Det finns alltid En bland oss, som är starkare. Djävulen kan passera här igenom, men den gode Guden bor här.

Se där vad som är tillräckligt för mig. Min bror behöver inte ens en gång tala till mig, jag förstår honom, utan att han säger ett ord. Så måste man vara mot en man, som är stor i anden.

Jag har frågat min bror om de upplysningar Ni önskade om familjen de Faux. Ni vet ju, hur väl han känner till allt, ty han har alltid varit en trogen rojalist som icke ett ögonblick förgätit, vad han är skyldig vårt gamla kungahus och ej ens under kejsardömets mest lysande glansdagar förfallit till en dyrkan, som inneburit ett avfall från de smorde härskarne. Det är en mycket gammal normandisk familj från Caen. Under fem sekler har det funnits en Raoul de Faux, en Jean de Faux och en Thomas de Faux: alla ha varit ädlingar och en av dem herre till Rochefort. Den siste av dem var Guy Etienne Alexandre, han var regementsöverste. Hans dotter Marie-Louise är gift med Adrien Charles de Gramont, son till hertig Louis de Gramont, pär av Frankrike. Namnet skrives Faux, Fauq eller Faoucq.

Fru grevinna, anbefall mig i er släktings, hans högvördighet kardinalens böner. Vad beträffar er kära Sylvanie, har hon gjort rätt i att icke använda de dyrbara stunder, hon tillbringar hos er, med att skriva till mig. Hon mår bra, arbetar enligt era önskningar och håller fortfarande av mig. Det är allt vad jag önskar. Hennes hälsning till mig genom eder har jag mottagit med glädje. Min hälsa är icke allt för dålig, och dock magrar jag för varje dag. Farväl, papperet är slut och tvingar mig att lämna er.

Kära hälsningar

B a p t i s t i n e.

P. S. Eder fru svägerska är fortfarande här med sin familj. Eder lilla brorson är förtjusande. Vet Ni, att han snart är fem år. Hans lille bror drar en gammal kvast genom rummen som en vagn och säger: "Huu!"

Som man ser av brevet, förstodo dessa båda kvinnor, fröken Baptistine och fru Magloire, att anpassa sitt liv efter biskopens, med den speciella feminina talang, varmed kvinnor förstå män-

nen, ofta bättre än männen förstå sig själva. Biskopen i Digne utförde ofta storslaget djärva handlingar med en mild och uppriktig min, som inte förrådde någonting. De darrade, men läto honom göra det. Några gånger försökte fru Magloire varna honom innan, aldrig under tiden eller efteråt. Aldrig störde de honom i hans handlingar, vore det så bara med ett tecken. De kände instinktivt, att deras oro skulle genera honom. Till och med när de trodde honom vara i fara, förstodo de honom så väl, att de upphörde att oroas för honom och anförtrodde honom i Guds händer.

Förresten sade ju Baptistine, det sågo vi här ovan, att broderns död skulle bli hennes egen. Fru Magloire sade det inte, men hon visste det.

X.

BISKOPEN I NY DAGER.

En tid efter det återgivna brevets datum, utförde han en sak, som hela orten ansåg ännu mera riskfylld än hans föregående visititationsresa uppåt bergen, där tjuvarna höllo till.

Det fanns i närheten av Digne en man, som levde alldeles ensam. Låt oss med detsamma säga, att han var en f. d. konventmedlem. Han hette G. Man talade i den lilla byn om denne G. med en allmän avsky. Tänk er en konventsmedlem! Sådana funnos på den tiden man duade varandra och använde tilltalsordet medborgare. Denna man var hart när ett monstrum. Han hade visserligen inte röstat för konungens död, men det var inte långt ifrån. Han var till hälften en

kungamördare. Hade man inte ställt honom inför rätta vid det legimitima kungahusets återkomst? Må vara att man inte hade huggit huvudet av honom. Det tillhör ju den sanna konungsligheten att visa en verklig mildhet. Men han hade utstötts ur det samhälle, han velat tillintetgöra och han var ett varnande exempel i alla fall. Dessutom var han ateist, som alla dessa människor. Så löd kråkornas pladder kring den ensamme gamen.

Var han då så förskräcklig, denne man? Om man dömer honom efter det hemska i hans ensamhet, måste man svara ja. Eftersom han inte röstat för konungens död, hade han inte dömts till landsförvisning utan kunnat stanna i Frankrike. Han bodde en kvarts timmas väg från staden långt ifrån människor och vägar. Där hade han, sade man, en bit jord och en håla. Inga grannar, inte ens någon som gick förbi. Sedan han bosatt sig där, hade den lilla stigen, som förde till dalen, där hans hydda låg, försvunnit under växtligheten. Man talade om denna plats som om det varit bödelns boning.

Emellertid tänkte biskopen på honom, och då

och då tittade han bortåt dungen, som markerade den gamle enstöringens koja, sägande: — Där borta är det en själ, som är ensam. Och i djupet av sitt hjärta tillade han: — Det är min plikt att besöka honom. Efter ett ögonblicks eftertanke syntes honom den tanken motbjudande, nästan stötande, ty i grund och botten delade han den allmänna uppfattningen om enstöringen och han kände denna till hatet gränsande känsla, som så väl uttryckes genom ordet avstånd. I alla händelser, borde den avskräcka honom — prästen? Nej! Men Gud, vilken fara. Den gode biskopen var förvånad över sig själv. Ibland gick han åt det hållet men återvände om en stund.

En dag spred sig slutligen i staden det ryktet, att en fåraherde, som ibland tittade till G. i hans koja, hade uppsökt läkaren, att den gamle var döende och säkerligen inte skulle leva över natten. Gud ske lov! tillade några. Biskopen tog en käpp, kastade en överock över den slitna kaftanen till skydd mot vinden, som säkerligen inte skulle lägga sig under natten, och gick.

Solen gick ned och vidrörde nästan horisonten, då han anlände till det bannlysta stället. Han

hoppade över ett dike, trängde genom en häck och efter några djärva steg stod han äntligen famför kulan. Det var en låg liten hydda med några vinrankor på framsidan. Framför dörren på en enkel gammal stol satt en vithårig gamling, som kisade och smålog åt solen. Vid sidan om honom stod en liten pojke. Det var fåraherden. Han räckte den gamle en skål mjölk.

Under det att biskopen betraktade honom, upplät den gamle sin röst:

— Tack, nu behöver jag inte mer.

Och hans leende blick lämnade solen för att stanna på gossen. Biskopen gick fram. Vid ljudet, som han åstadkom, vände den gamle på huvudet, och hans ansikte utryckte så mycken förvåning, som man kan känna, när man levat ett långt liv.

— Alltsedan jag kom här, sade han, är det första gången, någon kommer till mig. Vem är ni, min herre?

Biskopen svarade:

— Jag heter Bienvenu Myriel.

— Bienvenu Myriel! Det namnet har jag hört

förut. Är det er, folket kallar hans högvördighet Bienvenu?

— Ja, det är jag.

Den gamle återtog med ett småleende:

— Då är ni alltså min biskop?

— Ja, kanske i någon mån.

— Stig in, min herre.

Gubben räckte biskopen handen, men denne tog den inte. Biskopen inskränkte sig att säga:

— Jag är glad, att man givit mig felaktiga underrättelser. Ni ser inte alls sjuk ut.

— Jag håller på att tillfriskna, svarade gamlingen.

Han gjorde en paus och sade:

— Jag dör inom tre timmar.

Därpå återtog han:

— Jag är en smula läkare, jag. Jag vet, hur de sista timmarna komma. I går voro mina fötter kalla, i dag har kölden nått knäna, nu känner jag, att den stiger till midjan; när den har nått hjärtat, är det slut. Solen är härlig, inte sant? Jag har låtit mig bäras ut här för att ännu en

gång få kasta en blick på allt omkring mig. Ni kan tala med mig, det tröttar mig inte alls. Det var vänligt av er att titta till en döende människa. Jag skulle vilja se gryningen, men jag vet, att jag knappast har tre timmar kvar. Men förresten, vad gör det? Att gå bort är en enkel sak. Man behöver inte solljus för det, jag skall dö under en strålande stjärnenatt.

Den gamle vände sig mot herden.

— Du kan gå och lägga dig. Du har vakat hela förra natten, du är trött.

Gossen gick in i hyddan. Den gamle följde honom med ögonen och tillade för sig själv: — När han sover, skall jag dö. Biskopen var inte rörd, som man skulle kunnat tro. Han märkte icke Guds ande i detta sätt att dö. Han, som så ofta skrattade åt "Hans högvördighet", var en smula chockerad över att inte en gång bli "nådige herre", och han kände sig nästan frestad att svara: medborgare. Det kom nästan över honom en viss familjär vresighet, som är ganska vanlig hos läkare och präster, men som han dock aldrig förnummit förut. Denne man och förbrytare, denne

folkets representant, hade dock haft en viss makt på jorden; för första gången i sitt liv kanske kände sig biskopen vara sträng.

Den gamle behandlade honom med en blygsam förtrolighet, vari man kunde märka den ödmjukhet, som griper den, som är nära förintelsen. Biskopen å sin sida kunde inte låta bli — fastän han i allmänhet noga aktade sig för att vara nyfiken, det ansåg han nästan som det samma som att förolämpa en människa — att betrakta den gamle med en uppmärksamhet, som, om den inte hade sina rötter i sympati, förmodligen härledde sig ur hans intresse för en sådan människa, helt olik andra. Inför varje annan människa skulle han ha fördrivit dylika känslor, skulle ha ansett dem strida mot den sanna kristliga fördragsamheten. Han hade med andra ord aldrig varit i en sådan situation, vilken så starkt förde honom tillbaka till det liv, han trott sig lämna när han blev en kyrkans man. En konventsmedlem ansåg han nästan som en smula utanför lagen, till och med utanför all kristlig människokärlek.

G. var lugn, rak och väl bibehållen, en sådan åttioåring, som kunde komma fysiologerna att för-

vånas. Revolutionen har frambringat några män i jämnhöjd med sin tid. Man märkte, att denna gamling hade prövats. Fastän så nära slutet hade han dock bevarat all sin friska ungdoms sunda rörelser. Det var något i hans blick och i hans fasta, djupa och lugna röst, som förde tanken på allt annat än döden. Azraël, den muhammedanska dödsängeln, skulle säkerligen ha vänt om inför hans anblick och trott sig ha kommit till fel plats. G. tycktes dö, just för att han så ville. Det var en viss frihet i hans döende. Endast benen voro orörliga, de voro döda och kalla. Huvudet levde i sin kraft fulla liv. I detta högtidliga ögonblick liknade han en konung ur en orientalisk saga, den svarta prinsen på sin marmortron, okuvlig i sin vanmakt inför det öde, som väntade, levande upptill men orörlig som marmor nedtill.

Biskopen satte sig på en sten.

— Jag lyckönskar er, sade han med tillrättavisande röst, att ni åtminstone ej röstat för konungens död.

Den gamle tycktes inte märka den dolda beskheten i ordet "åtminstone". Hans smäleende försvann, då han svarade:

— Lyckönska mig inte för mycket, jag har röstat mot tyrannen. Hans röst var hård och allvarlig.

— Vad vill det säga? återtog biskopen.

— Jag säger, att människan har en tyrann — okunnigheten. Jag har arbetat mot denna tyrann. Den har frambringat kungligheten, vilken är en produkt av det falska och osanna, lika mycket som vetenskapen är en produkt av det sanna. Mänskligheten bör inte styras av något annat än vetenskapen.

— Och samvetet, tillade biskopen.

— Det är det samma. Samvetet, det är den medfödda mängden av förnuft, som vi ha inom oss.

Hans högvördighet lyssnade en smula förvånad till dessa för honom alldeles nya synpunkter.

Den gamle fortsatte:

— Vad beträffar Ludvig XVI:s död, har jag röstat nej. Jag anser mig inte ha rätt att döda en människa, men jag anser det för min plikt att undanrödja det onda.

— Jag har röstat för tyrannens avsättning. Det

är det samma som frihet för människorna: broderskap och endräkt. Vi ha störtat den gamla världen, som var en källa till elände, men som nu genom omstörtningen blivit en glädjekälla.

— Blandad glädje, sade biskopen.

— Vi skulle kunna säga grumlad glädje — och nu, efter den olyckliga uppståndelsen av det, efter det som passerat 1814, försvunnen glädje. Ack — jag medgiver, att verket varit ofullbordat, vi ha inte helt och hållet kunnat undertrycka de gamla idéerna. Att riva bort alla misstag och fel förslår inte, man måste skapa nya seder och bruk. Även när väderkvarnen ej längre finnes, blåser dock vinden.

— Ni ha förstört och rivit ner, och det kan vara nyttigt, men jag gillar ej den omstörtning, som sker under vredesutbrott.

— Rätten har sin vrede och harm, herr biskop, och rättens harm är ett steg närmare framgången. Det gör det samma, vad man säger om franska revolutionen, den har ändå utvecklat den största mänskliga kraft, som denna världen sett i rörelse sedan den tid, då Jesus Kristus levde och verkade

här nere, den har varit en surdeg, som kommer att genomsyra länderna under otaliga kommande generationer och liksom kristendomen kommer det att dröja sekler innan man insett dess allt omvälvande betydelse, innan man upphör att döma den efter krusningarne på ytan. Den må vara ofullbordad, den är dock storslagen. Den har framställt dittills okända sociala frågor, den har mildrat tankarna, den har lugnat och upplyst, den har framkallat en flod av civilisation över jorden. Den har varit god, den franska revolutionen, den har varit en välsignelse för människorna.

Biskopen kunde inte underlåta att mumla:

— Jaså! 93?

Konventsmedlemmen reste sig från sin stol med en nästan gravlik högtidlighet och skrek så högt en döende förmår:

— Ah, nu är ni där! 93! Jag väntade just det ordet. Ett moln har bildats under femtonhundra år, och, när det urladdat sig, anklaga ni åskan och blixten.

Biskopen kände, kanske omedvetet, att någonting inom honom hade berörts. Emellertid lät han ingenting märkas och svarade:

— Domaren talar i rättfärdighetens namn, prästen i barmhärtighetens, vilket inte är något annat än en mera upphöjd rättvisa. En blixt bör ej träffa fel. Och han tillade, under det att han skarpt betraktade konventsmedlemmen: Ludvig XVII?

Konventsmedlemmen sträckte ut handen och grep biskopens arm:

— Ludvig den XVII! Vem gråter ni för? Är det för det oskyldiga barnet? I så fall gråter jag med er. Är det för det kungliga barnet? Då ber jag att få betänka mig. För mig är Cartouches broder, som blev hängd på Grêveplatsen, blott för brottet att vara Cartouches broder, minst lika olycklig som Ludvig den XV:s sonson, ett oskyldigt barn, som blev marterat i Tempeltornet, endast för att han var Ludvig den XV:s sonson.

— Jag tycker inte om denna sammanställning av namnen.

— Cartouche? Ludvig den XV? Vilken av dem ömmar ni för?

Det blev ett ögonblicks tystnad. Biskopen ångrade nästan, att han kommit, på samma gång som han kände sig underligt berörd.

Konventsmedlemmen återtog:

— Åh, herr pastor, ni tycker inte om den nakna sanningen. Kristus tyckte om den, han. Han tog ett spöknippe och rensade templet, det stod ett ljus om det, och det var en osminkad sannings förkunnare. När han ropade: S i n i t e p a r v u l o s, gjorde han ingen skillnad på barnen. Han förebrådde sig ingenting, för att han ställde Barrabas son vid sidan om Herodes'. Nej, oskulden har sin egen krona, och den är lika vacker, antingen den pryder en trashank eller en furste.

— Det är sant, sade biskopen med låg röst.

— Det påstår jag, fortsatte förre konventsmedlemmen G. Ni har nämnt Ludvig den XVII. Låt oss förstå varandra rätt. Låt oss gråta över de oskyldiga martyrerna och barnen, såväl höga som låga. Men då säger jag er, då få vi gå längre tillbaka i tiden än till 93, det blir innan Ludvig den XVII, som vi få börja gråta för folkets barn om ni vill göra som jag och sörja över dem.

— Jag gråter över alla, sade biskopen.

— Lika mycket, utropade G., och om medlidan-

det skulle luta åt någon sida, må det då bli åt folkets. Det har lidit längst.

Det blev en paus igen. Det blev konventsmedlemmen, som bröt den. Han reste sig på armbågen, tog med tummen och det krökta pekfingret ett fast tag i sin kind, som man omedvetet kan göra när man grubblar på något, och betraktade biskopen med en blick, varur all dödskampens energi lyste. Han sade häftigt:

— Ja, folket har lidit länge. Och det är ändå inte därför, som ni kommer till mig och talar om Ludvig den XVII. Jag känner er inte. Sedan jag kom till den här orten, har jag levat ensam utan att sätta foten utom det här lilla området. Jag har inte sett en människa förutom detta barn, som hjälper mig. Ert namn har jag hört förut, och jag bör kanske tillägga, att jag aldrig hört det i samband med något ont. Men det betyder ingenting. Förståndiga människor ha så många sätt att dupera den lättrogna massan med. Förresten har jag inte hört er vagn. Ni har utan tvivel lämnat den vid vägkanten. Jag känner er inte, säger jag. Ni har sagt mig, att ni är biskop, men det bevisar ingenting om ert moraliska värde. Jag frågar än-

nu en gång: Vem är ni? Ni är biskop, d. v. s. en kyrkans furste, en av dessa människor, som ha stora prebenden — biskopen i Digne, femtontusen francs i fast lön, tiotusen francs i tillfälliga inkomster, summa tjugofemtusen francs — som ha kockar, betjäning och leva gott, som äta höns på fredagarna, som kråma sig i galavagn med betjänter framme och bak, som ha palats, och som åka kaross i Jesu Kristi namn, i namnet på honom, som vandrade barfota. Ni är en prelat, räntor, palats, hästar, betjänter, god mat och alla livets härligheter har ni, som alla de andra — och som de andra njuter och begagnar ni er också av dem. Det är nog så bra, men det säger mig ingenting om ert väsentliga värde, och ändå kommer ni förmodligen för att bringa mig visdom. Vem talar jag till? Vem är ni?

Biskopen sänkte huvudet och svarade:

— Vermis sum.

— En mask på jorden, som åker i kaross, mumlade konventsmedlemmen.

Nu var det den gamles tur att vara överlägsen, och biskopens att vara ödmjuk.

Biskopen återtog milt:

— Må vara, men säg mig varför min vagn, som står där bakom träden, min goda mat med hönsen om fredagarna, palatsen och de tjugotemtusen francen bevisa, att medlidandet icke är en plikt, och att 93 icke var grymt.

Den gamle förde handen till pannan, som för att skingra ett moln.

— Innan jag svarar er, sade han, ber jag er förlåta mig. Jag har orätt. Ni är hos mig, ni är min gäst. Jag bör vara artig. Ni diskuterar mina tankar, jag får inskränka mig till att motsäga edra. Ni är rik, det är en av de fördelar, jag har framför er i vår dispyt, men det är lågt att använda sig av den, och jag lovar att inte göra det mer.

— Tack, sade biskopen.

G. återtog:

— Låt oss återvända till den förklaring, ni bad mig om. Hur var det? Vad var det, ni sade? Att 93 har varit grymt.

— Grymt, ja, sade biskopen. Vad tycker

ni om Marat, som klappade händer, när han såg giljotinen?

— Vad tycker ni om Bossuet, när han sjöng Te deum för protestantförföljelserna?

Svaret var kärvt, men det nådde sitt mål som en spetsig stålklinga. Biskopen darrade därvid, han fann intet svar, men han blev stött över det sätt, varpå den förre konventsmedlemmen nämnde Bossuet. Även de bästa hjärnor ha sina avgudar och känna sig ibland stötta av logikens brist på respekt.

Konventsmedlemmen började flämta. Dödskampens andnöd avbröt hans röst, bröstet höjde sig i allt ojämnare takt och kindernas blekhet tilltog; emellertid hade han fortfarande en oklanderlig själsnärvaro i blicken. Han fortsatte:

— Låt oss ännu byta några ord, det vill jag så gärna. Bortsett från revolutionen, vilken i sin helhet är ett storartat mänskligt framsteg, är 93 tyvärr också ett återgäldande. Ni finner revolutionen obarmhärtig, men vad tycker ni om hela monarkien? Carrier är en bov, men vilket namn giver ni Montrevel. Fouquier-Tinville är en usling, men vad är er åsikt om Lamoignon-Bâville? Mail-

lard är förskräcklig, men hur är Saul-Tavannes? Duchêne är grym. Men vad kallar ni Letellier? Jourdan-Coupe-Tête är ett monstrum, men ej ett så stort som markisen av Louvois. Jag beklagar Marie-Antionette, ärkehärtiginna och drottning, men jag beklagar också den stackars hugenottkvinnan, som år 1685 under Ludvig den stores tid blev bunden vid en påle naken till midjan med sitt barn en bit ifrån, brösten sprängda av mjölk och hjärtat av ångest, den lilla, som var blek och uthungrad, såg på bröstet, jämrade sig och skrek, medan bödeln sade till kvinnan, modern och amman: Avsvärj din tro! Hon hade då att välja mellan sitt barns död eller sitt eget samvetes. Vad säger ni om dessa tantalikval, utstådda av en moder?

Kom ihåg att franska revolutionen hade sina väl grundade orsaker, att den framkallats av en mycket lång kedja av förtryck och orättvisor, vilka folket allt för tåligt burit, innan dess tålamod tagit slut. Att åskmolnets urladdning alltid är förskräcklig och att även den oskyldige kan träffas av blixten. Dess ondska skall förlåtas i framtiden. Dess resultat är världens förbättring. Ur dessa

förskräckliga slag föddes en ömhet för mänskligheten. Jag säger inte mera, jag har allt för stora fördelar i detta meningsutbyte. Förresten håller jag på att dö.

Betraktande biskopen avslutade den gamle sin tanke med några lugna ord:

— Ja, framstegens brutalitet kallas revolution. När den är slut, märker man, att mänskligheten har blivit hårt behandlad, men också att den gått framåt.

Konventsmedlemmen visste icke, att han undan för undan intog biskopens inre förskansningar. Dock fanns det ännu en kvar, och från denna hans högvördighets sista skans utsköts ännu en sista pil.

— Utvecklingen måste tro på Gud. Det goda kan icke betjänas av det gudlösa. En gudsförnekare duger inte till mänsklighetens ledare.

Den gamle folkrepresentanten svarade icke. Det gick en rysning genom honom. Han tittade uppåt himlen, och en tår växte fram ur ögat. När ögonlocket blev fullt, rann tåren ned längs hans bleka kind. Nästan stammande, liksom talande till sig

själv och med blicken försjunken i fjärran sade han:

—O du — ideal — endast du finnes till!

Biskopen greps av en obeskrivlig rörelse. Efter en stunds tystnad höjde åldringen ett finger mot himlen och sade:

— Det oändliga finnes till. Det är där. Om det oändliga inte hade ett jag, skulle jaget vara sin egen gräns, med andra ord: det skulle inte finnas till. Men det finns. Alltså har det ett jag, och detta oändlighetens jag är Gud.

Den döende hade uttalat de sista orden med hög röst och med en skälvande extas, som om han såge en syn. När han talat, slöto sig hans ögon. Ansträngningen hade utmattat honom. Det var uppenbart, att han hade levat upp sina få återstående timmar på dessa minuter. Det, som han ämnade säga, hade närmat honom till den, som är i döden. Dödsstunden nalkades.

Biskopen förstod, att det hastade, det var som präst han kommit, från den yttersta köld hade han så småningom övergått till att känna den djupaste rörelse. Han betraktade mannens slutna ögon,

tog den kalla och skrynkliga handen och lutade sig ned mot den döende:

— Denna stund hörer Gud till. Tycker ni inte det skulle vara tråkigt, om vi träffats förgäves? Den gamle öppnade åter ögonen. Ett allvar bredde sig som en skugga över hans ansikte.

— Herr biskop, sade han, med en långsamhet, som kanske snarare härrörde sig från hans själs värdighet än från hans bristande krafter, jag har tillbringat mitt liv under tänkande och betraktande. Jag var 60 år, när mitt land kallade mig och begärde, att jag skulle blanda mig i dess angelägenheter. Jag har hörsammat kallelsen. Det fanns misstag, jag bekämpade dem, det fanns tyranni, jag har tillintetgjort det, det fanns lag och rätt, jag har erkänt det. Landet var i fara, och jag erbjöd det mitt bröst. Jag var inte rik, jag är fattig. Jag har varit en av statens styresmän, skattkamrarna voro så fyllda, att de voro nära att sprängas av silver och guld, jag åt middag i l'Arbre-Sec-gatan för 22 sous. Jag har bisprungit de förtryckta, tröstat de lidande. Det är sant, att jag rivit sönder altarduken, men det var för de sårades skull. Jag har befrämjat mänskligheten väg

mot ljuset, och jag har ibland opponerat mig mot obarmhärtiga framsteg. Vid tillfälle har jag beskyddat mina motståndare. Och en gång har jag i Flandern vid Peteghem år 1793 räddat ett Urbanist-kloster, Sante-Claire i Beaulieu, som just låg vid den plats, där de merovingska konungarna hade sina sommarpalats.

Jag har gjort min plikt så långt det stått i min förmåga. Och därför har jag blivit bortjagad, förföljd — förhånad, nedsvärtad, bespottad och förbannad. Sedan år tillbaka känner jag, att många människor tro sig ha rätt att förakta mig, trots mina grå hår, jag är den förbannade för den ovetande folkmassan, jag hatar ingen utan finner mig i min ensamhet, som hatet framtvingat. Nu är jag åttiosex år och skall dö. Vad begär ni nu av mig?

— Eder välsignelse, sade biskopen. Och han föll på knä.

Då biskopen åter lyfte huvudet, hade det kommit ett upphöjt skimmer över konventsmedlemmens ansikte. Han var död.

Biskopen återvände till sitt hem, djupt försjun-

ken i man vet ej vad för tankar. Han tillbringade hela natten under bön. Påföljande dag försökte några nyfikna att tala med honom om konventsmedlemmen G. Han inskränkte sig till att peka uppåt himlen. Från detta ögonblick fördubblade han sin ömhet mot de små och de lidande.

Varje häntydning på "den gamle boven G." gjorde honom tankfull och besynnerlig. Vem vet, om inte bekantskapen med denna storslagna ande förde honom än närmare fullkomligheten? Det är nästan säkert att detta ögonblick, då hans egen själ ställdes inför en annan, just i den livets sista timma, då allt hyckleri bortfaller, bringat honom en större klarhet än något annat, hade varit hans kanske största upplevelse.

Detta besök av biskopen blev naturligtvis föremål för mycket sladder i därvarande småborgerliga kretsar.

— Är det nödvändigt för en biskop att infinna sig vid en sådan dödsbädd? Där var naturligtvis ingen omvändelse att vänta. Alla dessa revolutionärer äro ju kättare. Varför då gå dit? Vad fanns det att se där? Man måste verkligen vara

mycket nyfiken för att vilja se, hur djävulen tar en människas själ.

En dag kastade en änkefru av den sorten, som tror sig vara spirituell, till honom följande näsvisa fråga:

— Ers högvördighet, man undrar, när ni skall få den röda frygiska mössan.

— Det är ju en stark färg, svarade biskopen. Det är då väl, att de, som förakta den färgen på mössor, uppskatta den på hattar.

XI.

EN INSKRÄNKNING.

Man riskerar att bedraga sig själv, om man av det föregående drager den slutsatsen, att hans högvördighet skulle bli "en filosofisk biskop" eller "en patriotisk kyrkoherde. Hans möte, eller man skulle nästan kunna säga hans förbindelse, med konventsledamoten G., efterlämnade hos honom en slags förvåning, som gjorde honom ännu mera mild. De var allt.

Fastän hans högvördighet hade varit allt annat än politiskt intresserad, är det kanske ändå lämpligt att just nu i förbigående omtala hans åsikter förr i tiden, men under förutsättning, att hans högvördighet aldrig tänkt på att intaga en bestämd ställning till något. Låt oss därför gå tillbaka några år.

Någon tid efter Myriels upphöjning till biskop, hade kejsaren utnämnt honom till baron på samma gång som så många andra biskopar. Påvens arrestering ägde, som man vet, rum natten mellan den 5 och 6 juli 1809. Vid denna händelse blev Myriel tillsammans med franska och italienska biskopar kallad till en synod i Paris av Napoleon. Denna synod hölls i Notre Dame och samlades för första gången den 15 juni 1811 under presidium av kardinal Fesch. Myriel var bland de 95, som voro församlade. Men han var blott närvarande vid ett sammanträde och vid tre eller fyra speciella konferenser. Då han som biskop i ett avlägset och fattigt stift i bergslandskapen levde så nära naturen, tycktes det, som om han bland dessa framstående män framförde idéer, som rubbade de församlades jämnvikt. Han återvände skyndsamt till Digne, och, då man frågade honom varför, svarade han:

— Jag störde dem. Luften utifrån kom till dem genom mig. Jag gjorde samma effekt som en öppen dörr.

En annan gång svarade han:

— Vad vill ni? Dessa höga herrar äro som

furstar och jag, jag är bara en fattig biskop från landet.

Saken är den, att han hade misshagat dem. Bland annat hade han en kväll, då han befann sig hos en bättre lottad kollega, råkat säga dessa olämpliga ord.

— Åh, vilka vackra pendyler, mattor och livréer. Det måtte vara besvärligt att äga, jag skulle inte vilja ha alla de här överflödiga sakerna, som ideligen skulle skrika mig i öronen: Det finns hungriga människor, det finns de, som frysa. Det finns fattiga — fattiga.

I förbigående sagt, det är inte klokt att hata lyxen. Det skulle även träffa konsten. För kyrkans män är emellertid lyxen en orätt, så snart den går längre än till ceremonier och representation. Den tyckes uppenbara vanor, som föga ha med barmhärtighet att göra. En rik präst är en motsägelse. Prästen bör hålla sig nära de fattiga.

Eller är det icke så, att man alltid och vid alla tillfällen kan förstå alla olyckliga och all nöd, utan att man själv har en smula av denna helgade fattigdom liksom ett arbetets dammlager?. Kan man

tänka sig en människa, som inte är varm framför en brasa? Kan man föreställa sig en arbetare, som oupphörligt arbetar framför en smältugn, utsätter sig för den glödande hettan, när koien skola kastas in, modererar temperatur, sysslar med den svarta järnmalmen och avvaktar dess förvandling till glänsande stål, som inte har ett bränt hårstrå, inte en smutsig nagel, inte en droppe svett, inte ett askkorn i ansiktet? Det första beviset på barmhärtighet hos prästen, i synnerhet hos biskopen, det är fattigdomen. Så tyckte säkerligen biskopen i Digne.

För övrigt får man inte tro, att han delade vissa åsikter i vad vi kalla "seklets idéer". Han blandade sig föga i tillfälliga teologiska frågor och yttrade icke något om vare sig kyrkans eller statens spörsmål, men hade man pressat honom mycket, skulle man finna honom mer ultramontansk än gallikansk. Eftersom vi teckna ett porträtt och ingenting vilja dölja, äro vi tvungna att tillägga, att han icke alls berördes av Napoleons fall. Ända från år 1813 anslöt han sig till eller instämde i alla mot Napoleon fientliga åtgärder. Han ville icke se honom vid hans återkomst

från Elba och avhöll sig från att i sina pastorat anbefalla officiella böner för kejsaren under de hundra dagarna.

Utom sin syster Baptistine hade han två bröder: den ene var general, den andre landshövding. Han skrev ganska ofta till dem. Den förre var han ond på någon tid, då denne under en kommendering till Provence hade ställt sig i spetsen för tolvhundra man och förföljt Napoleon utan att nedlägga nog energi; det hade sett ut, som om han velat låta Napoleon undkomma. Hans brevväxling med den andre brodern, landshövdingen — som var en god och värdig man och levde tillbakadraget i Paris på Rue de Cassette — förblev så mycket hjärtligare och livligare.

Hans högvördighet hade sålunda även en tid, då han var invecklad i det politiska partilivet och till följd därav också många både bittra och dystra stunder. Även över hans stig kastade samtidens upprörda lidelser sin skugga och störde honom i hans betraktelser av de eviga tingen. En man som han borde sannerligen ha åtnjutit den fördelen, att inte behöva hysa någon politisk mening. Vi vilja ej bli missförstådda. Vi blanda ingalunda

samman det, man plägar kalla "politiska åsikter" med den stora längtan efter framåtskridande, med den verkliga patriotismen, demokratisk och mänsklig, som i vår tid utgör grunden för upplysningen och återfinnes hos varje stor, sann och verklig tänkare. Utan att vilja diskutera frågor, som ej stå i något direkt förhållande till den skildring, vi här avse att giva, påstå vi emellertid, att det varit fördelaktigt, lämpligt, ja vackert och storartat, om vår biskop ej drivit rojalistisk politik och icke ett ögonblick tagit sina blickar från de lugna betraktelsernas ljusa regioner, där dock, höjd över de mänskliga tingens stormiga virrvarr, man återfinner de trenne ledstjärnorna för vårt släkte, där sanningen, rättfärdigheten och kärleken stråla i ren glans.

Vi medge gärna, att Gud inte bestämt biskop Bienvenu för en politisk bana, men vi hade förstått och beundrat, om han i rättvisans och frihetens namn hade dristat sig till frimodigt klander och manligt motstånd, när Napleon stod på höjden av sin makt. Men ett förfaringssätt, som är berättigat gentemot en mäktig, tilltalar oss ej, när det riktas mot en fallen storhet. Vi gilla opposi-

tionen, så snart den är förbunden med fara och under alla förhållanden är det blott kombattanterna från de första drabbningarne, vilka ha någon som helst rätt att uppträda i den strid, då nådestöten utdelas till en redan besegrad fiende. Den, som ej talat som en orädd åklagare under de dagar, den anklagade stått på höjden av sin makt, den måste, det kräver vårt rättsmedvetande, också tiga, när avslöjandena, när svaghetstiden och undergången hotar. Det är blott den, som avslöjar och angriper den framgångsrike, som äger rätten att döma den, som fallit eller håller på att falla. För vår egen del överlåta vi allt detta åt Försynen; det är åt den, vi överlåta att straffa och döma. Från det ögonblicket, då försynen vände sig mot Napoleon, borde, enligt vår mening, varje opposition mot honom ha upphört. Redan inför den stora arméns undergång 1812 känna vi oss avväpnade gentemot honom. Att år 1813 den laggivande församlingen, djärv genom denna katastrof, bröt sin mångåriga, fega tystnad, kan endast väcka vår ovilja. År 1814, då marskalkerna förrådde sin kejsare, när senaten övergick från förgudning till smädelser, var det var mans plikt att visa sin avsky.

År 1815, när slutkatastrofen redan hängde i luften, när hela Frankrike var liksom gripet av en förkänsla av olyckan, när man redan kunde ana Waterloo och Napoleons fall, då hade härens och folkets hänförelse för den av ödet övergivne kejsaren ingenting över sig, som kunde locka till skratt, och med all hänsyn tagen till despotismen, borde den ädle biskopen av Digne kanske inte ha underskattat, vad en stor nation och en stor man i förening ha av upphöjt och gripande, där de stå inför avgrunden.

Bortsett härifrån uppförde han sig i alla livets skiftningar rättvist, klokt och värdigt, välvillig och välgörande. Han var en verklig präst, en filosof och en man. Till och med som politiker var han — frånsett hans hållning mot Napoleon, som vi just klandrat och måste bruka stränga ord om — tålmodig och överseende —och detta kanske i ännu högre grad än vi här få tillfälle framhålla.

Rådhuskastelanen kunde tacka kejsaren för sin anställning. Karlen var en gammal gardesunderofficer, som förtjänat hederslegionens kors vid Austerlitz och var en förbenad bonapartist. Den stackars karlen fällde då och då yttranden, som

enligt då gällande författning kunde betecknas som upproriskt tal. Sedan hederslegionens tecken ej mera bar hans kejsares bild, visade han sig aldrig i uniform, för att inte också skulle behöva bära orden. Han hade själv från sin orden tagit bort korset som kejsaren givit honom, det blev ett tomrum, men han fyllde det aldrig med de tre liljorna. — Hellre dör jag, än jag bär de tre paddorna på mitt hjärta.

Han gjorde sig också gärna högljutt lustig över Ludvig XVIII. En gammal gubbe i engelska damasker! brukade han säga. En stackare, som flydde till Preussen och dess kålrötter! När han sade detta kände han sig dubbelt lycklig därför att det lyckats honom att på en gång få smäda de två ting, han hatade och avskydde mest: Preussen och England. Detta drev han så långt, att han förlorade sin anställning och nu stod där med hustru och barn på bar backe. Då lät biskopen kalla honom till sig, förebrådde honom milt för hans oförstånd och anställde honom som dörrvaktare vid domkyrkan.

Biskop Myriel var en sann herde för sin jord och allas vän.

På nio år hade hans högvördighet Bienvenu tack vare sitt fromma, godhjärtade väsen och sin vidsträckta välgörenhet i staden Digne blivit föremål för en innerlig och vördnadsfull kärlek. Till och med hans förhållande gentemot Napoleon förlåto honom de goda människorna, som avgudade sin kejsare men å andra sidan också älskade sin biskop.

XII.

VARFÖR HANS HÖGVÖRDIGHET STÅR ENSAM.

En biskop omgives nästan alltid av en svärm av små abbéer, vilka tränga sig kring honom på samma sätt, som unga officerare omkring en general, uppmärksamma på den minsta rörelse, den höge och mäktige överordnade gör, lydande hans minsta vink, alltid fyllda av tanken på den befordran och de fördelar, de så kunna vinna. Den helige och härlige François de Soles kallar dem på ett ställe de vit-näbbade prästerna. Varje karriär har att uppvisa en svärm av sökande, vilka samla sig kring varje nykommen dignitär. Ingen, som har någon makt och myndighet att utöva, saknar en uppvaktande hovstat kring sig. De, vilka sträva efter en lysande framtid, svärma alltid kring

det glänsande nuet. Varje general har sin generalstab. Varje på något sätt inflytelserik biskop har i sin närhet en trupp seminarister, som patrullera omkring honom och vaka över att hans högvördighets huldhet ej kommer någon annan till del än dem. Att stå i hög gunst hos en biskop betyder en god merit, det är som att ha fått den ena foten i stigbygeln på den springare, som skall föra oss till framgångens mål; för en liten teolog in nuce är uppvaktningen hos biskopen det enklaste och säkraste; man vill komma sig upp, och ett fett pastorat är en härlig sak.

Liksom bland statens tjänstemän så finns det även bland kyrkans tjänare sådana, som ha större inflytande än sina kolleger; dessa herrar äro rika, smidiga och gärna sedda vid hovet och i högre kretsar, förstå visserligen att bedja till Gud, men även till denna världens store, som inte gärna avslå en bön från en företrädare för ett helt stift. Sådana biskopar äro utan tvivel länkar mellan kyrkan och diplomatien, mera världsliga än kyrkliga furstar. Det är väl för dem, som få vara i dessas närhet. Inflytelserika som de äro, låta de

över sina gunstlingar, som förstått att insmickra sig, regna goda pastorat, inkomstbringande anställningar, stipendier och andra goda håvor och jämna för dem början av den väg, som leder till biskopsvärdigheten. I det de själva rycka framåt, draga de också med sig sina drabanter, såsom solen vandrar fram genom världsalltet med sina planeter. Ju större stift, beskyddaren erhåller, dess större blir det pastorat, den gynnade underlydande får som belöning för sin uppmärksamhet. Och man skall ej glömma att det finns något, som heter Rom. Den, som nått fram till att kallas hans högvördighet stiger snart till hans eminens och mellan hans eminens och hans helighet är bara ett trappsteg. Vilken plantskola för förhoppningar är därför inte ett prästseminarium! Hur många blyga korgossar, hur många unga abbéer bära inte på huvudet sagans berömda mjölkkruka, som de så småningom i tankarna byta ut mot allt dyrbarare ting! Hur ofta händer det ej att äregirigheten — ofta under det den förlorar sig i saliga självbetraktelser — utger sig för ädel hänförelse för en helig kallelse! Hur många leva ej lyckliga i ett sådant självbedrägeri?

Hans högvördighet Bienvenu räknades på grund av sitt enkla väsen, sin fattigdom och originalitet inte till kyrkans magnater. Det framgick av den omständigheten, att det inte svärmade några unga präster kring honom. Han stod, som ovan nämnts, inte högt i gunsten i Paris, och det föll ingen in att använda honom som språngbräde mot lyckans tinnar. Ingen kunde föreställa sig, att det under en dylik herres skugga skulle kunna trivas någon äregirighetens planta. Hans närmaste underordnade voro goda, enkla människor som han själv, för vilka stiftet ej erbjöd någon utväg mot kardinalposten, människor, som kommit till slutet av sin bana, men ej som han nått ett vackert mål. Att biskop Bienvenu inte hjälpte någon på grön kvist var också allmänt bekant, och de av honom invigda prästerna skaffade sig, så snart de lämnat seminariet, rekommendationer till biskopen i Aix eller Auch, varefter de snart försvunno från hans synkrets. Ty, vi upprepa det, alla vilja bli framskuffade och de unga prästerna insågo genast, att det ej var gynnsamt för deras kommande utveckling att dröja i biskop Bienvenus närhet. En helig människa, som lider av kronisk självförnekel-

se, är en farlig granne. Hur lätt kunde han inte smitta en! Han smittar en med en obotlig fattigdom, en styvhet i ryggen, som kan vara mycket hindrande i framåtsträvandet. Därför undveks också vår biskop i största utsträckning på samma sätt, som man undviker allt, som kan bereda en själv onödiga försakelser. Det var som om man trott att biskopens dygd, hans världsfrånvändhet och asketiska förnöjsamhet skulle smittat som kolera eller koppor. Vi leva i en ond tid. "Träng dig framåt", heter den paroll, som ljuder runt omkring oss.

I förbigående sagt, framgången är en obehaglig sak. Dess bedrägliga likhet med förtjänsten lurar människorna. För den stora mängden har framgången nästan samma profil som förtjänsten. Därför har det också lyckats framgången, talangens tvillingbroder, att föra historien bakom ljuset, ett bedrägeri, mot vilket endast Juvenalis och Tacitus vågat protestera. I vår tid har en nästan officiell filosofi trätt i dess tjänst, bär dess livré och uppträder i dess salonger. Dess teori lyder: — Sörj för att du vinner framgång. Har du tur, så är det ett bevis för, att du är en duktig karl. Den som triumferar blir aktad. Har du framgång, är du en

stor man. Om du spelar på lotteri och vinner, är du en stor man, större i proportion till storleken hos den vinst, du inhöstar. Man skall vara född med lyckans huva, se där har man hela konsten. Har du blott tur, så tillfaller dig allt. Är du blott själv lycklig så tror man genast, att du är en stor man. Bortsett från fem, sex glänsande undantag på ett århundrade, har mängdens beundran alltid varit av det kortsynta slaget. Det, som endast är lätt förgyllt, håller den för ädel metall. Det är blott ytan, man ser till. Det gör ingenting, om man är den förste bäste, blott man haft framgång i den stora tävlan och ävlan. Man frågar aldrig efter annat än nuet och framtiden, ej efter sättet, på vilket den yttre framgången nåtts, ej efter den kärna, som döljes av det glänsande skalet. Den stora massans blickar bländas av förgyllningen och människorna ha i sin rastlösa jakt efter framgång ingen tid till övers för att med kungsvattnet pröva, om guldet som lockar och bländar verkligen är fullödigt om han endast har framgång och lyckas. Den stora hopen är lik en Narcissos, som beundrar sig själv och lovsjunger det slätstrukna. Den storslagna duglighet, i kraft av vilken en människa

blir en Moses, Aischylos, Dante, Michelangelo eller Napoleon tillerkänner den stora allmänheten utan vidare var och en, som når sitt mål. Om en notarie tvingar sig upp till folkrepresentant, om en kvasi-Corneille skriver en "Tiridates", om en evnuck lägger sig upp med ett harem, om en oduglig general genom en tillfällighet vinner ett avgörande slag, om en apotekare levererar pappsulor till en armékår och härmed tillskansar sig en årsinkomst på 400,000 francs, om en småkrämare lägger sig på ocker och förtjänar sju, åtta miljoner, om en predikant snörvlar så förtvivlat, att han på högre ort anses värdig en biskopsstol, om en intendent, när han lämnar sin anställning, är så rik, att han kan bli finansminister, då kalla människorna allt detta geni och förväxla så att säga de stjärnor, som gåsfötterna sätta i den mjuka sanden, med de stjärnor, som stråla på himlafästet.

XIII.

HANS TROSBEKÄNNELSE.

Att undersöka huruvida biskopen av Digne omfattade den av kyrkan föreskrivna tron tillkommer inte oss. Vi skulle knappast kunna falla på den tanken, att fråga om han var ortodox eller icke. Alla dessa trons formler sådana de formulerats av kyrkomötena, skulle verka som om man satte en tvångströja på en av luftens fria, oskyldiga fåglar, när de omedvetet styra kosan mot ljuset. Högaktning är den enda känsla, som är på sin plats gentemot en så högsinnad människa. Den rättfärdige skall man tro på hans ord. För övrigt medge vi, när det gäller vissa av naturen särskilt gynnade människor, att den mänskliga godhetens alla blommor mycket väl kunnat trivas

inom en trosuppfattning, som är helt olik vår egen.

Vilken var hans uppfattning av alla dessa dogmer och mysterier? Dylika det inre medvetandets hemligheter känner endast den grav, i vilken själarna vila utan höljen. Så mycket är dock säkert, att aldrig upplöste sig trossvårigheter för honom i hyckleri. Ingen förruttnelse kan ske i en diamant.

Han trodde så mycket han förmådde. C r e d o i n P a t r e m, jag tror på fadern utropade han ofta. För övrigt hämtade han ur kärleksverksamheten det kvantum tillfredsställelse, som är tillräckligt för samvetet och ger oss den övertygelsen, att vi liksom förnimma en inre röst, vilken sakta men tydligt viskar till oss: — Du har handlat så, att du är när Gud, att han betraktar dig med välbehag.

Vi böra anmärka, att biskopen i sig själv, så att säga och bortsett från sin tro, hade ett övermått av kärlek. Den underbaraste bibelversen var för honom: "Den, som älskar mycket — — —". Och det var därför han kunde såras av de "allvarliga människorna", av "de förnuftiga", beteckningar, vilka blivit synnerligen omtyckta i denna

bedrövliga värld, där egoismen tager order av pedanteriet. Vad var då detta övermått av kärlek? Det var en vördnadsbjudande välvilja, som omfattade alla människor, något vi redan påpekat, och vid vissa tillfällen kunde denna allmänna välvilja sträcka sig även till de döda tingen. För honom var ingenting för ringa. Han var överseende mot Guds skapelser. Varje människa, även den bästa, äger en omedveten hårdhet, som hon endast låter komma till uttryck gentemot djuren. Biskopen av Digne hade intet av denna hårdhet, som dock kan vara ganska allmän bland präster. Han gick i detta hänseende inte så långt som brahminerna men han syntes ha behjärtat dessa Salomos ord: — Vet man vad det efter döden blir av djurens själar?

Många av dessa varelsers hemska utseende, deras grymhet och vildhet inverkade inte på denna hans uppfattning och han ryggade aldrig tillbaka inför deras åsyn. Han betraktade dem i stället med beklagande, ja, med vemod. Dylika företeelser stämde honom till djup eftertanke. Han skulle gärna velat tränga förbi dessa materiella mani-

festationer till den inre, allt förklarande moraliska kärnan. Det var mången gång, som om han måste ändra och förbättra dessa varelser. Han undersökte med den trägna omsorgen hos en språkforskare, som dechiffrerar en gammal egyptisk inskrift, den kvarleva av oordning och förvirring, som ännu finns kvar i naturen.

Dylika betraktelser föranledde honom ofta att fälla besynnerliga yttranden. En morgon till exempel, när han trodde sig vara ensam i sin trädgård, men observerades av sin syster, blev han plötsligt stående och betraktade en stor, svart, hårig, avskyvärd spindel, som kröp på marken:

— Stackars djur, hörde hans syster honom säga, det är ju dock inte dess skuld.

Varför inte omnämna sådana barnsliga yttranden av en nästan gudomlig godhet? Man kan kalla dem barnsliga, men dylika barnsligheter yttrade även den helige Franciskus och Marcus Aurelius.

En dag hände det, att han vrickade sin fot, emedan han inte ville trampa på en myra, som kröp över hans väg.

Så levde denna rättfärdiga människa. Ibland kunde det hända, att han somnade in i sin trädgård, och då måste var och en som såg honom bekänna, att han aldrig förut stått inför en sådan anblick av oförliknelig godhet, aldrig skådat ett ansikte, som framkallade en sådan ovillkorlig känsla av vördnad och tillgivenhet.

Biskop Bienvenu hade tidigare, om man får tro berättelserna från hans ungdom, ja, till och med från hans mannaålder, haft ett lidelsefullt, ja, häftigt sinnelag. Hans mildhet var sålunda mindre en naturens gåva än resultatet av otaliga iakttagelser och reflexioner, vilka långsamt inverkat på honom; ty det är likadant med själen, som med stenen, den kan urholkas droppvis. Dylik genom långvarigt arbete erhållna resultat bli också bestående.

År 1815 var han, som vi visst redan anmärkt, sjuttiofem år gammal, men ingen, som sett honom, skulle någonsin kunnat få någon annan tanke vid anblicken av hans spänstiga hållning och undomliga ansikte att han var mera än högst sextio. Han var inte stor men däremot ganska fyllig. För att motverka detta senare företog han långa pro-

menader; hans uppträdande verkade spänstigt och hans gestalt var endast helt föga böjd av åren. Härav få vi visserligen inte draga några slutsatser, ty Gregor XVI hade ännu vid åttio års ålder en rak hållning och en stark glädje vid livet, vilket emellertid inte hindrade, att han var en dålig präst. Hans högvördighet Bienvenu var en angenäm uppenbarelse, angenäm inte minst genom den älskvärdhet, som präglade hans framträdande.

Om han talade med den för honom så klädsamma glättigheten, som vi redan prisat hos honom, tycktes hela hans väsen utstråla glädje. Med sin friska ansiktsfärg, sina vackra, ännu väl bibehållna tänder såg han då riktigt trohjärtad, vänlig och gemytlig ut, så att var och en, som såg honom för första gången, helt enkelt anmärkte: — Det måste vara en god mäniska, en gammal präktig själ. Napoleon hade ju också en gång kallat honom "en god man". Om man däremot stannade länge i hans närhet och om man lade märke till honom, när han var eftertänksamt grubblade på något svårlöst problem, då ändrades åskådarens omdöme något. Hans yttre blev vid dessa tillfällen

vördnadsbjudande och majestätiskt, utan att uttrycket av godhet försvagades. Man hade intrycket av att se en leende ängel breda ut sina vingar. En obeskrivlig känsla av högaktning fyllde då betraktarens hjärta. Man fick klart för sig, att man stod inför en människa av stort förstånd, en man, som beträtt kunskapens högsta höjder, en man, som vet, att sanningen endast är tillgänglig för den, som närmar sig med kärlek och mildhet.

Som man sett, utfyllde bön, tjänstepliкter, allmoseutdelning, tröstandet av lidande, trädgårdsarbete, kärleksverksamhet, gästvänlighet, studier och arbete av allehanda slag varje dag i hans liv. Utfylla, sade vi, ty en sådan dag var överfull på goda tankar, ord och gärningar. Den föreföll honom emellertid inte fullständigt utnyttjad, om han på kvällen, då de båda kvinnorna gått till sängs, av fuktig eller kall väderlek hindrades att tillbringa en eller ett par timmar i trädgården. Det var hos honom ett behov att hänge sig åt betraktelser med stjärnhimlen över sig för att förbereda sig för nattens vila. Stundom hörde de båda kvinnorna, om de lågo vakna, hans steg i trädgårds-

alléerna långt ut på natten. Ensam med sina tankar, andäktig och fylld av ro förnam han där i nattens dunkel stjärnornas synliga skönhet och Guds osynliga härlighet och öppnade sin själ för de impulser, som strömma mot en ur det okända.

I sådana ögonblick, då nattblomman öppnade sina kalkar och andades ut sin vällukt, öppnade han också sitt hjärta och fylldes av hänförelse. Med alla sinnen insög han naturens under; hans ögon gladde sig åt de konturer, landskapets vegetation visade, åt de ståtliga silhuetterna av de fåtaliga träd, vilka skonats av höststormarne. Hans näsborrar vidgades vällustigt inför de dofter, ängsblommorna utsände och där han i främsta rummet fröjdade sig åt den starka vällukt, som violerna av olika slag utsände. Han älskade dessa lackvioler, vilka på hans känsliga sinnen gjorde ett intryck, som förde i hans tankar alla orientens mystikfyllda länder; han såg för sitt inre öga moskéerna, förnam röklampornas dunkla ljus och sövande, drömgivande moln; det fattades ej mycket i att han greps av den exstas, dessa österlandets magiker förmådde meddela sina anhängare, att han i nattens dunkel såg ting som komma

skulle, avtecknande sig mot den mörka natthimlen.

Det fanns ej något av hans sinnen, som vilade under dessa stunder, som han betraktade som sin rekreation. Men de tillfördes då den mest utsökta njutning, som gives, kontakten med naturen. Överallt fann biskop Bienvenu ett spirande liv, vars blotta tillvaro för honom var ett bevis på skaparens allmakt. Varje aster som trängdes med tistlarne i kampen om ljus och luft och näring var för honom en nödställd, som måste hjälpas. Han gick i sin trädgård som en läkare i sitt sjukhus. Han hade en blick för allt och alla. Än stödde han ett blad, som hotade att falla till marken och vissna, än hjälpte han klängväxterna till bättre fäste och snodde deras smäckra stjälkar kring fruktträdens bärkraftiga stammar.

Vart han riktade blicken fann han en återspegling av människornas värld. Han såg hur de stora förkvävde de små och hindrade dem från sol och ljus och vatten. Även i växternas värld fann han fattigkvarter, fann höga och låga, fann det högtsträvande och äregiriga och präliga bredvid det ödmjuka och svaga och efter marken krypande.

Det var inför denna natur biskop Myriel förrät-

tade sin verkliga andakt. Det var här han lärde sig det oändliga tålamodet, den överseende mildheten och den benägenhet för förlåtelse, han delade med kristendomens största. Man skulle kunnat säga att det var en Franciscus, som hämtade lärdom ur en natur, som för åskådaren blev ett nytt Eden.

Han skulle inte själv kunnat säga, vad som försiggick i hans inre, han kände blott, att något strömmade ut från honom och att något steg ned i honom. Denna hemlighetsfulla anslutning mellan själens djup och världsalltet! Hans ande sysselsatte sig med Guds storhet och närvaro i tiden, med den kommande evighetens underbara hemlighet och den ännu underbarare förflutna evigheten, han skådade allt, som hans öga nådde och kände ingen önskan att förstå det obegripliga. Han försökte inte fatta Guds väsen med förståndet, han försänkte sig i helig extas för att bli delaktig av det.

Han betraktade dessa storslagna anhopningar av atomer vilka åskådandet av materien visar, och där krafternas spel avslöjar sig, där enhet skapas

av mångfalden, form ur kaos, det oräkneliga i det oändliga och där ljuset frambringar skönheten. Dessa atomer mötas och skiljas; det är livet och döden.

Han satte sig på en träbänk och betraktade stjärnorna genom sina gamla fruktträds kronor. Detta torftigt planterade och genom en ful byggnad vanprydda stycke jord var honom kärt och var honom tillräckligt.

Vad behövde också denna åldring vidare? Var denna trånga plats, över vilken himlen välvde sig, inte stor nog för att man där skulle kunna tillbedja Gud i hans upphöjdaste verk? Är inte detta det viktigaste, och varför skulle man begära mer? Vilken dôm kunde vara härligare och mera upplyftande än den dunkla himlapällen? Fanns det någon katedral, som skulle verkat mera upphöjd? Var fanns den Rafael eller den Michel Angelo, som skulle kunnat pryda ett tempel med målningar, vilka överträffade dem, naturen själv klädde marken med. Kunde någon pensel, kunde någon mänsklig konst, skapa en motsvarighet till den glans, höstens fullmåne göt över de mogna och redan rodnande frukterna?

Biskop Bienvenu Myriel hade lyckats frigöra sig från det mesta av denna världens flärd och fåfänglighet. Det skulle ej nu berett honom någon större uppoffring, om han ingått i trappisternas eller någon annan sträng ordens tjänst; han fyllde redan utan tvång nästan alla asketismens krav. Men jag tror att det skulle varit med saknad han skilt sig från den omedelbara kontakten med naturen. Den hade blivit en del av honom själv, blivit den källa, ur vilken han ständigt hämtade det friska vatten, som skapar den eviga ungdomen och verkar som ett reningens vad.

Riktade han blickarne uppåt såg han kring Polstjärnan som den fasta punkt, kring vilken himlavalvet rörde sig, alla dessa konstmässigt ordnade stjärnbilder, vilka i alla tider väckt människornas beundran, vetgirighet och häpnad. Han kunde förlora sig i ändlösa betraktelser över de tankevärldar, vilka byggt sina system på en sådan sak som stjärnornas tillfälliga konstellationer; men det skulle ej varit i överensstämmelse med biskop Bienvenus sinnelag att förhäva sig över den senare tidens kunskap, som låter oss moderna män-

niskor betrakta dessa spekulationer med ett överlägset och medlidsamt småleende.

Stjärnorna voro för honom endast ett nytt tecken på den stora allmakten. Deras orubbliga, sedan evigheter fastställda banor vittnade för honom endast om den, som skapat dem. Men de förde också hans tankar på en oändlighet, som ställde de egna små bekymren i skuggan, de vidgade hans blick, ej blott i ordets egentliga betydelse och samtidigt som han fattade den oändliga betydelselösheten av vad vi stackars människobarn göra greps han också av den klarheten, att allt äger sin betydelse, att intet kan rubbas utan att det hela rubbas. Det var här, biskop Bienvenu förrättade sin verkliga gudstjänst.

En trädgård att spatsera i och oändligheten som spelrum för ens tankar! Vid ens fot något att vårda och plocka, över huvudet stoff till studier och betraktelser, på jorden några blommor och på himlen alla stjärnorna!

XIV.

HANS FILOSOFI.

Ännu några ord.

Dessa detaljer kunde lätt — i synnerhet under närvarande tidevarv — giva den uppfattningen, att biskopen av Digne i viss mån var "panteist", och komma oss att tro, det må vara till hans klander eller hans beröm, att han var en av dessa personlighetsfilosofer, vilka överflöda i vårt sekel, och vilka man särskilt finner bland enstöringar, vilka avskilda från världen, för sig själva bygga upp system, vilka till slut bli så omfattande, att de ersätta själva religionen. Vi påstå, att icke någon, som känt hans högvördighet, känt sig berättigad att säga något liknande. Vad som upplyste denne man, det var hans hjärta. Och hans visdom

grundade sig på ljuset, som utströmmade därifrån.

Han var ingen av dessa så kallade världskloka människor, vilka tro, att när de från en eller annan tes skapa en förklaring på tillvaron, så är denna uttömmande; han var ej en bland dessa, vilka efter sina konstlade teorier sökte inrätta ett liv, som i varje minut förnekade den grå teorien. Det fanns intet av systemmänniskans stelhet över honom. Ingen kunde vara i hans närvaro många minuter utan att ögonblickligen inse, att här var det hjärtat, naturen och den ursprungliga barnagodheten, som talade ur de milda ögonen.

Han levde i en tid, då många människor försökt sig på att tränga in lösningen av tillvarons gåta i några få formler. Diderot och d'Alembert hade några decennier tidigare avslutat sin stora Encyclopedi, rationalismen hade kommit med sin atomteori, djuren hade höjts till människornas likar och det fanns ingen plats för anden, för själen, för det, som aldrig dör. Hela den värld, i vilken biskop Bienvenu Myriel vuxit upp, hela den tankeriktning, som utmärkte hans tid, stod i strid mot

allt, som hyllade sig till kristendomens innersta principer.

Men för den människa, som lever sitt eget liv, som lyssnar till samvetets om än svaga röst, finnes det inga färdiga lösningar på tillvarons gåta. En sådan människa känner alltid livets växlande flöde och äger en osviklig kompass under sin farofyllda färd, ett samvete och en inneboende godhet, vilka gälla för mera än alla filosofers spetsfundiga spekulationer. Visserligen har den gode Guden givit oss det sunda förnuftet, men även goda gåvor kunna missbrukas.

Inga system, men desto flera gärningar. Spetsfundiga spekulationer innebära en fara för svindel. Ingenting kan påvisa, att han äventyrade sin själ med apokalyptiska uppenbarelser. Aposteln må vara djärv, men biskopen bör vara blygsam. Helt säkert skulle han ha förebrått sig själv, om han lodat för djupt i vissa problem, som på något sätt voro reserverade för stora andar. Det finns en helig förskräckelse för att fördjupa sig i gåtan; dess mörka öppningar äro vidöppna, men någonting säger er på vägen genom livet, att man icke bör gå in. Ve den, som gör det. Endast

geniet höjer sig medelst abstraktioner och det rena tänkandet över dogmerna och frågar Gud i bönen. Detta är den omedelbara religionen, full av oro och ansvar för den, som frestas av dess svårigheter.

Den inre betraktelsen vet ej av några gränser, och på egen risk analyserar och forskar den. Det mystiska, som omgiver oss, återgiver vad det upptagit; man kan nästan förmoda att betraktarna betraktas. Hur det än må var därmed, det finns i alla fall här på jorden människor — äro de verkligen människor? — som klart och tydligt förnimma oinskränkta makter, och som ha en stark vision av det absoluta. Hans högvördighet, var inte alls någon sådan; han var inget geni. Han skulle till och med ha fruktat sådana höga tankar från vilka sådana snillen som Svedenborg och Pascal ej kunnat undgå att störta ned i vansinnets natt. Dessa mäktiga drömmerier utöva helt säkert en moralisk nytta, och på dessa svåra vägar närmar man sig fullkomligheten. Men han vandrade den smala stigen, som var kortare, den, som evangeliet anvisar.

När han läste den heliga boken om Job, så var

han fylld av beundran för en man, som kunde tro trots allt. När han läste om den Petrus, som vandrade över vattnet fram till sin mästare, så kände han samma oro, som kom Petrus fötter att sjunka under vattnets yta.

Allt vad han upplevde, personligen eller i böckernas värld, allt vad han fick kännedom om, under bikten eller vid dödsbädden, blev för honom ett bevis på den eviga gudomlighetens rättfärdighet, tålamod och mildhet. Han var en av dessa kristna, vilka synas vara ett med den lära, till vilken de bekänna sig, vilka följa den, utan att man finner att de ålägga sig några stränga krav. Det finnes människor, vilka äro födda helgon.

Han försökte inte att lägga sin mässhake i samma veck som Elias gjorde, han hade ingenting av profet, ingenting av de vise männen. Denna ödmjuke ande älskade, det var allt. Det är möjligt att hans bön vidgades till en slags övermänsklig trängtan, men det är lika litet möjligt att bedja för mycket som att älska för mycket. Om det är kätteri att framviska böner utöver de fastställda texterna, då ha även den heliga Teresia och aposteln Johannes varit kättare.

Han vände sig mot de lidande och döende. Världen tycktes honom som en enda oändlig sjukdom; överallt märkte han lidande och utan att försöka lösa dess gåta, sökte han förbinda såren. Livets fruktansvärda skådespel utvecklade hos honom medlidandet; han var alltid sysselsatt med att uppleta och lära andra de bästa sätten för att lindra och hjälpa. Allt levande var för denne gode och sällsynte präst en ständig källa till sorg, som fordrade en tröstens balsam.

Det finns människor, som arbeta för att utvinna guld, men han arbetade för att framkalla medlidandet. Den mänskliga nöden var hans gruva. Det överallt befintliga lidandet var intet annat än ett tillfälle att alltid utöva godhet. Älsken varandra! han önskade aldrig något annat; det var hela hans predikan. En dag sade den man, som trodde sig vara filosof, den där senatorn, som redan nämnts, till biskopen:

— Men se då på livets skådespel, se hur alla bedraga varandra, och den, som vinner, är den klokaste. Ert Ä l s k e n v a r a n d r a är en dumhet.

— Nå väl, sade biskopen, utan att vilja disku-

tera, om det är dumt, bör själen stänga in sig där, som pärlan i musslan.

Han stängde alltså in sig däri, levde där och kände sig fullständigt belåten med att få lämna åt sido de fruktansvärda stora problem, vilka både locka och avskräcka, metafysikens avgrunder, dessa djup, där Guds apostel och den allt förnekande ateisten mötas: ödet, det goda och det onda, kampen mellan likar, det mänskliga medvetandet och samvetet, somnabulismen, förvandlingen genom döden, den övergång i andra existenser, graven bereder, essens- och substansbegreppen, alltet och intigheten, själen, naturen, friheten, nödvändigheten, alla dessa frågor, vilkas svar höljes i ett tätt dunkel och där den mänskliga andens gignatiska ärkeänglar förgäves brottas, dessa fruktansvärda avgrunder, där Lucretius, Manou, Paulus och Dante försöka genomtränga dunklet med dessa glänsande och blixtrande ögon, vilka, när de åskåda det oändliga, synas framkalla stjärnehärar.

Hans högvördighet var helt enkelt en man, som utifrån konstaterade de mystiska frågorna

utan att forska i dem, utan att dryfta dem och utan att betunga sitt eget förstånd med dem. Hans själ hade också en allvarlig respekt för dunklet.

Det fanns en gång en stor man inom kristendomen, vilken fällde orden credo quia absurdum, jag tror emedan det är otroligt. Biskop Myriel Bienvenu följde denne store man i spåren. Men han trodde ej emedan det var orimligt. Han trodde emedan hans eget innersta, emedan alla hans erfarenheter, hela hans liv, tvingade honom till att tro. Hos den man, som förvaltade biskopsämbetet i Digne fanns det ej plats för något tvivel. Han levde, han lärde, han trodde enligt samma linjer och dessa visade aldrig någon tendens att gå i sär.

ANDRA BOKEN.

Avfällingen.

I.

SLUTET PÅ EN VANDRINGSDAG.

En av de första dagarna i oktober 1815, ungefär en timme före solnedgången, kom en man vandrande till fots in i Digne. Dess få inbyggare befunno sig antingen vid fönsterna eller på husens trappor och betraktade vandraren med en viss oro. Man skulle också ha svårt att kunna möta en ynkligare uppenbarelse. Han var av medellängd, undersätsig och robust och i sin bästa ålder; en 46 à 48 år. En mössa med läderskärm dolde halva hans ansikte, vilket var brynt och barkat av sol och vind och dröp av svett. Skjortan, som var av grovt brunt linne, sammanhölls vid halsen av ett silverankare, och man såg hans ludna bröst; han hade en halsduk, knuten

som ett rep, kring halsen, slitna grå lärftsbyxor, som voro vita på det ena knäet och lappade på det andra, en gammal grå blus, lappad på armbågen med en bit grönt kläde, fastsytt med segelgarn. På ryggen hade han en ny och fullpackad ränsel, i handen en grov, knotig käpp. Fötterna voro utan strumpor i de järnbeslagna skorna. Håret var snaggklippt, och han hade långt skägg.

Värmen, svetten och dammet hade ökat det redan förut förskräckliga utseendet och gjort det ännu hemskare.

Håret var slätt men ändå tovigt, ty det började växa litet; man såg, att det inte varit klippt på lång tid.

Ingen kände honom, han var naturligtvis inte från den trakten. Varifrån kom han? Söderifrån eller kanske från kusten, ty han kom in i Digne på samma gata, som Napoleon hade gjort på sin väg mellan Cannes och Paris sju månader tidigare. Mannen hade säkert gått hela dagen, han föreföll mycket trött. Kvinnorna i den gamla staden hade sett honom stanna under träden vid Gassendiboulevarden, där han druckit ur brunnen, som stod i slutet av allén. Han måste ha varit

mycket törstig, ty barnen, som hade följt honom, såg honom stanna tvåhundra steg därifrån och dricka ur torgbrunnen.

När han kommit till Poichevertgatan, vände han till vänster och satte kurs på rådhuset. Han steg in och kom ut igen efter en kvart. På den stenbänk vid porten, som general Drouot hade stigit upp på den 4 mars för att för de förbluffade Digneborna läsa upp Napoleons proklamation, satt det nu en gendarm. Mannen lyfte på mössan och hälsade ödmjukt på gendarmen.

Utan att besvara hans hälsning betraktade gendarmen honom uppmärksamt, följde honom en stund med ögonen och gick sedan in i rådhuset. På den tiden fanns det en bra gästgivaregård i Digne, som hette Colbas kors. Ägaren hette Jacquin Labarre och var mycket ansedd i orten för sin släktskap med en annan Labarre, som hade en gästgivaregård "De tre kronprinsarna" i Grenoble. Man berättade, att general Bertrand, förklädd till forman, ofta hade rest dit sistlidne januari månad och där utdelat hederslegionens kors till soldaterna och Napoleon-d'orer till borgarna.

Sanningen är, att då kejsaren kom till Grenoble, hade han vägrat att installera sig i prefektsbostaden; han hade tackat mären, sägande:

— Jag ämnar taga in hos en tapper man, som jag känner, och han hade gått till "De tre kronprinsarna". Den ära, som kom Labarre till del, lyste på 25 mils avstånd, ända till den Labarre, som ägde "Colbas kors". Man sade om honom i orten — han är en kusin till den i Grenoble.

Mannen styrde sina steg till gästgivargården, som var den bästa i orten. Han steg in i köket, vilket vette åt gatan. Det var eld i alla ungnarna, och i spisen flammade en munter brasa. Värden, som på samma gång var kock, var mycket upptagen av ugnar och kastruller; han övervakade en middag, beställd av formännen, som glammade i salen bredvid. Vem som helst, som har rest en smula, vet, att ingen lever så gott som en forman. Ett fett murmeldjur, några rapphöns och ett par orrar vändes på ett långt spett över elden; på en av ugnarna kokade två stora karpar från Lancetsjön och en forell från Alloz.

Värden, som hörde dörren öppnas, och att ny-

komlingen steg in, sade utan att lyfta blicken från kastrullerna:

— Vad önskar ni, min herre?

— Mat och husrum, sade mannen.

— Ingenting är lättare, återtog värden. I samma ögonblick vände han på huvudet, mönstrade med ett ögonkast den resandes yttre och tillade:

— Det vill säga om man kan betala.

— Jag har pengar.

— I så fall kan jag stå till tjänst, svarade värden. Mannen stoppade börsen i fickan och tog av sig sin ränsel, som han satte vid dörren, behöll käppen i handen och satte sig på en pall nära elden. Digne ligger bland bergen, och oktoberkvällarna äro kyliga.

Under sina bestyr i köket betraktade värden den resande.

— Är middagen snart färdig? frågade mannen.

— Ja strax, blev svaret.

Medan nykomlingen värmde sig med ryggen vänd mot värdshusvärden, tog denne en blyerts ur fickan och rev ett hörn ur en tidning. På den

smala marginalen skrev han så en eller två rader, vek ihop papperslappen och gav den åt ett barn, som tycktes tjäna honom både som betjänt och kökspojke. Värden viskade ett ord i örat på pojken, och barnet sprang i riktning mot rådhuset.

Främlingen har inte sett något av detta.

Han frågade ännu en gång:

— Är middagen snart färdig?

— På ögonblicket, svarade värden.

Pojken kom tillbaka med papperet. Värden vecklade hastigt upp det, som någon, där väntar ett svar. Han tycktes läsa mycket uppmärksamt, sedan skakade han på huvudet och funderade ett ögonblick. Slutligen tog han ett steg mot främlingen som tycktes försjunken i någorlunda sorgfria tankar.

— Jag kan inte taga emot er.

Mannen reste sig till hälvten från sin stol.

— Vad? Är ni rädd att jag inte skall betala eller vill ni att jag skall betala i förskott? Jag har pengar säger jag.

— Det är inte det.

— Vad är det då?

— Ni har pengar eller hur?

— Javisst, sade mannen.

— Och jag, sade värden, jag har inget rum.

Mannen återtog lugnt:

— Låt mig ligga i stallet.

— Nej, det går inte.

— Varför det?

— Hästarna taga hela platsen.

— Ett hörn på vinden då och ett knippe halm. Det kan vi ordna efter middagen.

— Jag kan inte ge er någon mat.

Denna underrättelse, sagd med en avmätt och bestämd röst, tycktes nedslå främlingen. Han reste sig.

— Ja, men jag håller på att dö av hunger. Jag har vandrat sedan soluppgången, det vill säga tolv mil. Jag betalar. Jag vill ha mat.

— Jag har ingen, sade värden.

Mannen skrattade till och vände sig mot ugnarna.

— Ingen mat. Vad är det där?

— Allt är beställt.

— Av vem?

— Av formännen därinne.

— Huru många äro de?

— Tolv stycken.

— Men här är mat för tjugo.

— De ha beställt allt och betalt i förväg.

Mannen satte sig igen och sade utan att höja rösten:

— Jag är på ett värdshus, jag är hungrig och jag stannar.

Då vände sig värden mot honom och viskade i hans öra med en röst, som kom honom att skälva.

— Gå er väg.

Mannen, som just hade böjt sig ned för att med sin järnskodda käpp föra in några eldbränder i spisen, vände sig om, och just som han öppnade munnen för att säga något, tittade värden skarpt på honom och sade med låg, fast röst:

— Håll. Det är nog talat om denna sak. Vill ni att jag skall säga er ert namn? Ni, ni heter Jean Valjean. Vill ni också att jag skall säga er

vem ni är? När jag såg er komma anade jag att allt ej stod rätt till, jag skrev till mären och se här vad man svarat. Kan ni läsa?

Under det han talade räckte han främlingen det vikta papperet. Mannen kastade en blick därpå och efter en stunds tystnad återtog värden:

— Jag brukar vara hygglig mot folk. Därför gå er väg.

Mannen sänkte huvudet, tog upp säcken, som han lagt på golvet, och gick sin väg.

Han gick nedför huvudgatan. Han gick på måfå, strök tätt intill husväggarna som en förödmjukad och sorgsen människa. Han vände sig icke om en enda gång. Om han gjort det skulle han sett värden på Colbas kors på tröskeln av sitt hus, omgiven av främlingarna från värdshuset och av folk, som tillfälligtvis befunno sig i närheten, livligt pratande och pekande åt det håll han gick, och av gruppens förfärade blickar skulle han förstått, att inom kort skulle hans ankomst vara det allmänna samtalsämnet i den lilla byn.

Han såg ingenting av allt detta. Modfällda människor se sig icke om. De veta alltför väl att det onda ödet förföljer dem.

Sålunda drev han omkring en stund på gator, som han icke kände, och han glömde trötthetеn för sorgen. Plötsligt kände han hungern. Natten närmade sig, han tittade runt omkring sig för att upptäcka ett läger.

Det fina värdshuset var stängt för honom; nu sökte han efter en enkel krog, eller något fattigt kyffe.

Just då uppdök ett ljus vid slutet av gatan. En tallkvist, som hängde i en järnkrok, avtecknade sig mot den bleka skymningen. Han gick dit.

Det var verkligen en krog. Krogen i Chaffautgatan.

Främlingen stannade ett ögonblick, betraktade genom fönstret den låga salen, som var upplyst av en liten lampa och en stor eld. Några män sutto därinne och drucko. Värden stod och värmde sig vid elden över vilken en kittel hängde i en krok.

Det fanns två ingångar till krogen. Den ena vette åt gatan, den andra åt en liten gård, som var full av avskräde.

Främlingen vågade icke gå in från gatan. Han smög sig in på den lilla gården, stannade ett ögonblick innan han sakta lyfte dörrklinkan och stötte upp dörren.

— Vem är det? sade värden.

— En som vill ha mat och husrum.

— Bra. Här kan man både äta och sova.

Han steg in. Alla de drickande vände sig om. Lampan upplyste ena delen av salen, elden den andra. Man betraktade honom under det han lösgjorde sin ränsel.

Värden sade till honom:

— Se där är elden, och maten kokar i kitteln, kom fram och värm er kamrat.

Han gick och satte sig vid eldhärden. Han sträckte ut sina stackars uttröttade fötter framför brasan. En härlig lukt steg ur kitteln. Den del av hans ansikte, som man kunde se under den

långt neddragna mössan, antog ett uttryck av väi befinnande, men utan att utplåna de typiska drag, vilka uppkomma ur vanan vid lidande.

Förresten hade han en fast och energisk men sorgsen profil. Hans ansiktsuttryck var underligt sammansatt; i början tycktes det ödmjukt, till slut fann man det strängt. Ögonen glimmade under ögonbrynen, som en eld i regndis.

En av männen vid borden, som var fiskhandlare, hade emellertid innan han gick till Chauffaut-krogen satt in sin häst i Labarres stall. Slumpen gjorde att han just samma morgon hade mött denna ruskiga främling, vandrande på vägen mellan Bras d'Asse och.. (jag har glömt namnet, men jag förmodar att det var Escoublon). Då hade främlingen, som förefallit mycket trött redan nu, bett honom att få sitta upp bakom hästen, på vilket fiskhandlaren hade svarat genom att fördubbla farten. En halv timme senare hade fiskhandlaren varit bland dem, som omgivit Jacquin Labarre och själv hade han berättat om sitt obehagliga möte på morgonen. Från sin plats vinkade han nu oförmärkt till värden. Denne kom till honom; de väx-

lade några ord med låg röst. Främlingen hade återfallit i tankar.

Krogvärden återvände till brasan, lade häftigt sin hand på mannens axel och sade:

— Du är så god och går härifrån.

Främlingen vände sig om och sade milt:

— Åh, ni vet alltså? —

— Ja. —

— Man har kört bort mig från värdshuset.

— Och man kör bort dig härifrån.

— Vart vill ni jag skall taga vägen?

— Någon annan stans.

Mannen tog sin käpp och sin ränsel och gick.

Som han trädde ut, kastade några barn sten på honom. De hade följt honom från Colbas kors och väntat på honom utanför krogen. Han blev ond och hotade dem med käppen, och barnen skingrades som en skock fåglar.

Han kom förbi fängelset. Vid porten hängde en järnkedja fastgjord vid en klocka. Han ringde.

En liten dörr öppnades.

— Herr fångvaktare, sade han, lyftande respektfullt på mössan, var så snäll och öppna och giv mig härbärge över natten.

En röst svarade:

— Ett fängelse är inget härbärge. Laga att du blir anhållen och man skall öppna för dig.

Dörren slogs igen.

Han kom in i en liten gata full av trädgårdar, de flesta omgivna av häckar. Bland dessa trädgårdar och dessa häckar såg han ett litet envåningshus med ett upplyst fönster. Han tittade in genom det som han gjort innan han gick in på krogen, och han såg ett stort vitkalkat rum med en säng draperad med kattun, en vagga i ena hörnet, några trästolar och på väggen en dubbelbössa. Ett dukat bord stod mitt på golvet, en kopparlampa lyste på den grova, vita linneduken, på tennkannan, som glänste som silver och var full av vin och på den ångande, mörka soppskålen.

Vid bordet satt en man på omkring 40 år och på knät gungade han ett litet barn. Nära honom

satt en ung kvinna med ett barn vid bröstet. Fadern skrattade, barnet skrattade, och modern smålog.

Främlingen blev tankfullt stående ett ögonblick framför denna vackra och lugna syn. Vad försiggick inom honom. Endast han själv skulle kunnat säga det. Förmodligen tänkte han, att där han såg så mycken lycka skulle han kanske också finna en smula medlidande.

Han knackade sakta på rutan.

Man hörde det inte.

Han knackade ännu en gång och hörde då kvinnan säga till sin man:

— Jag tycker det knackar.

— Nej det gör det inte, svarade mannen.

Han knackade för tredje gången.

Mannen reste sig, tog lampan och gick till dörren för att öppna.

Det var en lång man, hälften bonde, hälften hantverkare. Han var iklädd stort skinnförkläde, som räckte upp till vänstra axeln, i vilket han ha-

de en hammare, en röd näsduk, ett kruthorn och många andra föremål liksom i en ficka, som bildades av skärpets åtstramning. Han bar huvudet högt, hans öppna vitt uppslagna skjorta lät se hans vita tjurhals. Han hade tjocka ögonbryn, stora svarta polisonger, utstående ögon, och nedre delen av ansiktet var spetsigt som ett tryne; hela uppenberalsen visade, att han kände sig som herre i huset.

— Jag ber om ursäkt, sade främlingen, men skulle ni inte mot betalning kunna ge mig en tallrik soppa och ett litet hörn i uthuset att sova i? Skulle ni inte det, säg? Om jag betalar.

— Vem är ni? frågade herrn i huset.

Mannen svarade:

— Jag kommer från Puy-Moisson. Jag har vandrat hela dagen — tolv mil. Säg, kan ni? Om jag betalar.

— Jag har ingenting emot att hysa en hygglig människa, som betalar för sig. Men varför går ni inte till värdshuset?

— De ha ingen plats.

— Ha! Det är inte möjligt. Det är ju ingen marknadsdag. Har ni varit hos Labarre?

— Ja.

— Nå?

Främlingen svarade förläget:

— Jag vet inte varför, men han tog inte mot mig.

— Har ni varit i Chaffautgatan?

Främlingens förlägenhet fördubblades och han framstammade:

— Han tog inte heller mot mig.

Mannens ansikte antog ett uttryck av misstroende, han mönstrade främlingen från topp till tå, och plötsligt utropade han förskräckt:

— Ni är väl aldrig den mannen, som — —

Han kastade en blick på främlingen och ryggade tre steg tillbaka, satte lampan på bordet och tog ned geväret från väggen.

Vid mannens ord: "Ni är väl aldrig den mannen, som — —" hade hustrun rest sig upp och

med sina två barn tagit skydd bakom sin man, förskräckt mumlande:

— Den förbannade skurken.

Detta tilldrog sig fortare än man kan föreställa sig. Efter att under några ögonblick ha fixerat mannen på samma sätt, som man betraktar en giftig orm, återvände husets herre till dörren och sade:

— Packa dig iväg.

— För Guds skull, ge mig ett glas vatten, återtog främlingen.

— Ett skott skall ni få, sade mannen.

Varpå han häftigt slängde igen dörren och drog för två stora reglar, ögonblicket efter stängdes fönsterluckorna, och utifrån hörde man, att de satte för en järnstång.

Natten föll på. Det blåste en kall vind från Alperna. I det döende dagsljuset fick främlingen syn på en slags hydda, som tycktes gjord av grästorvor. Den låg i en av trädgårdarna utåt gatan. Han hoppade resolut över ett trästaket och befann sig så inne i trädgården. Han närmade

sig hyddan. Dess öppning var smal och låg, och hyddan liknade dem, som vägarbetare bruka bygga. Han trodde säkert, att det verkligen var en vägarbetares hydda; han led av hunger och köld. Hungern hade han nästan glömt, men där fanns åtminstone ett skydd mot kylan. Den sortens hyddor bruka vanligtvis inte begagnas under natten. Han lade sig på magen och kröp in i hyddan. Där var varmt, och han fann en tämligen god bädd av halm. Några ögonblick förblev han liggande orörlig på halmen, så till den grad uttröttad var han. Då ryggsäcken var honom till besvär och för övrigt skulle kunna bli en utmärkt huvudkudde, började han spänna upp en av remmarna. I samma ögonblick hördes ett dovt morrande. Han lyfte blicken. Huvudet av en väldig hund avtecknade sig i hyddans öppning.

Det var en hundkoja.

Hunden var stark och farlig. Han beväpnade sig med sin käpp och höll ränseln framför sig som en sköld och gick baklänges ut ur kojan, vilket icke gick bättre än att han fick sina paltor ännu mer sönderrivna.

För att någorlunda kunna värja sig mot hunden var han tvungen att bruka käppen på det sätt, fäktmästarne kalla rose couverte.

När han icke utan möda kommit ut på gatan, ensam, hungrig, utan skydd och tak över huvudet, till och med bortjagad från en usel halmbädd i en hundkoja, mera segnade än satte han sig ned på en sten, och de som gingo förbi, tyckte sig höra.

— Jag är till och med ringare än en hund.

En stund därefter reste han sig upp och gick vidare ut ur staden i hopp om att finna ett träd eller en höstack, där han kunde ligga.

Han vandrade så en stund med sänkt huvud. När han märkte, att han var långt ifrån varje mänsklig boning, såg han sig sökande omkring. Han befann sig på ett fält. Framför honom var en av dessa låga, nyligen avmejade kullar, som efter skörden likna ett rakat huvud.

Horisonten var alldeles svart men icke endast av nattens mörker. Molnen tycktes snudda vid kullen och därifrån stiga uppåt, spridande sig över himlen. Månen höll emellertid på att gå upp,

i zenith fanns det ännu något av skymningens ljus, och molnen bildade ett skimrande välv, varur spred sig ett milt sken över jorden.

Jorden var ljusare än himlen, ett förhållande, som alltid gör ett hemskt och dystert intryck, och kullens linjer avtecknade sig dimmigt mot den mörka horisonten. Det hela var förskräckande, skrämmande och instängt. Varken på fältet eller på kullen fanns något annat än ett förvuxet träd, vars slingrande grenar darrade ett par steg från främlingen.

Denne man stod naturligtvis helt utanför dem, som ha förståndets och fantasiens förnimmelser i en så förfinad grad, att de äro mottagliga för naturens underbara skiftningar; emellertid var det hos denna himmel, denna kulle, denna slätt, något så tröstlöst, att han efter ett ögonblicks betraktande häftigt vände om samma väg. Det ges ögonblick, då naturen synes en fientlig.

Han återvände samma väg, som han kommit. Portarna till Digne voro stängda. Digne, som varit belägrat under religionskrigen, var ännu 1815 omgivet av gamla murar, flankerade av fyrkantiga

torn, vilka man senare rivit. Han slank genom ett hål i muren och var åter i staden.

Klockan var väl omkring åtta på kvällen. Eftersom han inte kände till gatorna, började han på nytt sin vandring på måfå.

Han kom förbi prefektens bostad och prästskolan. Då han passerade över kyrkplatsen, knöt han handen mot templet.

I hörnet av denna plats ligger ett tryckeri, och det var där, som kejsarens och kejserliga gardets upprop till armén trycktes första gången, detta upprop, som medförts från Elba och dikterats av Napoleon själv.

Förbi av trötthet och misströstande om allt, lade han sig på stenbänken utanför tryckeriets dörr.

I samma ögonblick kom en gammal kvinna ut från kyrkan. Hon såg mannen, som låg utsträckt i mörkret.

— Vad gör ni där, min vän? sade hon.

Han svarade hårt och ilsket:

— Det ser ni väl, min goda kvinna; jag håller ju på att lägga mig.

Den goda kvinnan, som verkligen förtjänade att kallas så, var markisinnan de R.

— Där på bänken? återtog hon.

— Jag har under nitton år legat på en träbrits, nu får jag ligga på en stenbänk, sade mannen.

— Har ni varit soldat?

— Ja.

— Varför går ni inte till värdshuset?

— Därför att jag inte har några pengar.

— Ack, sade fru R., jag har bara fyra sous i min portmonnä.

— Det är alltid något, ge mig dem.

Mannen tog pengarna. Fru de R. fortsatte:

— För så lite kan ni inte få något logi. Har ni försökt? Det är omöjligt att ni kan tillbringa natten så här. Utan tvivel är ni både hungrig och frusen. Man hade väl kunnat hysa er av barmhärtighet.

— Jag har knackat på överallt.

— Nå?

— Och överallt har man kört bort mig.

Den "goda kvinnan" lade sin hand på mannens

arm och visade honom ett litet lågt hus som låg vid sidan av biskopsgården.

— Har ni knackat på alla dörrar? återtog hon.

— Ja.

— Också på den där?

— Nej.

— Knacka då på den.

II.

KLOKHET OCH VISHET.

Den kvällen hade biskopen av Digne, sedan han gjort sin promenad genom staden, blivit sittande ganska länge i sitt rum. Han var upptagen av ett stort arbete om plikterna, vilket tyvärr har blivit oavslutat. Han samlade omsorgsfullt allt vad kyrkofäderna och teologerna sagt i den frågan. Boken delade han i två delar: den första innehöll allmänhetens plikter, den andra individens allt-efter den klass, han tillhörde. Allmänhetens plikter äro de stora plikterna. Av dem finns det fyra. Matteus indelar dem i: plikterna mot Gud (Matt. VI), plikterna mot sig själv (Matt. V, 29, 30), plikterna mot nästan (Matt. VII, 12), plikterna mot allt levande (Matt. VI, 20, 25). Vad de öv-

riga plikterna beträffar, så hade biskopen funnit dem framhållna och föreskrivna hos andra författare; så var fallet med plikterna mot konungen och mot medborgarne, vilka återfunnos i Pauli brev till romarne; mot överhet, maka, moder och ungdom i aposteln Petrus' skrifter; mot make, fader, barn och tjänstefolk i Brevet till efesierna; mot de troende i Ebreerbrevet; mot jungfrurna i Korinterbrevet. Av alla dessa föreskrifter arbetade han nu mödosamt tillsammans en harmonisk enhet, som han ville förelägga själarne.

Han arbetade ännu klockan åtta skrivande mycket obekvämt på små fyrkantiga papper med en tung bok uppslagen i knät, då fru Magloire enligt sin vana kom in för att hämta silvret från väggskåpet vid sängen. Några ögonblick därefter fick biskopen den förnimmelsen att bordet var dukat och att kanske systern väntade honom. Han slog igen boken, reste sig från bordet och gick in i matsalen.

Matsalen var ett avlångt rum med en öppen spis, en dörr åt gatan och ett fönster, som vette åt trädgården.

Fru Magloire lade verkligen sista handen vid dukningen, och under tiden pratade hon med fröken Baptistine.

En lampa stod på bordet, som var placerat intill eldstaden, i vilken en brasa flammade.

Man kan lätt föreställa sig dessa båda kvinnor, som båda passerat sextiotalet. Fru Magloire var liten, tjock och livlig. Fröken Baptistine var späd, fin och mild, något längre än sin bror. Hon bar en brun sidenklänning, inköpt 1806 i Paris på den tiden den färgen var modern. För att begagna vulgära uttryck — vilka ha den förtjänsten att med ett ord uttrycka vad som annars skulle behöva mer än en sida — liknade fru Magloire en bondkärring och fröken Baptistine en dam. Fru Magloire hade en vit spetsmössa, och om halsen bar hon en liten guldkedja, som förresten var det enda kvinnosmycke, som fanns i huset. Ett vitt krås prydde den svarta kortärmade vadmalsklänningen, hon hade ett grönt- och rödrutigt bomullsförkläde med gröna knytband och likadan bröstsmeck fastsatt med två knappnålar, på fötterna hade hon ett par klumpiga skor och gula strumpor, liksom

kvinnorna från Marseille. Fröken Baptistines klänning var sydd efter 1806 års mod med kort liv, snäv kjol och ärmar och axlar prydda med knappar och band. Hon dolde sitt gråa hår under en peruk, friserad à l' enfant. Fru Magloire hade ett intelligent och glatt utseende. Hennes munvinklar sutto inte på samma höjd och överläppen, som var större än den undre, förlänade henne ett något härsklystet och barskt utseende. Så länge hans högvördighet teg, talade hon till honom med en blandning av respekt och frispråkighet. Men från det ögonblick, biskopen tog till orda, fogade hon sig undergivet liksom fröken. Fröken Baptistine talade inte en gång. Hon inskränkte sig till lydnad och tillmötesgående. Till och med som ung hade hon inte varit vacker, hon hade stora utstående blå ögon, och en lång krokig näsa, men hela hennes ansikte, ja, hela hennes personlighet, det ha vi framhållit redan i början, utstrålade en underbar godhet. Hon hade alltid varit saktmodig, men de tre dygderna, tro, hopp och kärlek, som förljuva själen, hade så småningom upphöjt detta saktmod till fromhet. Naturen hade endast danat henne till ett lamm, men religionen

hade gjort henne till ängel. Stackars fromma flicka! Ett ljuvt minne, som försvunnit!

Många gånger senare har fröken Baptistine berättat vad som tilldrog sig i biskopsgården den kvällen, så att många, som ännu leva, komma ihåg det in i minsta detalj.

I det ögonblick, biskopen steg in i matsalen, pratade fru Magloire ganska livligt. Hon underhöll fröken med en sak, som låg henne djupt om hjärtat och vilken biskopen var van vid: spörsmålet om den öppna dörren.

Det tycktes som om fru Magloire hade hört något, då hon gjort några inköp för kvällen. Man hade talat om en förskräcklig landstrykare, som kommit till staden, och att det kunde bli obehagliga möten för dem, som ämnade komma sent hem den kvällen. Polisen hade det inte varit mycket nytta med, alldenstund mären och prefekten inte stodo på särdeles god fot med varandra utan försökte skada varandra med allehanda upptåg. Vad var det annat att göra för de goda borgarna än att vara sina egna poliser och s t ä n g a d ö r r a r n a v ä l.

Fru Magloire betonade särskilt dessa sista ord, men biskopen, som hade frusit under sitt arbete, satte sig framför brasan och tänkte på helt andra saker. Han lade icke märke till, vad hon sade, och då upprepade hon det ännu en gång. Då dristade sig fröken Baptistine till att blygt yttra — kanske för att tillfredsställa fru Magloire — utan att vilja misshaga sin bror:

— Bror, hör du vad fru Magloire säger?

— Ja, jag hörde att hon sade något, svarade biskopen. Därefter vände han sig till hälften om på stolen, lade sina händer på sina knän och lyfte sitt vänligt glada ansikte, som upplystes av en inre eld, mot den gamla tjänarinnan:

— Nå, låt oss då höra vad som står på? Svävar vi i någon allvarlig fara?

Då började fru Magloire på nytt berätta hela historien, kanske omedvetet med en smula överdrift. Man trodde, att en luffare, en barfotalasse, en sorts farlig tiggare för närvarande uppehöll sig i staden. Han hade infunnit sig hos Jaquin Labarre för att be om husrum, men denne hade inte velat ta mot honom. Man hade sett honom stryka

omkring på Gassendiboulevarden framåt skymningen. En verklig strykare och bettlare med ett förskräckligt utseende.

— Är det verkligen sant? sade biskopen.

Denna fråga uppmuntrade fru Magloire. Den tycktes bära vittne om att biskopen inte var långt ifrån att bli uppskrämd. Hon fortsatte därför triumferande:

— Ja, ers högvördighet, så är det. Säkert kommer det att hända någonting här i staden i natt. Det tror alla människor. Förresten så är ju polisen så dålig. (En nyttig upprepning.) Tänk att leva i ett berglandskap utan att en gång ha lyktor på gatorna. Och jag skall säga er, ers högvördighet, att fröken där säger precis som jag — —

— Jag, avbröt systern, jag säger ingenting alls. Det, som min bror gör, är gott.

Fru Magloire fortsatte, som om ingen hade sagt något.

— Vi tycka som så, att det här huset är mycket osäkert, och om ers högvördighet tillåter, skall

jag genast gå till låssmeden Paulin Musebois och be honom sätta dit de gamla låsen, jag är där om en minut. Vi måste ha lås, ers högvördighet, om det så bara vore för den här natten, för en dörr, som öppnas utifrån med en klinka av förste bäste, som går förbi, det finns väl ingenting förskräckligare, i synnerhet som ers högvördighet har den vanan att alltid säga: — Stig in! Och, o, min Gud, det behöver man inte be sådana om, som komma under natten — —

I detta ögonblick knackade det häftigt på dörren.

— Stig in, sade biskopen.

III.

HJÄLTEMODIG LYDNAD.

Dörren öppnades.

Den öppnades hastigt och på vid gavel, liksom om någon stött till den energiskt och beslutsamt. En man trädde in.

Det var en man, som vi redan känna, vandringsmannen, som vi förut betraktat under hans bemödanden att finna tak över huvudet.

Han trädde in, tog ett steg framåt och blev stående utan att stänga dörren efter sig. Ränseln på ryggen, käppen i handen, det grova, utmärglade, djärva och bistra ansiktet, belyst av brasan, det hela var en hemsk och avskräckande uppenbarelse.

Fru Magloire hade inte kraft tillräckligt för att skrika och stod som fastvuxen med vidöppen mun.

Fröken Baptistine hade vid vagabondens inträde vänt sig mot honom. Hon ryckte till av förfäran men vände så småningom ansiktet bort mot eldstaden, där hennes bror satt, och genast antog hennes ansikte dess vanliga lugna och blida utseende.

Biskopen betraktade lugnt främlingen.

I samma ögonblick, som han öppnade munnen, antagligen för att fråga främlingen efter hans ärende, stödde denne båda händerna på sin käpp, lät blicken fara över den gamle mannen och de båda kvinnorna och började, utan att vänta på biskopens tilltal, tala med hög röst:

— Saken är den. Jag heter Jean Valjean. Jag är en före detta galärslav. Jag har tillbringat nitton år i fängelse. För fyra dagar sedan blev jag frigiven och är nu på väg till Pontarlier, min bestämmelseort. Fyra dagar har jag vandrat från Toulon. I dag har jag tillryggalagt fyrtioåtta kilometer. När jag kom till denna plats, vil-

le jag ta in på ett värdshus, men man körde ut mig på grund av mitt gula pass, som jag uppvisat i rådhuset. Det måste jag göra. Sedan gick jag in i ett härbärge. Det blev samma historia: "Ut med dig!" Ingen har velat ta mot mig. Så gick jag till ett fängelse. Vakten ville inte öppna för mig, och så kröp jag in i en hundkoja. Men då kom hunden och bet och jagade bort mig, som om han vore en människa. Det var som om han visste, vad jag var för en figur. Sedan gick jag tvärs över fälten och tänkte övernatta under bar himmel. Himlen var emellertid betäckt med moln och jag trodde det skulle börja regna, och en Gud, som höll regnet tillbaka för min skull, finns ju inte. Därför gick jag tillbaka till staden. På platsen här utanför lade jag mig ner på en stenbänk. Då kom en kvinna och pekade på detta hus, och sade: "Knacka på där." Och det har jag gjort. Vad är det här för ett hus? Ett härbärge? Jag har pengar. Etthundranio francs och femton sous, som jag förtjänt under nitton år med mitt arbete. Jag kan betala allt. Jag är mycket trött, fyrtioåtta kilometers vandring, och mycket hungrig. Får jag stanna här?

— Fru Magloire, sade biskopen, duka för en till.

Vagabonden tog tre steg mot lampan, som stod på bordet. — Så menar jag inte, tog han åter vid. Ni förstår mig inte. Jag är en galärslav och kommer från fängelset. Han tog ett stort hopviket papper ur fickan. Här är mitt pass. Det är gult, vilket gör att jag blir bortjagad, var helst jag kommer. Vill ni läsa det? Jag kan läsa. Det har jag lärt i fängelset. Där fanns en skola för dem, som ville gå där. Här kunna ni se: "Jean Valjean, ur fängelset utsläppt straffånge, bördig från — — Det kan vara er likgiltigt — Har varit nitton år i fängelset. Fem år på grund av stöld i förening med inbrott, fjorton år, emedan han fyra gånger försökt att rymma. En mycket farlig person." Så nu vet ni, vem jag är. Alla ha kört bort mig. Vill ni behålla mig? Är det här ett härbärge? Kan jag få något att äta här och tak över huvudet för natten? Har ni någon ladugård?

— Fru Magloire, gör i ordning bädden i alkoven och lägg dit nya lakan.

Vi ha redan omtalat, att de båda kvinnorna all-

tid lydde honom. Fru Magloire gick alltså ut för att göra, som biskopen sagt.

— Herr Valjean, tag plats och värm er. Vi äta genast, och under tiden blir er bädd iordninggjord.

Nu begrep vagabonden. I hans hittills mörka och dystra ansikte kunde man plötsligt läsa obeskrivlig förvåning, tvivel och glädje. Han tog till orda, som om han blivit tokig, stötte fram orden:

— Är det sant? Ni behåller mig här? Ni jaga inte bort mig? En före detta straffånge. Ni säger herr Valjean och inte du, laga att du kommer i väg, din hund! Så säger man alltid till mig. Jag trodde verkligen, att ni skulle jaga bort mig. Därför sade jag också genast, vem jag var. Det var en god kvinna, som visade mig hit. Jag får något att äta! Och en bädd med madrasser och lakan liksom andra människor! En säng! På nitton år har jag inte legat i en säng. Ni äro goda människor. Men jag har pengar att betala med. Förlåt, herr värdshusvärd, vad heter ni? Jag betalar så mycket ni önskar. Ni är en hygglig människa, ni är väl värdshusvärd, eller hur?

— Jag är präst och bor här.

— Präst! En god och hygglig präst! Då vill ni inte ha betalt av mig? Ni är präst i den stora kyrkan där borta på andra sidan? Ja, naturligtvis, nu ser jag ju prästkappan.

Under det han talade hade han ställt käpp och ränsel i ett hörn, åter stoppat ner passet och satt sig ner. Fröken Baptistine betraktade honom med vänliga blickar. Han fortsatte:

— Ni är mänsklig, herr pastor. Ni hyser intet förakt mot mig. Det är en god sak med en sådan präst. Alltså är det inte tvunget att jag skall betala något.

— Nej, behåll ni edra pengar. Hur mycket var det ni hade? Hundranio francs?

— Och femton sous.

— Hundranio francs och femton sous, och hur lång tid har ni behövt för att förtjäna dem?

— Nitton år.

— Nitton år!

Biskopen suckade djupt.

Främlingen fortsatte:

— Jag har alla mina pengar kvar. På fyra dagar har jag endast gjort av med tjugofem sous, och dem förtjänade jag i Graffe. Man lastade av vagnar där, och jag hjälpte till. Eftersom ni är präst, måste jag säga er, att vi även hade en sådan i fängelset. Och en gång fick jag även se en biskop, en så'n där, som man kallar ers högvördighet. Han var från Marseille. Det är en präst, som står över andra präster. Förlåt jag uttrycker mig dåligt, men oss emellan sagt, vad begriper en sådan. Han läste mässan mitt i fängelset vid ett altare och bar ett spetsigt, förgyllt föremål på huvudet. Det glänste i solskenet. Vi sutto upprädade på tre sidor, mitt emot oss stodo kanonerna med tända luntor. Vi kunde ej se riktigt, och vad han sade, begrepo vi inte, det var alldeles för djupsinnigt. Det är sådan en biskop är.

Under det han talade, hade biskopen rest sig och stängt till dörren, som blivit stående öppen.

I samma ögonblick kom även fru Magloire med det nya kuvertet, som hon ställde på bordet.

— Så nära elden som möjligt, befallde biskopen.

Vänd till sin gäst fortsatte han:

— Om nätterna blåser det kallt här i bergen. Ni fryser säkert, herr Valjean?

Varje gång biskopen med sin vänliga röst sade det hövliga "herr", lyste det till i den olyckliges ansikte. Klangen i detta ord verkar på en straffånge som ett glas vatten, vilket man räcker en, som håller på att dö av törst. Den vanärade törstar efter hänsyn.

— Lampan lyser dåligt, sade biskopen med ens.

Fru Magloire förstod vinken, hämtade ur biskopens sovrum de båda silverstakarna och ställde dem på bordet med alla ljusen tända.

— Herr pastor, sade främlingen, ni är verkligen snäll, ni föraktar mig inte. Ni tager emot mig i edert hus. Ni tänder edra vackra ljusstakar för mig, och jag har dock inte förtegat vem jag är och var jag kommer ifrån, och att jag är en eländig varelse.

Biskopen, som satt bredvid honom, berörde milt hans hand.

— Ni kan låta bli att säga mig vem ni är. Detta är inte mitt hus utan Jesu Kristi hus. Den, som

vill träda in här, den frågas inte vid dörren, om han har något namn utan om han har några bekymmer. Har ni några sorger, hungrar eller törstar ni, så är ni väkommen. Tacka mig inte och säg inte, att jag tagit upp er i mitt hus. Här bor ingen utom den, som behöver en tillflyktsort. Jag säger er, att ni, som gå förbi här, ha större rätt att åtnjuta skydd i detta hus än jag själv. Allt vad som finns här, tillhör er. Varför skall jag veta ert namn? För övrigt har ni ett namn, som jag kände, innan ni nämnde ert namn.

Främlingen satte upp ett förvånat ansikte.

— Verkligen? Ni visste vad jag hette?

— Ja, ni heter min broder.

— Hör nu, herr pastor, utropade främlingen. Jag var mycket hungrig, då jag kom hit, men ni är så god mot mig, att jag — jag vet inte hur det kommer sig, inte känner min hunger längre.

Biskopen såg på honom och frågade:

— Ni har väl fått utstå mycket?

— Ack, ja, i den röda rocken och kanonkulan vid foten, en brits att sova på, värme, köld, arbete och käpprapp. En dubbel kedja, då man

gjort den allra ringaste försyndelse, in i ensam cell, om man någon gång knotade. Även om man var sjuk och måste ligga till sängs, fick man behålla järnkedjan. Hundarna äro lyckligare. Nitton långa år! Jag är fyrtiosex år gammal. Och så till råga på allt — det gula passet.

— Ja, ni kommer från en verklig jämmerdal. Hör på mig. Det skall i himlen vara större glädje över en ångerfull syndare än över hundra rättfärdiga. Om ni kommer från denna lidandets plats med hat och groll mot människorna, då är ni att beklaga, om ni däremot hyser tankar av välvilja, saktmod och fredssällhet, så är ni en bättre människa än den bäste av oss.

Under tiden hade fru Magloire serverat maten. En soppa bestående av vatten, olja, bröd och salt och litet fläsk, ett stycke kött, fikon, ny ost och ett stort rågbröd. Dessutom hade hon på eget initiativ tagit fram en flaska gammal Mauves.

Vid anblicken härav flög plötsligt över biskopens drag den tillfredsställelse, som präglar gästfria människor.

— Till bords, utropade han med glad röst. Han bjöd, som han brukade, när han hade någon gäst till bords, vagabonden att sitta på sin högra sida, och fröken Baptistine satte sig lugnt vid hans vänstra.

Så läste biskopen bordsbön och öste upp av soppan efter gammal vana. Främlingen störtade sig girigt över sin tallrik.

Plötsligen sade biskopen:

— Det tyckes mig, som om det fattades något på bordet.

Fru Magloire hade verkligen endast satt fram så många tallrikar, knivar och gafflar, som nödvändigtvis behövdes, men när biskopen hade någon gäst, var det vana att hela silverservisen skulle stå på bordet — en oskyldig form av blandad välvilja och skrytsamhet.

Fru Magloire förstod anmärkningen, gick utan att säga ett ord ut ur rummet, och inom kort lyste hela silverservisen på bordet, symmetriskt arrangerad framför de tre deltagarne i supén.

IV.

YSTERIERNA I PONTARLIER.

För att man skall kunna göra sig en föreställning om hur det gick till vid denna taffel vilja vi här återgiva en bit av ett brev från fröken Baptistine till fru de Boischevron, i vilket samtalet mellan biskopen och galärslaven återgives med naiv utförlighet.

— Mannen brydde sig inte om någon och åt med en aptit så glupsk, som om han varit nära att dö av hunger. Men efter måltiden sade han:

— Herr kyrkoherde, det här var allt mycket för bra för mig, men det måste jag säga, formännen, som ej ville låta mig äta tillsammans med dem, leva mycket bättre än ni.

Oss emellan sagt, blev jag en smula förargad över anmärkningen. Min bror svarade honom:

— De måste också anstränga sig mer än jag.

— Nej, påstod den andre, de ha mer pengar än ni. Jag ser mycket väl, herr pastor, att ni är fattig. Ni är kanske inte ens kyrkoherde? Om den gode Guden vore rättvis skulle ni varit det.

— Den gode Guden är mer än rättvis, svarade min broder och tillade efter en stund:

— Ni går sålunda till Pontarlier, herr Valjean?

— Med tvångspass.

Så svarade han, om jag inte missminner mig Sedan fortsatte han:

— I morgon måste jag redan i gryningen vara på väg. Det är besvärligt att vandra på vägarna. Om nätterna äro kalla så äro dagarna desto varmare.

— Ni kommer då in i en trevlig trakt, sade min broder. Vid revolutionen ruinerades min familj, och jag flydde då först till Franche-Comté, där jag levde av mina händers verk. Jag ville gärna ha arbete och fick det också. Man har där mycket

att välja på. Där finns pappersbruk, garverier, brännerier, oljefabriker, klockindustrier, stål- och kopparverk, minst tjugo järnverk, däribland fyra mycket betydande i Lods, Châtillon, Audincourt och Beure.

Om jag inte misstager mig, var det dessa namn, min broder nämnde. Därvid avbröt han emellertid och vände sig till mig:

— Kära syster, ha vi inte släktingar i de trakterna?

Jag svarade:

— Jo, det hade vi förr. Bl. a. herr de Lucenet, gardeskapten i Pontarlier före revolutionen.

— Alldeles riktigt, svarade min broder, men 1793 brydde man sig inte om släktingar, då måste man lita på sig själv och sina starka armar. Jag har arbetat. Ni har i trakten av Pontalier, dit ni vandrar, en helt patriarkalisk och hemtrevlig industri, nämligen ysterier.

Därpå klarlade min bror för karlen, medan han trugade honom till att äta, hur ysterierna äro inrättade.

— De sönderfalla i två klasser, upplyste han.

De stora, som tillhöra de rika, med fyrtio à femtio kor, och som leverera 7—8,000 ostar under en sommar, och de små, kooperativt organiserade, som bildas av de fattigare. Det är bönder från bergssluttningarna, som slå sig ihop och bilda dem och naturligtvis dela vinsten. De engagera en ystmästare, som tre gånger om dagen tager emot mjölken från föreningens medlemmar och bokför den inlevererade kvantiteten. Mot slutet av april börjar fabrikationen, i mitten av juni drives boskapen uppåt bergen.

Främlingen blev lättare till sinnes, under de han åt. Min broder fyllde i hans glas med goc Mauves, av vilket vin han själv inte dricker, emedan det är för dyrt. Min broder lade under samtalet i dagen den obesvärade ledighet, som ni så väl känner till, och riktade även många lustiga anmärkningar till mig. Han kom ofta tillbaka till ostberedarens sysselsättning, som om han på så sätt ville låta främlingen förstå, att han med detta yrke kunde rädda sig ur sitt nödläge. En annan sak kommer jag också särskilt ihåg. Jag har sagt, vad det var för en människa. Nåväl, min bror lät varken vid bordet eller senare under hela kvällen,

om man undantager nämnandet av Jesu Kristi namn vid främlingens ankomst, ej falla ett enda ord, som erinrade mannen om vem min broder var. Och det var dock ett synnerligen lämpligt tillfälle att predika litet moral och låta främlingen eftertryckligt känna hans biskopliga auktoritet. Någon annan, som så haft en olycklig människa i sin hand, skulle inte blott sörjt för de materiella behoven utan även för själens, och skulle ansett det vara på sin plats med en del goda råd och förmaningar och milda förebråelser och hade säkerligen ej underlåtit att nämna något om ett bättre liv för framtiden. Min bror frågade inte ens främlingen efter hans födelseort eller hans levnadshistoria. Ty hans levnadshistoria inneslöt även historien om hans brott, och min broder var angelägen om att undvika allt, som kunde påminna den stackars människan om hans skuld. En gång avbröt han till och med sitt tal, när han nämnde något om bergsborna i Pontarlier, vars bostäder lågo nära himlen, och vars enkla rättskaffens leverne gjorde att de voro lyckliga och nöjda. Han trodde, att detta yttrande möjligtvis kunde smärta gästen. Jag har tänkt noga över saken och tror mig nu

förstå vad som försiggick i min broders hjärta. Han höll tydligen före, att tanken på det förflutna tillräckligt nog plågade den olycklige. Han höll det för sin plikt, att lindra hans bekymmer, i det han behandlade honom som en medmänniska och — om också endast för ett ögonblick — invaggade honom i den tron, att han var som vilken annan människa som helst. Är det inte att riktigt uppfatta sin kristliga kärleksplikt, när man finkänsligt undviker alla moralpredikningar och anspelningar och överhuvudtaget ej berör den ömma punkten? Det var den idé, tror jag, efter vilken min broder handlade. Vad jag kan säga är i alla händelser, att om han hyst dessa tankar, så har han likväl ej visat dem, icke ens för mig. Han var sig lik hela kvällen och betedde sig gentemot Jean Valjean, som om han hade herr Gédéon Le Prévost eller en prästerlig kollega som gäst.

Vid slutet av kvällsvarden, när vi just höllo på med fikonen, klappade det på dörren. Det var mor Gerbaud med sitt barn på armen. Min bror kysste den lilla på pannan och bad mig om femton sous, som jag hade på mig, och överläm-

nade dem till mor Gerbaud. Främlingen lade inte märke till något av detta, han föreföll nu vara ganska uttröttad. Så läste min bror bordsbönen, sedan den stackars mor Gerbaud avlägsnat sig, och vände sig till främlingen med orden:

— Ni längtar säkert efter er säng.

Fru Magloire dukade av, och jag begrep, att vi måste begiva oss till våra rum för att låta främlingen gå till vila. Jag skickade senare ner fru Magloire med ännu en fäll, som hon lade på hans säng. Nätterna äro kalla, och det behövs något varmt att hölja sig i. Skada att fällen var så gammal och att nästan alla håren voro avnötta. Min bror köpte den när han var i Tyskland, i Tottingen, där Donau rinner upp, tillsammans med den kniv med elfenbensskaft, som jag använder vid måltiderna.

Fru Magloire kom genast upp igen. Vi förrättade vår bön i det rum, där vi torka tvätt, och drogo oss sedan, utan att säga ett ord, tillbaka till våra rum."

V.

LUGN.

När biskopen hade sagt godnatt till sin syster, tog han en av silverstakarna på bordet och gav den andre åt sin gäst, sägande:

— Nu, herr Valjean, skall jag föra er till ert rum.

Mannen följde honom.

Som man kunnat finna av vad som ovan omtalats var våningen så inredd att man för att kunna komma in i bönekammaren, där alkoven var, måste gå igenom biskopens sovrum.

I samma ögonblick de gingo igenom detta rum, höll fru Magloire på att låsa in silvret i väggskåpet vid sängen. Det var det sista, hon gjorde varje kväll, innan hon lade sig.

Biskopen visade sin gäst in i alkoven. Där stod en prydlig och ren säng bäddad. Mannen satte ljusstaken på ett litet bord.

— Sov nu gott, sade biskopen. I morgon bittida skall ni få en kopp spenvarm mjölk, innan ni ger er åstad.

— Tack, herr pastor, svarade mannen.

Knappast hade han uttalat dessa fridens o.d, förrän han plötsligt, utan någon som helst övergång, greps av en märkvärdig rörelse, vilken skulle ha förskräckt de båda fromma kvinnorna, om de varit vittne till den. Ännu i dag är det svårt för oss att fatta den känsla, som grep honom i detta ögonblick. Ville han varna eller hota någon? Följde han helt enkelt en dunkel och omedveten instinkt? Han vände sig häftigt mot den gamle mannen, lade armarna i kors, stirrade vilt på sin värd, och skrek med hes stämma:

— Åh, är det verkligen sant, att ni vill härbärgera mig här, alldeles intill er själv.

Han avbröt sig och tillade med ett hemskt skratt:

— Har ni verkligen betänkt er riktigt? Vem har sagt er, att jag icke är en mördare?

Biskopen lyfte ögonen mot taket och svarade:

— Det blir vår Herres sak.

Sedan rörde han högtidligt och allvarligt läpparna som till bön, lyfte två av högra handens fingrar och välsignade mannen, vilken icke böjde sig. Utan att vända huvudet för att se sig om, återvände han till sitt rum.

Då alkoven togs i anspråk, drogs ett draperi tvärs över bönrummet och dolde altaret. Biskopen knäböjde, då han gick förbi förhänget, och bad en kort bön.

Ögonblicket därefter befann sig biskopen i trädgården, gående fram och tillbaka, grubblande och drömmande, med själen fylld av de stora och underbara ting, som Gud uppenbarar om natten för de ögon, som förbli öppna.

Vad mannen beträffar, var han så uttröttad, att han icke ens hade använt sig av de härliga lakanen. Han hade blåst ut ljuset genom näsborrarne på straffångars sätt och kastat sig fullständigt på-

klädd på sängen, där han ögonblickligen djupt insomnat.

Klockan slog tolv, då biskopen återvände från trädgården till sitt rum.

Några minuter därefter var allt lugnt i det lilla huset.

VI.

JEAN VALJEAN.

Mitt i natten vaknade Jean Valjean.

Jean Valjean var av en fattig bondsläkt från Brie. I sin barndom hade han inte lärt sig läsa, och när han uppnått mannaåldern, hade han blivit timmerhuggare i Faverolles. Hans moder hette Jeanne Mathieu, hans fader Jean Valjean eller Vlajean sannolikt en sammandragning av Voilá Jean.

Jean Valjean hade en allvarlig läggning, utan att vara tråkig, vilket är typiskt för tillgivna naturer. På det hela taget var det något slutet och obetydligt — åtminstone vid första påseende — i Jean Valjeans utseende. Redan som liten hade han förlorat sina föräldrar. Modern ha-

de dött i en dåligt skött barnsäng, och fadern, vilken liksom han själv varit skogsarbetare, hade fallit ned från ett träd och slagit ihjäl sig. Sedan hade han inga andra anhöriga än en äldre syster, vilken var änka med sju barn. Hon hade uppfostrat Jean Valjean och så länge hon hade någon man, fick hennes yngre broder bo och äta hos henne. Mannen dog, då det äldsta barnet var åtta år och det yngsta ett. Jean Valjean var på sitt tjugofemte. Vid mannens död blev det hans tur att försörja sin syster.

Han ansåg det som en självklar plikt, även om han gjorde det med en viss barskhet. Hans ungdom förflöt sålunda under hårt och dåligt betalt arbete. Man hade aldrig hört honom ha någon käresta, därtill hade han aldrig haft tid.

Han återvände trött på kvällen och åt sin mat utan att yttra något. Hans syster, mor Jeanne, tog ofta de bästa bitarna från hans fat, när han åt, en bit kött, en skiva fläsk eller ett kålhuvud, och gav dem åt ett av sina barn, under det han själv, lutad över bordet, med huvudet nästan i tallriken och det långa håret hängande över ögo-

nen, icke låtsade se något. På andra sidan den lilla gatan, icke långt ifrån Valjeans hydda, bodde en gammal bondkvinna, som hette Marie Claude. Valjeans barn, som nästan alltid voro hungriga, brukade ofta springa dit och i moderns namn låna en kruka mjölk, som de tömde bakom en buske så skyndsamt, att de spillde på sina förkläden. Om modern vetat om dessa små bedrägerier, hade hon säkert bannat de små syndarna. Jean Valjean betalade brummande mjölken bakom moderns rygg — på det sättet blevo barnen aldrig straffade.

Under huggningstiden förtjänade han 24 sous om dagen. Den övriga tiden arbetade han som skördehjälpare, oxdrivare eller arbetskarl. Han gjorde så gott han kunde. Systern arbetade å sin sida, men vad skall man göra med sju barn. Det var en sorglig samling människor, som eländet undan för undan tryckte och hotade att strypa. Så blev det en sträng vinter. Jean hade inget arbete. Familjen hade intet bröd. I ordets bokstavliga betydelse. Men sju barn.

En söndagskväll, då Maubert Isabeau, som ha-

de ett bageri vid kyrkplatsen, var färdig att lägga sig, hörde han ett häftigt slag på det gallerförsedda fönstret åt gatan. Han kom just lagom för att se en arm i ett hål, som gjorts med ett knytnävsslag. Handen grep om ett bröd. Isabeau skyndade ut efter tjuven, som sprang så fort, han kunde. Han fick tag i honom. Tjuven hade kastat brödet, men var fortfarande blodig. Det var Jean Valjean.

Detta tilldrog sig 1795. Jean Valjean blev dragen inför domstol "för nattlig inbrottsstöld i bebott hus". Han hade ett gevär, som han visste begagna sig av bättre än någon annan, han var nämligen krypskytt. Det var honom också till skada, ty mot krypskyttar och smugglare hyste man lika berättigad fördom som mot rövare. I alla fall är det en stor klyfta mellan den sortens folk och de förskräckliga mördare, som staden frambringar. Krypskytten lever i skogen, smugglaren lever bland bergen eller på havet. Staden gör människorna grymma, under det att naturen gör dem vilda, den utvecklar denna sida, men ofta utan att förstöra det mänskliga.

Jean Valjean blev förklarad skyldig. Lagen undgår ingen. Civilisationen kan utan tvivel frambringa de mest fruktansvärda ögonblick, det är, då straffet förkunnas. Vilka hemska minuter, då den dömde märker hur samhället avlägsnar sig och förkunnar sitt beslut att utan återvändo övergiva en tänkande varelse! Jean Valjean blev dömd till fem år bland galärerna.

Den 22 april 1796 förkunnades i Paris segern vid Montenotte, hemburen av Buona-Parte, som enligt direktoriets av den 16 floreal år IV proklamation var högste befälhavare för den italienska armén. Samma dag länkades en lång kedja i Bicêtre. Jean Valjean utgjorde en länk av denna kedja. En f. d. fångvaktare, som nu nått nära de nittio åren, erinrar sig ännu klart hur den olycklige blev fastsmidd i slutet av fjärde kedjan vid gårdens norra hörn. Han satt liksom de andra på marken. Han tycktes inte förstå situationen, mer än att det var någonting förskräckligt, som försiggick. Det är möjligt att den stackars mannen, som var okunnig om allt, bakom sina otydliga föreställningar uppfattade, att det var något märkvärdigt och ena-

stående som hände. Under det man med kraftiga slag fäste bulten i hans halsjärn, grät han, så att tårarna höllo på att kväva honom, och han förmådde endast då och då framstamma:

— Jag var timmerhuggare i Faverolles.

Alltjämt snyftande höjde han sin högra hand och sänkte den sedan gradvis, som om han berört sju olika små huvuden. Man förstod av denna gest, att det brott han utfört, hade han gjort för att skaffa mat åt dessa sju små barn.

Efer en resa på 27 dagar i en usel kärra och med kedjan om halsen kom han till Toulon. Där fick han taga på sig den röda kappan. Allt, som bar vittne om hans föregående liv, till och med hans namn, utplånades, han var icke längre ens Jean Valjean, han var nummer 24601. Vad skulle det bliva av hans syster? Hur skulle det gå med de sju barnen? Var det någon, som bekymrade sig om dem? Vad blir det av bladen hos det unga träd, som sågas av vid roten?

Det är alltid samma historia. Dessa stackars levande varelser få hädanefter utan stöd, utan skydd, gå sitt öde tillmötes, var och en åt sitt håll

kanske. Så småningom försvinna de i den hemska dimma, som uppslukar ensamma öden i det dystra mörker, i vilket undan för undan så många olyckliga försvinna under människosläktets sorgfyllda vandring. De lämna landet, socknen där de vuxit upp glömmer dem, och efter några års tid i fängelse glömde Jean Valjean dem själv. I det hjärta, där det förut varit ett sår, var det nu ett ärr. Det var allt. En enda gång hörde han talas om sin syster. Det var i slutet av fjärde året av sin fängelsetid. Jag kommer inte mer ihåg, hur denna underrättelse nådde honom. I alla fall hade någon, som kände dem hemifrån, sett hans syster i Paris. Hon bodde i en usel gata, nära Saint-Sulpice, hon hade inte mer än ett barn hos sig, det yngsta, som var en liten pojke. Var voro de andra sex? Kanske visste hon det inte själv. Hon gick varje morgon till ett tryckeri, där hon var falserska och bokbinderska. Hon måste vara där klockan sex, långt innan dagen grydde på vintern. I samma hus som tryckeriet fanns det en skola, och dit förde hon sin pojke som nu var sju år. Som hon själv började klockan sex och skolan inte förrän klockan sju, måste det stackars

barnet vänta en timme på gården, innan han släpptes in. Man ville inte ha barnet på tryckeriet, han generade, sade man. När arbetarne kommo på morgonen gingo de förbi den lille, som satt på stenläggningen halvt sömndrucken, när han ej somnat in i skuggan, hopkrupen över sin korg. När han grät, hyste den gamla portvaktarfrun medlidande med honom och lät honom lägga sig på en madrass i sitt kyffe; där låg han och tryckte sig mot katten, för att frysa mindre. Klockan sju var han i skolan. Se där vilka underrättelser man bringade Jean Valjean.

Då han fick dem, var det, som om en blixt plötsligt belyste dessa älskade varelsers öde, som om ett fönster plötsligt öppnats och sedan lika hastigt tillslutits. Så hörde han ingenting mera om dem, återsåg dem aldrig, mötte dem aldrig och vi finna dem ej mera i denna dystra berättelse.

Mot slutet av fjärde året kom Jean Valjeans tur att rymma. Kamraterna hjälpte honom så gott sig göra lät, enligt bruket på denna hemska plats. Han irrade två dagar fritt omkring på fälten, om det kan kallas frihet att bliva förföljd, vända sig om varje ögonblick, darra vid minsta ljud, vara rädd

för allt, för elden som ryker, för människan, man möter, för hunden, som skäller, för hästens hovslag, för klockan som slår, för natten, emedan man intet ser, för dagen, därför att man ser, för vägen, för stigen, för busken och för sömnen. På andra dagens afton blev han gripen. Han hade varken ätit eller sovit på trettiosex timmar. Rätten dömde honom till tre års förlängning av straffet, det blev åtta år. Efter sex år blev det åter hans tur att rymma. Han gjorde det, men hann ej fullborda flykten. Han hade fattats vid uppropet. Man sköt av ett kanonskott, och på natten funno de honom gömd under kölen av en båt, som var under byggnad. Han satte sig till motvärn. För flyktförsök och våldsamt motstånd blev han, i enlighet med lagen, dömd till fem års ytterligare straff, av vilka två år i dubbla länkar. Det var tretton år. Efter tio år var det hans tur igen. Han lyckades inte bättre. Tre år till för detta förnyade försök. Det var sexton år. Slutligen, jag tror det var efter fyra år, försökte han igen en sista gång, men blev gripen endast efter fyra timmars frånvaro. Tre år för dessa fyra timmar. Det var nitton år. I oktober 1815 blev han

frigiven, han hade kommit dit 1796 för att han krossat en ruta och tagit ett bröd.

Här lämnar jag plats för en kort parentes. Det är andra gången, som författaren till denna bok under sina studier av kriminaliteten och strafflagen möter tjuven, som tagit ett bröd. Claude Gueux hade stulit ett bröd. Jean Valjean hade stulit ett bröd. Enligt en engelsk statistik ha fyra stölder av fem sin omedelbara orsak i hunger.

Jean Valjean hade förts till fängelset snyftande och darrande, han lämnade det fullkomligt okänslig. Han hade förts dit förtvivlad, han lämnade det som en dyster och hänsynslös man.

Vad hade tilldragit sig i denna själ?

VII.

HUR DET SER UT I EN FÖRTVIVLADS HJÄRTA.

Låt oss försöka säga det.

Samhället bör betrakta dessa händelser, därför att det själv frambringar dem.

Jean Valjean var, som vi redan nämnt, en obildad man, men han var inte dum. Det naturliga ljuset upplyste hans inre. Olyckan, som också frambringar klarhet, hade ökat den smula ljus, som fanns i denna själ. Under piskan, i kedjor och i fängelsehålan, under slitet i det brännande solskenet, på den hårda träbritsen slöt han sig inom sig själv och tänkte.

Han gjorde sig till domare.

Han började med att döma sig själv.

Han erkände, att han icke blev oskyldigt straffad. Han tillstod, att han utfört en låg och klandervärd handling, att man kanske inte nekat honom detta bröd, om han bett om det, att det i alla händelser varit bättre att vänta, tills man givit honom det av barmhärtighet eller tills han själv förtjänat det genom arbete, att det ej endast var att säga: kan man vänta, när man är hungrig? Att det för det första sällan händer, att en människa bokstavligen dör av svält, och att människan lyckligtvis eller kanske olyckligtvis är så beskaffad, att hon kan lida mycket och länge, både psykiskt och fysiskt, innan hon dör; att det därför krävdes tålamod; att detta varit bättre även för de stackars barnen; att det var en vansinnig, oöverlagd handling av honom, olyckliga och svaga människa att tro att man kan taga samhället i kragen och klara sig ur nöden genom att stjäla; att det i alla händelser var en dålig utväg ur eländet att utföra en låg handling, korteligen han hade haft orätt.

Därpå frågade han sig:

Var han den ende, som haft orätt i denna sorgliga historia? Var det överhuvud taget inte något

att lägga vikt vid att han, arbetaren utan arbete, inte haft något bröd, fastän han velat arbeta. Hade slutligen inte, sedan nu brottet blivit begånget och erkänt, hans straff varit för hårt och för grymt? Var inte lagens misstag större mot honom än hans mot lagen? Hade det inte varit en övervikt i den av rättvisans vågskålar, vari försoningsstraffet låg? Försonade icke överskattningen av hans brott förseelsen, så att denna hans förseelse emot samhället blev ett intet emot det som samhället tillfogat honom? Blev icke den skyldige offret, blev icke gäldenären fordringsägare och kom inte rätten på dens sida, som förbrutit sig mot den? Var icke detta straff, förlängt genom hans rymningsförsök, ett angrepp av den starkare mot den svagare, ett brott av samhället mot individen, ett brott, som började på nytt varje dag, ett brott som varade nitton år?

Han frågade sig om mänskligheten hade rätt att låta sina medlemmar finna sig i både dess meningslösa brist på förutseende och dess obarmhärtiga förutseende och att pressa en människa mellan en brist och ett överflöd, bristen på arbete, över-

flöd på straff. Var det ej himmelsskriande att samhället behandlade så just de av det nyckfulla ödet sämst lottade, vilka i stället förtjänat den största skonsamhet.

Efter alla dessa reflexioner dömde han samhället, föraktade och hatade det.

Han gjorde det ansvarigt för det öde, han fick lida, och han sade sig att han en dag kanske skulle ställa det till räkenskap. Han sade sig att det icke var rimlig proportion mellan den skada, han förorsakat, och den skada, man tillfogat honom. Slutligen ansåg han att hans straff visserligen icke var orättvist men alldeles för hårt.

Vreden kan vara orimlig och vansinnig, man kan med orätt bliva uppbragt, men man harmas icke utan att man har rätt i ett eller annat hänseende. Jean Valjean kände sig harmsen.

Förresten hade samhället aldrig gjort honom annat än ont. Aldrig hade han sett annat av det än dess stränga ansikte, som kallas rättvisa, och som visar sig, då det slår till. Människorna hade aldrig brytt sig om honom utom när de velat skada honom. All kontakt med dem hade för ho-

nom varit som ett slag. Aldrig sedan sin barndom sedan han skildes från mor och syster, hade han fått ett vänligt ord eller en välvillig blick. Genom lidandet kom han så småningom till den övertygelsen, att livet var en strid och att han blivit slagen i denna kamp. Han hade intet annat vapen än sitt hat. Han beslöt att vässa det i fängelset och taga det med sig därifrån.

I Toulon fanns det en skola för galärslavarna, där munkar undervisade dem av de olyckliga, som hade lust därtill, i de viktigaste ämnena. Han var en av dem, som hade lust. Han gick i skolan i fyra år, han lärde sig läsa, räkna och skriva. Han kände att utveckla sitt förstånd var det samma som att förstärka sitt hat. I vissa fall kan upplysning och vetande tjäna det onda.

Det är sorgligt att säga, men efter att ha dömt samhället, som hade vållat hans olycka, dömde han försynen, som skapat samhället.

Han dömde även försynen.

Under dessa nitton år av tortyr och slaveri på samma gång lyftes och föll sålunda denna själ.

Från ena hållet inströmmade ljus och från ett annat mörker.

Jean Valjean var, som man sett, ingen dålig människa. Han var ännu god, när han kom till fängelset. Där förbannade han samhället, och han kände, att han blev ond. Han förbannade försynen och kände, att han blev ogudaktig.

Här är det omöjligt att inte göra några reflexioner.

Kan den mänskliga naturen så helt och hållet omvandlas? Människan, som Gud skapat god, kan hon göras dålig av människorna? Kan själen fullständigt förändras genom ödet, bliva dåligt genom ett vidrigt öde? Kan hjärtat bliva vanskapt och ådraga sig obotliga skador och sjukdomar under trycket av allt för stora olyckor, alldeles som vår ryggrad om vi vistas under ett för lågt valv? Finns det inte i varje mänsklig själ och fanns det icke i synnerhet hos Jean Valjean en gudomlig gnista, oförgänglig i denna världen, och odödlig i den andra, som det goda kan utveckla, ansa, tända och komma att bli till ett skinande ljus, och som det onda aldrig helt och hållet förmår utsläcka?

Detta var allvarliga och svårlösta frågor; på den sista av dem skulle troligen varje fysiolog ha svarat nej, och detta utan tvekan, om han sett Jean Valjean i Toulon under de vilans timmar, som för straffångens voro drömmandets; när han satt med korslagda armar på någon av hävstängerna till ett vindspel med ena ändan av sin kedja nedstoppad i fickan för att den ej skulle släpa, denne dystre, allvarsamme och tystlåtne galärslav, en lagens paria, som betraktade mänskligheten med hat, dömd av sin samtid och beskådande himlen med bitterhet.

Vi ha ej heller sökt dölja för oss, att en fysiolog, som iakttog denne man, skulle funnit ett obotligt elände; han skulle kanske beklagat detta lagarnas offer, men han skulle ej ens vågat försöka något botemedel; han skulle vänt sin blick bort från de underjordiska grottor, han anade och skymtade i denna själ och liksom Dante vid infernos port skulle han ur denne mans tillvaro utplånat det ord, som Gud dock en gång skrev med sitt finger på människornas panna: Hoppas.

Detta hans själstillstånd, som vi nu försökt ana-

lysera, stod det lika klart för Jean Valjean själv? Såg han tydligt de beståndsdelar, som bildade hans moraliska förnedring? Denne hårde och okunnige man, hade han klart för sig ordningsföljden av de tankar, som undan för undan fört honom mot de dystra åsikter, vilka sedan så många år bildade horisonten i hans inre värld. Var han fullt medveten om, vad som passerat inom honom, och vad som rörde sig där?

Vi våga ej påstå det, ja, vi tro det icke ens. Jean Valjean var alltför okunnig, även efter de stora olyckor, han träffats av, och hans tanke- och känsloliv var alltför dimmigt och oklart. Det fanns ögonblick, då han själv ej annat än dunkelt insåg, vad det var han förnam. Nej, Jean Valjean vandrade i mörker, han led av detta mörker, han hatade och avskydde detta mörker. I denna skymning levde han dagligen, trevande kring sig som en blind eller som en sömngångare. Endast någon gång träffades han, antingen genom en impuls utifrån eller från sitt eget inre, av ett vredesanfall, av en skärpning i sina lidanden, vilket som en vitglödande, snabb blixt upplyste hela hans själ och

oförmedlat ställde allt omkring honom i ett förskräckande ljus, både de hemska avgrunderna och de dystra utsikterna för framtiden.

Men när blixten försvunnit, återtog natten sitt välde. Var befann han sig? Han visste det icke längre.

Det typiska för den sortens straff, Jean Valjean fick utstå, är att det behärskas av obarmhärtigheten, som är förslöande och förråande och vilken så småningom förvandlar människan till ett oskäligt djur. Stundom till ett vilt djur. Jean Valjeans upprepade rymningsförsök bevisa lagens märkvärdiga inflytande på den mänskliga själen. Så ofta tillfälle erbjudit sig, hade Jean Valjean förnyat sina dåraktiga och gagnlösa rymningsförsök utan att ett ögonblick tänka på resultatet eller på föregående försök. Han gav sig i väg som vargen, som finner buren öppen. Instinkten sade honom: — — Rädda dig! Förnuftet sade honom: — Stanna! Men framför en så våldsam frestelse försvann förnuftet och endast instinkten var kvar. Endast djuret inom honom handlade. När han så blev

gripen på nytt, gjorde det straff, som blev honom pålagt, honom endast ännu mera vild.

En detalj, som vi icke böra förbigå, är, att han hade en fysisk styrka, som ingen annan i hela fängelset. Vid de mest ansträngande arbeten, när det gällde att sticka på ett tåg eller sköta vindspelet, då var Jean Valjean värd fyra män. Han kunde lyfta och bära otroliga bördor på sin rygg; en gång hände det, att han ersatte det verktyg, man kallar domkraft och vars forna franska benämning, orgueil, — detta sagt inom parentes — har givit namn åt Montorgueilgatan strax invid Paris' hallar. Hans kamrater i fängelset hade också givit honom namnet Jean Domkraft. En gång, då man reparerade rådhusets i Toulon balkonger, lossnade en av dess beundransvärda pelare utförda av Puget. Jean Valjean, som befann sig där, stödde pelaren mot skuldran till dess arbetarna hunno infinna sig.

Hans vighet överträffade om möjligt hans styrka. Det finnes vissa straffångar, vilka ständigt drömma om flykt och som sluta med att av styrka och vighet i förening skapa en verklig vetenskap. Hela den mystiska statiska vetenskapen utövas

dagligen av fångarna, dessa varelser, vilka ständigt avundas flugorna och fåglarna. Att övervinna ett lodrätt hinder och finna stödjepunkter, där man knappast ser den ringaste ojämnhet, allt detta var en lek för Jean Valjean. Fanns det en mur i vinkel så kunde han, genom att spänna rygg och vador, med armbågar och hälar inpassade i varje ringa hålighet i muren, liksom genom trolleri taga sig upp till tredje våningens höjd. Det hände, att han klättrade ända upp till fängelsets tak.

Han talade föga och skrattade aldrig. Det fordrades något enastående för att avlocka honom — en eller två gånger om året — ett av dessa straffångarnas dystra småleenden, som likna ett eko från ett djävulskt skratt. Han tycktes alltid upptagen av att betrakta något hemskt och fruktansvärt.

Det var han verkligen också. Med en kuschad naturs sjukliga uppfattningsförmåga, kände han att något förskräckligt vilade över honom. Varje gång han försökte lyfta blicken ur det hemska dunkel, han vandrade i, såg han med förfäran blandad med raseri ett sammanhopande av tvång, lagar, fördomar, människor och handlingar, bil-

dande en oerhörd, konturlös massa, som förskräckte honom och som ej var något annat än den häpnadsväckande pyramid, som vi kalla civilisationen. Här och var i denna virvlande samling varseblev han, ibland helt nära sig, ibland långt avlägset, som på en otillgänglig platå, någon grupp eller någon detalj i skarp belysning, än uppsyningsmannen med piskan, än gendarmen med sabeln, där borta biskopen med sin biskopsmössa och högt uppe nära solen kejsaren med sin glittrande krona. Det tycktes honom, som om dessa avlägset belägna ljuspunkter gjorde allting ännu mörkare och dystrare. Allt detta, lagar, fördomar, människor och handlingar rörde sig över honom enligt de mystiska och invecklade lagar, Gud nedlagt för vår värld. Det trampade ned honom och krossade honom med en egendomlig oberördhet, med likgiltighetens hela grymhet och obönhörlighet. Dessa själar, vilka smakat till sista droppen olyckans bägare, vilka vistas i de helvetets utkanter, dit blicken knappast når, dessa av lagen fördömda känna på sina huvuden hela tyngden av det mänskliga samhället, denna värld, som är så förfärlig för dem, vilka ej

tillhöra den, så fruktansvärd och ohygglig för dem, vilka sjunkit under den.

När Jean Valjean befann sig i denna situation, då drömde han, men hurudana voro väl dessa hans drömmar?

Om sädeskornet mellan kvarnstenarna kunde tänka, skulle det hysa samma tankar som Jean Valjean.

Allt detta, verkligheter uppfyllda av gengångare, hägringar fyllda med sanning och verklighet, hade slutat med att av hans inre göra ett virrvarr, som ej kan beskrivas.

Ibland mitt under sitt arbete i fängelset började han grubbla. Hans förnuft, som på samma gång mognat och grumlats genom lidandet, gjorde uppror. Allt, vad som hänt honom, tycktes honom orimligt. Allt, vad som omgav honom, syntes honom overkligt. Han sade sig: — Det är en dröm. Han såg fångvaktaren några steg ifrån sig, han tycktes honom som en fantom, men plötsligt gav honom fantomet ett slag. Den synliga naturen var knappast till för honom. Man skulle nästan kunna säga att det för Jean Valjean varken fanns sol eller sommardagar, ingen strålande himmel, in-

ga friska vårmorgnar. Jag vet inte genom vilken glugg ljuset skulle kunnat upplysa hans själ.

För att slutligen sammanfatta det som kan sammanfattas i de resultat, som vi komma att meddela, inskränka vi oss till att nämna, att efter nitton år hade Jean Valjean, den oförarglige timmerhuggaren i Faverolles, den fruktansvärde straffången från Toulon, tack vare fängelset, utvecklat två dåliga sidor: för det första var han i stånd att utföra en dålig handling, snabbt och oöverlagt av ren instinkt, som en slags hämnd för det onda han lidit, för det andra kunde han genomföra en förut planerad och överlagd dålig handling, vilken framkallades av de falska föreställningar, som nå dem, som drabbats av sådana olyckor. Hans planläggande passerade de tre grader, vilka endast vissa naturer genomlöpa, förnuftet, viljan och fasthållandet. Drivkraften hos honom var den ständiga förtrytelsen, själens bitterhet och den djupa känsla av de oförrätter, som han lidit; han reagerade till och med mot det goda och oskyldiga, om han någon gång mötte det. Såväl slutpunkten som utgångspunkten för hans tankar var hatet mot den mänsk-

liga lagen. Detta hat blir, om det ej hejdas av någon försynens skickelse i sin utveckling, ett hat mot samhället, mot mänskligheten och mot skapelsen, det framkallar en obestämd lust att skada vem det än vara månde.

Som man ser, var det inte helt och hållet obefogat, att man i passet betecknade Jean Valjean som en mycket farlig person.

År för år hade denna själ långsamt men säkert förtorkats. När hjärtat uttorkas, uttorkas samtidigt tårarna. Då han lämnade fängelset hade han icke fällt en tår på nitton år.

VIII.

EN MAN ÖVER BORD!

En man över bord!

Vem bryr sig om det? Fartyget stannar inte. Vinden driver det vidare, och det måste fortsätta sin färd. Det seglar förbi.

Mannen försvinner i vågorna och dyker upp igen. Han ropar, sträcker upp armarna, ingen hör honom. Matroser och passagerare tänka endast på stormen, som utan förbarmande skakar fartyget. Ingen ser den förolyckade. Hans huvud är endast en punkt på den oändliga vattenytan.

Förtvivlade skri ljuda över vågkammarna. Hur hemsk är ej för honom synen av det segel, som försvinner bort ur hans åsyn! Han stirrar

efter det med sina ögons fulla kraft. Men, ack ve! Det blir mindre, allt mindre och mindre. För en stund sedan var han med de övriga matroserna på däck och var delaktig i liv och ljus, han var en levande varelse. Och nu! Han råkade halka, han har fallit, och nu är allt förbi.

Han kämpar i den förfärliga vattenmassan. Hans fötter träffa ej annat än ett ständigt vikande stöd. Vågorna, vilka splittrats i otaliga kammar av stormen, brusa fasaväckande omkring honom, de avgrundsdjupa vågdalarna uppsluka honom, vattnets skum piskar hans anlete, en hel pöbelskock av vågor spotta honom i ansiktet, oväntade vattenvirvlar draga ned honom till hälften; för varje gång, han pressas ned under vattnet, skymtar för hans blick nattsvarta avgrunder. Förskräckande, okända växter sträcka ut sina fångstarmar efter honom, binda samman hans fötter och söka draga honom till sig. Han känner att han blir en del av avgrunden, att han går upp i havets skum under det att vågorna lekfullt kasta honom sinsemellan och han själv dricker den bittra kalken under det att den fega oceanen anstränger sig till

det yttersta för att dräpa honom. Det är oändligheten, som fröjdar sig åt hans dödskamp. Det förefaller honom, som om hela denna vattenmassa bestode av hat.

Men alltjämt kämpar han, försöker att försvara sig, strävar efter att hålla sig uppe, simmar och arbetar. Han, vars svaga krafter snart uttömmas, strider mot det outtömliga.

Men var är fartyget? Långt där borta. Det är knappast synligt mot horisontens bleka dager.

Kastbyarna vina och vågkammarna störta sig över honom. Han höjer ögonen och ser intet annat än de dödsbleka molnen. Döende åskådar han havets ofattliga raseri. Hans straffas genom detta raseri och är själv på väg att bli vansinnig. Han hör ljud, främmande för människors öron, ljud, vilka synas komma från platser, utanför denna jord, från okända, förskräckande världar.

Väl flyga fåglar över de oändliga vattenvidderna, såsom änglar sväva över allt jordelivets lidanden, men vad kunna de väl göra för hans räddning? De flyga, höja och sänka sig på starka vingar och han, han stönar och suckar.

Han känner sig omgiven av tvenne oändligheter, oceanen och himlen, den ena graven, den andra svepningen. Nu bryter natten in. Han har redan simmat omkring i timmar, hans krafter börja svika. Fartyget, detta avlägsna ting med människor ombord, har försvunnit. Han är ensam i den hemska, skymmande vattenöknen. Han sjunker, häver sig och vrider sig som en orm. Han känner osynliga makter, som vilja draga ned honom och han ropar.

Det finns inga människor mer. Var är Gud?

Han ropar. Runtomkring honom och över honom är endast rymden, vattnet, algerna och klipporna, men de äro alla döva och stumma. Han riktar sina böner till stormen; den okänsliga stormen lyder blott det oändliga väsendet. Runt omkring honom råder mörker, dimma ödslighet, stormens vilda och omedvetna upplopp, de otämda vattnens oändliga och vilda svall. Inom honom härskar skräcken och trötthetен. Under honom avgrunden. Ingenstädes en stödjepunkt. Han tänker på den döda kroppens okända och dystra öden i mörkrets obegränsade värld. En kyla, som

ej känner några gränser, bemäktigar sig honom. Hans händer öppnas och slutas; vad fånga de? Intet. Stormar, moln, virvlar, onyttiga stjärnor! Vad återstår att göra? Förtvivlad uppger han allt; den, som är trött, trött på allt, tager sitt parti och dör. Han släpper allt och nu vaggas han för evigt i de allt uppslukande, dystra djupen.

Då grips han av förtvivlan. Trött på den tröstlösa kampen beslutar han sig för att dö och sjunker i förintelsens djup.

Denne man, som hjälplöst går under på havet, liknar även den olycklige, som av den obarmhärtiga lagen dömes till andlig och moralisk förintelse.

Den själ, som av samhället kastas över bord och överlämnas åt sig själv, kan förlora livet, och vem skall åter uppväcka den?

IX.

NY MISSHANDEL.

När Jean Valjean fick lämna fängelset, när han hörde de underbara orden: Du är fri! genombävades han av en obeskrivligt salig känsla, och han tyckte, att äntligen en stråle ljus, en stråle av de levandes verkliga ljus, trängde plötsligt in i hans själ. Men det dröjde inte länge, förrän detta ljus åter förbleknade. Tanken på friheten hade hänryckt honom, han trodde, att ett nytt liv skulle börja för honom. Men han skulle snart förstå vad slags frihet det är, som förekommer i samband med ett gult pass.

De nya erfarenheterna började redan i fängelset. Enligt hans egen beräkning skulle hans besparingar belöpa sig till 171 francs. Visserligen hade

han glömt att draga ifrån sön- och helgdagar, vilket betydde ett oväntat avdrag på tjugofyra francs. Hur det var, så gjordes emellertid även en del andra avdrag, så att han slutligen inte erhöll mer än 109 francs och femton sous.

Han hade inte förstått denna beräkning och var övertygad om att han blivit bedragen.

Dagen efter det han blivit försatt i frihet såg han i Grasse framför en parfymfabrik en del män, som lastade av varubalar. Han erbjöd sin tjänst, och då arbetet brådskade, blev hans erbjudande antaget utan vidare. Han var klok, stark och händig samt gjorde sitt bästa, och hans arbetsgivare tycktes vara nöjd med honom. Då kom en gendarm vägen förbi och bad att få se hans papper. Det gula paset måste alltså fram, och så fortsatte han arbetet. Strax innan hade han frågat en av arbetarna, hur mycket man förtjänade om dagen på detta arbete.

— Trettio sous, blev svaret.

På kvällen anmälde han sig hos sin arbetsgivare, enär han nästa morgon måste vidare tidigt

i gryningen, och begärde sin lön. Denne sade ingenting och gav honom endast tjugofem sous. Han protesterade men fick till svar,

— För en sådan som du är det nog.

Han ville inte utan vidare uppgiva sin rätt. Då såg arbetsgivaren på honom och sade skarpt:

— Vill du då tillbaka till fängelset?

Även här hade han blivit lurad.

Staten, samhället hade lurat honom i stort genom att hålla inne hans dagspenning i nitton år; nu blev han dragen vid näsan av de enskilda människorna.

Frigivelsen betydde ännu inte frihet. Om man kommer ut ur fängelset, så har man därmed inte skakat domen av sig.

Så hade det gått honom i Grasse. Vi ha förut sett, hur det gick honom i Digne.

X.

UPPVAKNANDET.

När klockan i domkyrkans torn slog två, vaknade alltså Jean Valjean. Han vaknade, emedan bädden var för bra. Nära tjugo år hade förflutit, sedan han sovit i en säng, och ehuru han ej klätt av sig, var denna sensation dock alltför ny för att den ej skulle störa hans sömn.

Han hade sovit något över fyra timmar. Hans trötthet var borta. Han brukade inte sova länge.

Han öppnade ögonen och såg sig omkring i mörkret, så slöt han dem ånyo för att åter insomna.

Om man under dagen bestormats av många tankar och känslor, kan man på kvällen mycket väl somna genast, men om man vaknar under nattens

lopp, är det stundom inte möjligt att insomna på nytt. Denna erfarenhet gjorde nu även Jean Valjean. Han kunde inte somna på nytt och började ligga och fundera.

Han befann sig i en sinnesförfattning, i vilken man endast kan hysa förvirrade tankar. I hans hjärna surrade allting runt. Gammalt och nytt tog de mest skiftande gestalter och proportioner och försvann sedan åter lika snabbt, som det dykt upp. Men bland alla de tankar, som sysselsatte hans upprörda sinne, var det en, som jämt sköt fram i förgrunden och fördunklade de övriga. Det var, för att säga det genast, tanken på silverservisen och den stora silverskeden, som fru Magloire lagt på bordet.

Dessa silversaker lämnade honom ingen ro. De funnos ju där — i hans omedelbara närhet. I samma ögonblick, som han kommit genom rummet intill, hade den gamla damen lagt in dem i väggskåpet vid ändan av sängen. Detta skåp hade han lagt väl märke till. Till höger från matsalen räknat. Massivt silver. Och antikt silver. Man skulle få minst tvåhundra francs för det om man

räknade med den stora skeden. Dubbelt så mycket, som han förtjänat på nitton år. Fast det var ju sant att han skulle haft mera om ej fängelsestyrelsen bestulit honom på en del.

En hel timme låg han så och funderade, ty han bemödade sig något att bli herre över de onda tankarna. När klockan slog tre öppnade han åter ögonen, satte sig hastigt upp, sträckte ut handen och trevade efter sin ränsel, som han kastat i ett hörn av alkoven; sedan lät han benen hänga nedför sängkanten, vilade fötterna mot marken och fann sig, utan att riktigt veta huru, sittande i sängen.

Han satt drömmande så en lång stund, och den, som sett honom i detta stilla hus, där allt slumrade, hade säkerligen genomilats av en rysning. Plötsligt böjde han sig fram, tog av skorna och ställde dem sakta på mattan, som låg framför sängen, reste sig åter upp och fortsatte med sina grubblerier.

Under dessa rysliga tankar lämnades hans hjärna ej ett ögonblick i ro av de föreställningar, vi antytt; de passerade ut och in utan rast eller ro

och gjorde honom till ett slags vågskål, där skålen än sjönk åt ena, än åt andra hållet. Till slut föllo hans tankar, utan att han visste varför, men med den rent maskinmässiga enträgenheten hos en dröm, på en straffånge, Brevet, som han lärt känna i fängelset; Brevets byxor hade hållits uppe endast och allenast av ett enda hängsle av bomullstriká, vars rutiga mönster just nu oupphörligt visade sig för hans minne.

Så hade han kanske suttit ända till daggryningen, om klockan ej slagit, ett kvarts- eller ett halvslag. För honom var det, som om den sagt: Framåt!

Han steg upp, tvekade ännu ett ögonblick och lyssnade. Allt var tyst och stilla i huset. Nu gick han med korta steg mot fönstret. Natten var ganska ljus, fullmånen lyste, när den då och då dök fram ur de framjagande molnen.. På så sätt uppkom en omväxling mellan ljus och skugga, förmörkelse och sedan klara strålar; i rummet blev det ett slags halvskymning. Denna skymning var tillräcklig för att man skulle kunna vägleda sig, fördunklad då och då på grund av molnen, erin-

rade om den blyfärgade dager, som faller in genom en källarglugg, framför vilken många människor passera av och an. Jean Valjean betraktade fönstret noga. Det hade intet galler, vette ut mot trädgården och var, som brukligt är i dessa trakter, endast mycket primitivt haspat. Han öppnade det, men då ett kallt luftdrag svepte in, stängde han det genast. Sedan överblickade han noggrant trädgården med ögon som snarare tycktes studera och inpränta än blott betrakta. Där fanns en vit mur runtomkring, som var helt låg och lätt att överstiga. I bakgrunden, på andra sidan muren, såg man två rader trädkronor på lika avstånd från varandra, alltså fanns där en allé, eller en med träd planterad gata.

Sedan dessa iakttagelser undanstökats, gjorde han en beslutsam rörelse, vände tillbaka till sin alkov, tog fram ett föremål ur sin ränsel och lade det på sängen, stoppade skorna i en av sina fickor, snörde åter igen ränseln, slängde den på ryggen, tog mössan på, tryckte ned skärmen över ögonen, smög sig bort i hörnet, där han ställt sin käpp och ställde denna vid fönstret, gick sedan åter tillbaka till sängen och grep beslutsamt det föremål, som

han förut lagt där. Det såg ut som en kort i ena ändan tillspetsad järnstång.

I skymningen var det svårt att se vartill detta föremål kunde vara avsett. Var det möjligtvis ett bräckjärn eller brukades det som hammare?

Vid dagsljus skulle man kunnat se, att det var en gruvarbetares ljushållare. På den tiden använde man stundom straffångar till att utvinna malm ur de vidsträckta höjder, vilka omgiva Toulon, och det var vanligt, att de till sitt fria förfogande hade gruvarbetares verktyg. De ljushållare, som dessa då brukade, voro av massivt järn samt avslutades i ena ändan med en spets, medels vilken hållaren pressades in i klippväggen.

Jean Valjean tog detta järn i högra handen och smög med återhållen andedräkt och med ljudlösa steg mot dörren, som ledde till biskopens sovrum. Den stod halvöppen. Biskopen hade inte stängt den.

XI.

NATTENS GÄRNING.

Jean Valjean lyssnade. Intet ljud hördes.

Han tryckte på dörren.

Med en fingerända, lätt och ljudlöst som en katts rörelse.

Dörren gav efter för trycket och öppnade sig omärkligt och utan ett ljud en smula.

Han väntade ett ögonblick, förde så åter på dörren, denna gång mera djärvt.

Den gav åter vika alldeles ljudlöst. Öppningen var nu så stor, att han kunde komma igenom, men bredvid dörren, så att det spärrade ingången, stod ett litet bord.

Jean Valjean förstod svårigheten. Öppningen måste under alla omständigheter göras större.

Han fattade ett raskt beslut och stötte åter till dörren, kraftigare än de båda första gångerna. Men denna gång knarrade ett dåligt oljat dörrhängsel.

Jean Valjean blev förskräckt. Ljudet föreföll honom så starkt och fruktansvärt som yttersta dagens domsbasun.

Det första ögonblicket, då fruktan förstorade allt för honom till förfärliga proportioner, inbillade han sig nästan, att dörrjärnet var ett levande väsen, som skulle skälla som en hund för att väcka de sovande och tillkalla hjälp.

Han blev stående, darrande av ångest och sjönk ner på hälarna. Han hörde blodet bulta i ådrorna och lungorna pusta som ett bläster. Det tycktes honom omöjligt, att det förskräckliga larmet ej skakat hela huset i dess grundvalar som en jordbävning. Dörren, som han öppnat, hade slagit alarm och kallat på hjälp. Den gamle skulle rusa upp och kvinnorna höja ett skri, sedan skulle hjälp anlända, och inom en kvart skulle staden vara i uppror, gendarmerna på benen. Han trodde sig förlorad.

Han blev stående, där han var, stel och orörlig som en bildstod.

Så förflöto några minuter. Dörren var vidöppen. Han vågade äntligen kasta en blick in i rummet. Ingenting var förändrat. Han lyssnade, allt var stilla. Det rostiga dörrhängslet hade ej väckt någon.

Den första faran var förbi, men ännu kände han en häftig rörelse i sitt inre. Trots detta gick han inte tillbaka. Han var fast besluten att slutföra vad han börjat. Han tog ett steg framåt och befann sig i rummet.

Här urskilde hans blick obestämda föremål, i vilka man på ljusan dag skulle igenkänt på bordet kringströdda papper, öppna folianter, böcker uppstaplade på en taburett, en länstol, på vilken klädespersedlar hängde, och en bönstol, men som nu blott sågo ut som mörka kanter och hörn eller vita ytor. Försiktigt skred Jean Valjean vidare och undvek sorgfälligt att stöta till möblerna. Från bakgrunden hördes biskopens regelbundna andhämtning. Han sov hårt.

Plötsligt blev Jean Valjean stående. Han såg alldeles inpå sig biskopens säng. Han hade nått fram till den tidigare än han hade tänkt sig.

Naturen tycks ibland ingripa i de mänskliga handlingarnas gång, varna oss i avgörande ögonblick för att tvinga oss till eftertanke. Så öppnade sig, just som Jean Valjean blev stående framför sängen, ett stort moln, som sedan en halv timme förmörkat himlen, och månljuset flödade plötsligt över biskopens bleka ansikte, där han låg i en fridfull slummer. Han var nästan fullt påklädd i sin säng på grund av de kalla nätterna i bergstrakterna och bar en brun linnetröja, vars ärmar räckte ända ned till handlederna. Huvudet vilade på kudden med en prägel av det lugn och den fridfullhet, sömnen stundom förlänar; utanför sängkanten hängde hans ena, med biskopsringen prydda hand, som utdelat så många allmosor och välsignelser. Hela hans ansikte lyste som i ett skimmer av tillfredsställelse, hopp och lycka. Det var mera än ett småleende, nästan som en glorias strålglans. Från hans panna liksom återkastades ett ljus, vars källa man ej såg. De goda människornas själar betrakta under sömnen en okänd och hemlighetsfull himmel.

Det var ett återsken av denna himmel, som vilade över biskopen.

Men samtidigt fanns det också ett slags klar och glänsande genomskinlighet, ty denna himmel fanns inom honom. Denna himmel, det var hans samvete.

I det ögonblick, då månljuset förenade sig med denna inre klarhet, var den sovande biskopen liksom omspunnen av en gloria. Detta ljus var milt och dämpat, och omgivningen, månen på himlafästet, det slumrande landskapet, husets rofyllda stillhet stod i en vacker, harmonisk samklang med den majestätiska anblick, som den vördige åldringen i sin barnsligt djupa sömn erbjöd åskådaren.

Det vilade nästan något gudomligt över denne man, som omedvetet gjorde ett sådant vördnadsbjudande intryck.

Jean Valjean, som aldrig sett något dylikt, för vilken en sådan fredlig sorglöshet var ofattbar, stirrade, där han stod i skuggan med järnstången i handen, orörlig och full av förvåning på den sovande. Aldrig hade han sett något liknande. Denna förtröstan förskräckte honom. Det finnes intet större skådespel i den moraliska världen än detta: ett förhärdat och fördunklat samvete på väg

att begå en dålig handling, samt betraktande en sovande, god människa.

Denna sömn, denna värnlöshet och ensamhet och med en granne sådan som han själv inrymde något högt och upphöjt, som Jean Valjean uppfattade dunkelt men starkt och ofrånkomligt.

Ingen, ej ens han själv, skulle kunnat säga, vad som försiggick inom honom. Skulle man försöka att sätta sig in i det, vore det nödvändigt, att i drömmen sammanställa det våldsammaste med det mildaste. Icke ens på hans ansikte skulle man med säkerhet kunnat utläsa något. Vad man skulle funnit där var en bister, nästan hemsk häpnad och förvåning. Men vilka voro hans tankar? Det skulle varit omöjligt att gissa dem. Det enda, som var uppenbart och tydligt, var, att han var upprörd och förvirrad. Men av vilket slag var denna känsla?

Hans blick lämnade ej åldringen på sängen. Det enda man säkert kunde utläsa ur hans ansiktsuttryck och hållning var en egendomligt brist på beslutsamhet. Man skulle kunnat säga att han tvekade mellan tvenne avgrunder, den, i vilken man

gär under, och den, över vilken man räddar sig. Han tycktes välja mellan att krossa detta huvud eller att kyssa denna hand.

Efter en kort stund tog han med sin vänstra hand av sig mössan och lät den sjunka helt sakta. Sedan försjönk han åter i betraktelse av det oförklarliga skådespelet, med mössan i vänstra och järnstången i högra handen.

Biskopen fortsatte att sova lugnt och fridfullt under dessa förskräckliga, hemska blickar.

En månstråle lät krucifixet över eldstaden dunkelt skymta fram; dess armar syntes öppna för båda personerna i rummet, med en välsignelse åt den ene, en förlåtelse åt den andre.

Plötsligt tryckte han åter mössan på huvudet, gick hastigt, utan att se på biskopen, längs sängen mot väggskåpet, som han skymtade vid huvudgärden, och satte in järnet för att bryta upp låset. Då blev han varse, att nyckeln satt i, öppnade skåpet, tog korgen med silversakerna, gick med raska steg och utan att iakttaga någon

försiktighet mot dörren tillbaka in i bönkammaren, slet upp fönstret, grep sin käpp, hoppade ut, stoppade silversakerna i sin ränsel, kastade bort korgen, sprang genom trädgården, hoppade som en tiger över muren och skyndade därifrån.

XII.

BISKOPEN ARBETAR.

Vid soluppgången följande dag promenerade biskopen i sin trädgård. Fru Magloire sprang emot honom helt upprörd.

— Ers högvördighet, ers högvördighet, ers högvördighet, ropade hon, vet ers högvördighet vart korgen med silvret tagit vägen?

— Ja, sade biskopen.

— Gud vare lov, återtog hon. Jag visste inte vart den tagit vägen.

Biskopen hade just tagit upp korgen från en blomsterrabatt och lämnade den nu till fru Magloire.

— Här är den.

— Men det är ju ingenting i den, sade hon. Var är silvret?

— Åh, återtog biskopen, var det silvret ni ville ha. Det vet jag inte var det är.

— Store Gud, det är stulet. Det är mannen från i går kväll som har tagit det.

På ett ögonblick var fru Magloire inne i bönrummet, gick in i alkoven och återvände till biskopen. Han hade just böjt sig ned och smekte en blomma, som brutits av korgen när den kastats i rabatten. Han reste sig vid fru Magloires skrik:

— Ers högvördighet, mannen har givit sig iväg och silvret är stulet.

Under tiden föll hennes blick på ett hörn av trädgården, där man såg spår av att någon klättrat över muren. Spaljererna på muren hade lösryckts.

— Se där, det är den vägen han flytt. Han har hoppat ned på Cochefilet-gatan. Åh, det är förfärligt, han har stulit vårt silver.

Biskopen förblev tyst ett ögonblick, varpå han allvarligt lyfte sin blick mot fru Magloire och sade milt:

— För det första, tillhörde silvret oss?

Fru Magloire blev mållös. Det blev ännu en paus, varefter biskopen fortsatte:

— Fru Magloire, det har varit orätt av mig att behålla silvret så länge. Det tillhör de fattiga. Vem var denne man? Förmodligen en fattig stackare.

— Gode Gud, återtog fru Magloire. Det är inte för min eller frökens skull, för oss gör det ingenting. Men det är för er högvördighet. Vad skall ers högvördighet äta på nu?

(Forts. i andra bandet.)